

NİZAMİ XUDİYEV

filologiya elmləri doktoru, professor

**AZƏRBAYCAN
RADIO VƏ TELEVİZİYASI
BU GÜN**

Bakı – 2000

L
X

Elmi redaktoru: **Kamal ABDULLAYEV**
filologiya elmləri doktoru, professor

Rəyçilər: **Zahid XƏLİLOV**
filologiya elmləri doktoru, professor
Fazıl ƏHMƏDOV
filologiya elmləri namizədi

N.M.Xudiyev
X 90 **Azərbaycan radio və televiziyası bu gün.** Bakı, «Təhsil»
EİM, 2000, 210 səh.

Azərbaycan radiosu və televiziyasının bu gündən bəhs edən monoqrafiya professor N.Xudiyevin son dövr elmi araşdırmalarının, teleradio şirkətinə rəhbərliyi dövründə apardığı dərin müşahidələrinin məhsuludur. Müəllif milli radio və televiziyanızın təşəkkülünü, inkişafını, formallaşmasını mərhələ-mərhələ izləməklə yanaşı bütövlükde teleradio məkanında gedən prosesləri dərindən təhlil edir, filoloq-alim kimi burada özünü göstərən yaradıcılıq problemlerini obyektiv münasibətini bildirir. Monoqrafiyada teleradio verilişlərinin spesifikasiyasına, hazırlanma xüsusiyyətlərinə, yayım siyaseti ilə bağlı konseptual məsələlərə geniş yer verilmişdir.

Kitab geniş oxucu kütłəsi və ali məktəblərin jurnalistika fakültəsinin tələbələri üçün nəzərdə tutulmuşdur.

M-00871
X $\frac{2000, \text{Qrifli nəşr}}{70-01-22}$

© «Təhsil» EİM, 2000

GİRİŞ

Yaşadığımız üçüncü minilliyin ərəfəsində dünyanın qlobal informasiya məkanında Internet, kompüter-peyk kommunikasiya şəbəkəsi kimi nəhəng rabitə sisteminin hegemonluğuna baxmayaraq, planetimizin müxtəlif guşələrində yaşayan, yaşıdan, dini-ırqi mənsubiyətindən, peşəsindən asılı olmayaraq milyardlarla insanın ən operativ informasiya ilə təmin olunmasında radio və televiziya yayımı öncül mövqeyini saxlayır. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının bütün dünyada tanınmasında, Azərbaycan gerçekliklərinin yayılmasında, eləcə də müstəqil dövlətimizin demokratik cəmiyyət quruculuğu sahəsində nailiyyətlərinin təbliğində televiziya və radiomuz önəmlı rol oynayır.

Dünyanın eksər ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da radio yayımının başlaması ötən əsrin 20-ci illərinə təsadüf edir. İlk günlərdən radionun müqayisəyəgəlməz dərəcədə güclü təşviqat və təbliğat vasitəsi olduğunu başa düşən sovet hökuməti bütün müttəfiq respublikaların radiolaşdırılması barədə qərar qəbul etmişdi. Həmin dövrdə ölkəmizdə radio sənətinin təşəkkülü və formalması ilə Ü.Hacıbəyov, M.Maqomayev, C.Cabbarlı,

M.S.Ordubadi kimi sənət korifeylərinin məşgül olması dirləyici auditoriyasının bu informasiya vəsi-təsinə maraq və tələbatını qat-qat artırırırdı. Radio uzun müddət siyasi təbliğat maşını olmaqla yanaşı Azərbaycan mədəniyyətinin, ilk növbədə dilimizin, musiqimizin əvəzsiz qoruyucusuna çevrilmişdir.

Azərbaycanda radio və televiziyanın cəmiyyət həyatına daxil olması geniş kütlələr tərəfindən "əs-rin möcüzəsi" kimi qarşılanmışdı. Adamlar elektron dalğaların köməyi ilə ən uzaq məsəfələr-də baş verən hadisələr haqqında təkcə eşitmirdi, həm də bu hadisələrin necə baş verdiyini görə biliirdilər. Başqa sözlə, özləri də bu hadisələrin bir növ iştirakçılara çevrilirdilər ki, bu da şübhəsiz, yeni, "görüntülü danışan qutu"nun geniş kütlələrə təsirini gücləndirirdi. Dünya təcrübəsində olduğu kimi, Azərbaycanda da televiziyanın təşəkkül prosesi ilk növbədə onun təsvir vasitesilə inandırıcı, mötəbər informasiya çatdırmaq, tamaşaçıları məarifləndirmək və asudə vaxtlarında əyləndirmək funksiyası ilə qırılmaz şəkildə bağlıdır. Başqa sözlə, televiziya və radio Azərbaycanda fəaliyyətə başladığı ilk günlərdən xalqın sonsuz etimad bəslədiyi möhtəşəm bir məbədə çevrilmiş, uzun illər ərzində özünəməxsus bir mədəniyyət məktəbi rolunu oynamışdır.

Azərbaycan öz istiqlalına nail olduqdan sonra da teleradiomuz dünyanın elektron-rabitə məkanında gedən proseslərdən geri qalmamış, dünya televiziyanının təcrübəsindən faydalananaraq müstə-

qilliyimizin və dövlətçiliyimizin tribunasına çevrilmişdir. Bu illərdə yeni dövlət quruculuğu sahəsində nəzərəçarpacaq nailiyyətlərin fonunda Azərbaycan televiziyası və radiosu da ictimai-siyasi, mədəni-maarif, musiqi və idman sahəsində verilişlərin hazırlanması, programların ümumi intellektual səviyyəsinin yüksəlməsi ilə bağlı mühiüm nailiyyətlər qazanmışdır. İndi Internet şəbəkəsi ilə Azərbaycan televiziyasına bütün dünya baxır, yer kürəsinin hər tərəfində bizi dinləyirlər. Təsadüfi deyildir ki, gördüyü bu nəhəng işlərə görə respublika prezidenti, müdrik dövlət xadimi H.Əliyev teleradionu xalqın milli sərvəti adlandırmışdır.

Hazırda Azərbaycan televiziyası və radiosu özünün çiçeklənmə dövrünü yaşayır. Xüsusilə 1996-ci ildən sonra televiziya və radiomuzun həyatında yeni inkişaf mərhələsi başlanılmışdır. Bu dövrdə teleradio şirkətinin maddi-texniki bazasını yenidən qurmaq, xüsusən efir-aparat sistemini təzələmək, yayım və montaj otaqlarını ən müasir texnologiya ilə təchiz etmək sayəsində mühiüm işlər görülmüşdür. Bununla yanaşı Azərbaycan Dövlət Televiziyasının mənəvi-intellektual qüvvəsi də bu kütləvi kommunikasiya sahələrinin müasir tamaşaçı-dinləyici tələbləri səviyyəsinə yüksəlməsində öz sözünü deyə bilmışdır. Hazırda ekran-efirdə özünə yer tutmuş verilişlər Azərbaycan həqiqətlərini, mövcud gerçekliyi dolğun əks etdirməklə yanaşı auditoriyanın yüksək zövqünü də oxşamaqdadır.

Daha bir mühüm cəhəti qeyd etmək vacibdir: Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radiosunun bugünkü səviyyəyə yüksəlişi, əldə etdiyi nəzərəçarpacaq uğurlar şübhəsiz ki, respublika prezidenti Heydər Əliyevin bu strateji sahəyə istər 1969-cu ildə Azərbaycana rəhbər təyin edildiyi dövrдə, istərsə də 1993-cü ildə yenidən hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra, onilliklərlə göstərdiyi böyük diqqət və qayğısının parlaq təzahürüdür. Azərbaycan televiziyası və radiosunun son 30 illik fəaliyyətinin tədqiqi, təhlili, arxiv sənədlərinin araşdırılması bu həqiqəti inkaredilməz şəkildə sübut edir. Xalqımızın milli sərvəti olan, hazırda dövlət şirkəti kimi fəaliyyət göstərən teleradiomuz illər boyu məhz prezident Heydər Əliyevin tükənməz qayğısı, bu müüm sahəni daim diqqət mərkəzində saxlaması və hərtərəfli köməyi sayəsində zaman-zaman tərəqqi edərək, müasir səviyyəyə gəlib çatmışdır. Sizə təqdim olunan kitabda məhz bütün bunlar barədə ətraflı söhbət açmağa çalışmışıq.

AZƏRBAYCAN RADİOSU BU GÜN

RADIO, DİNLEYİCİ VƏ CƏMIYYƏT

XX əsrin axırlarında meydana gələn radiodan əvvəlcə rabitə sistemində, sonra isə hərbi işlərdə istifadə olunmağa başlandı. 1900-cü ilin qışında Finlandiyada Lavensaa-ri gölündə fəlakətlə üzləşmiş balıqçıların xilas olunmasında radioteleqrafin böyük rol oynaması onun praktiki əhəmiyyətini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Tədricən radiosiqnalların əhatə dairəsi genişlənərək əvvəlcə ölkələri, sonra isə qitələri bir-birinə yaxınlaşdırıldı. Artıq XX əsrin əvvəllərində radio dalğaları Atlantik okeanı üzərindən keçərək Amerika və Avropa arasında görünməz rabitə körpüsüne çevrildi. Tezliklə radio güclü kommunikasiya vasi-təsi kimi cəmiyyət həyatına nüfuz etməyə başladı.

Lakin Birinci dünya müharibəsi radionun inkişafını ləngitdi. Yalnız dünyanın siyasi mənzərəsini xeyli dəyişən bu müharibədən sonra Avropa ölkələrində, ilk növbədə isə İngiltərə, Hollan-diya, Almaniya və Fransada kütləvi radio verilişləri başlandı. Beləliklə, bəşəriyyət radio kimi nəhəng bir kütləvi informasiya vasi-təsi əldə etmiş oldu. Efirdə müxtəlif səpkili verilişlərin peyda olması ilə əlaqədar rabitənin bu növü həm kütləvi informasiya va-

sitəsi, həm də mədəniyyət carçısı rolunu oynamağa başladı. Büttün bunlar isə yarandığı vaxtdan etibarən radionun ildirim süretilə cəmiyyətin mənəvi həyatına daxil olmasına imkan verdi. O, bəşər ünsiyyətinin qaydalarına, mədəniyyətin mövcud institutlarına, həyat və fəaliyyətin bütün sahələrinə mahiyyətcə o qədər yenilik gətirdi ki, hər yerdə, həqiqətən, real möcüzə kimi qəbul olundu. Radionun yaranmasından əvvəl də, sonra da elə bir müttəqeqqi təzahür xatırlamaq çətindir ki, bu cür yekdil həyəcan və heyranlığa səbəb ola bilsin. Heç kəs təşəkkül prosesində ona laqeyd qalmırıdı. Radio uccarlarda yaşayan kəndlinin də, alimin də, məşhur şairin də, müsiqiçinin də, dövlət xadiminin də düşüncəsini eyni dərəcədə heyrətə gətirirdi. İlk dövrlər çoxları üçün radio ilə danışmaq böyük xoşbəxtlik idi. Çünkü təxəyyülü olan hər bir kəs mikrofon aparatının arxasında on minlərlə dinləyicini görür və bu zaman hiss edir ki, onu qədim dövr tribunlarının yuxusuna belə girməyəcək sayda kütlələr dinləyir.

Radio nəinki özünün imkanları barədə ən cəsarətli mülahizələri inamlı doğruldur, həm də adamların mənəvi həyatında, yeni cəmiyyət quruculuğu sahəsində iştirakını gündən-günə genişləndirirdi. Hələ efirdə insan nitqini səsləndirməyin mümkün olmadığı bir dövrde belə radionun gələcək imkanları barədə dəqiq məlumatlar bəlli idi. Məsələn, 1917-ci ilin noyabrında Petroqradda hərbi radio mütəxəssislərinin qurultayında “Radioteleqrafın və radiotelefoniyanın gələcəyi” mövzusunda məruzə edən görkəmli rus radiomühəndisi Aleksandr Uqlov demişdi: “Baxın, fərdi mənzildə qəbuledici radiostansiya dayanıb. Ortabab mizin üstündə çərçivə və gücləndirici qoyulub. Yanında isə dalğası göstərilməklə ötürücü stansiyaların siyahısı asılıb. Mənzilin sahibi

səhər tezdən daha qəzetləri oxumur, sadəcə olaraq qulağındakı simsiz telefonla qəzetləri dinləyir. Nahar zamanı o, son xəberləri eşidir, axşam isə güclü radiotelefon qurğusunun köməyi ilə Rusiyaya və Avropaya verilən operaya da qulaq asa bilər. Xarici musiqi həvəskarları istədikləri vaxt fransız operasını da eşidə bilərlər. Bununla əlaqədar ayrıca müştərək müqavilələr bağlanacaq. Cəmiyyətdəki alımlər radiotelefon vasitəsilə məruzələr oxuyaçaq, diskussiyalar aparacaqlar. Bu yolla bütün dünya elm nüruna qərq olacaq. Siyasətçilər isə radiotelefondan təbliğat vasitəsi kimi istifadə edə biləcəklər. Radio rabitəsi bütün dünya mədəniyyətində əzəmətli rol oynayacaq, sözdə yox, əməldə dünya xalqlarını bir ailə şəklində birləşdirə biləcək".¹

Bəli, artıq radio bütün dünyayı dəyişdirə biləcək gerçek bir ix-tira kimi meydana çıxmışdı. Lakin tezliklə radionun bu imkanlarından iri dövlətlər bir-birlərinə qarşı pozuculuq aləti kimi istifadə etməyə başladılar. Hətta beynəlxalq aləmdə televiziyanın meydana gəlməsi kütləvi informasiya və təbliğat vasitələri sistemini tamamlasa da, radio yenə soyuq müharibə vasitəsi kimi ön planda qalırkı. Doğrudur, hələ son dövrlərədək xarici tədqiqatçıların, sosioloqların və jurnalistlərin yazılarında çox vaxt *kütləvi informasiya vasitələri* ifadəsi əvəzinə *kütləvi ünsiyyət vasitələri* termini işlədilirdi. Heç şübhəsiz ki, bununla Qərb ideoloqları bu sistemin mahiyyətini pərdələmək, təbliğatın xarakterini gizlətmək üçün həmin terminologiyaya əl atırdılar. İctimai şüura başqa təsir vasitələri kimi radiodan da danışarkən qərb sosiologiyası kütləvi kommunikasiya anlayışından istifadə edirdi. Məsələn, Ame-

---

¹ Bax: В диапазоне современности. М., 1985, стр. 31.

rika alimi Viver və fransız sosioloqu Folye kommunikasiya ilə informasiya arasındaki fərgi izah edərən kütləvi məlumat və təbliğat vasitələrinin, o cümlədən radionun təbliğati xarakterini inkar etməyə çalışırdılar. Onlar belə mühakimə yürüdürdülər ki, kommunikasiya anlayışı çox geniş olduğundan kütləvi informasiya vasitələri yox, kütləvi kommunikasiya vasitələri demək lazımdır.

Əlbəttə, məsələnin bu cür qoyuluşu bir terminin digeri ilə əvəz edilməsindən daha ciddi məqsədlərə xidmət edirdi. Termin dəyişikliyinin zahiri məntiqi onun əsl mənasını arxa plana çəkmək üçündür. Nəzərə almaq lazımdır ki, 40-ci illərin ortalarından SSRİ-yə və sosializm birliyinə qoşulub soyuq müharibəyə başlayan Qərb dünyası müxtəlif yollarla bunu gizlətməyə, kütlələrlə ünsiyyət məsələsinə müxtəlif mövqelərdən yanaşmaq taktikasına əl atmağa çalışırdılar.

Lakin bütövlükdə informasiya vasitələrinin necə adlandırılmasından asılı olmayaraq, radio bu gün cəmiyyət həyatında mühüm rol oynayır. O, mənsub olduğu cəmiyyətdə müəyyən strateji mövqə tutaraq həmin cəmiyyətin ideya cəhətdən müdafiəsi və müvafiq istiqamətdə ictimai rəyi formalasdırmaq vəzifəsini yerinə yetirir. Ümumiyyətlə, kütləvi məlumat və təbliğat vasitələri sisteminde bu vəzifənin ən operativ və əvvəl icraçısı məhz radiodur.

Təbiidir ki, hər bir kütləvi informasiya vasitəsi qarşısında duran təbliğatlılıq və informasiya vermək vəzifəsini öz spesifikasiya uyğun bir şəkildə gerçəkləşdirir. Bəs radio bu vəzifəni necə yerinə yetirir? Ümumiyyətlə, kütləvi məlumat və təbliğat vasitələri sisteminde radionun yeri nədən ibarətdir? Bu mənada dövlət sistemindəki radio ilə bugünkü müasir Azərbaycan radiosu arasında hansı prinsipial fərqlər var?

Radio uzun müddət ideoloji təbliğat sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi, qüdrətli təbliğat və təşviqat vasitəsi hesab edilib. O, partiya mətbuatının və sovet jurnalistikasının ən mübariz ənənələrinə əsaslanırdı. Həmin radio süni pafosa arxalanır və daha çox xarici ölkələrdə sovet həyat tərzi haqqında illüziya yaradırdı. Bu gün isə radioya münasibət xeyli dəyişmişdir. O, müstəqil bir dövlətin səsi, onun döyünən ürəyi, dünyaya açılan təbliğat-tanıtma pəncərəsidir. Bu radio ilk növbədə Azərbaycan mədəniyyətinin – musiqisinin, həm də xalq mənəviyyatının təbliğatçısı və qorucusudur. Dünənki radiodan ən prinsipial fərq isə burada imperiya düşüncəsinə xidmət edən adamların yox, müstəqil düşüncə daşıyıcısı olan, öz dövlətlərinin mənafeyini hər şeydən üstün tutan və ona xidmət edən istedadlı insanların çalışmasıdır. Bəs radionun konkret ifadə vasitələri və spesifik xüsusiyyətləri hansılardır?

Canlı söz, musiqi və səs effektləri radionun üç başlıca ünsürləridür. Radio verilişlərini başqa informasiya və təbliğat vasitələrindən fərqləndirən əsas cəhət onun yüksək operativliyi və sinxronluğudur.

Radio verilişlərinin spesifik xüsusiyyətləri isə bütün programlarda üzə çıxır. Bunu alim də, ziyalı da, adi dinləyici də çox aydın duya bilir. Bu birbaşa qavrama ilə bağlıdır. Məsələn, qəzet oxuyanda, adətən, ən mühiüm yazınlara baxanda ikinci dərəcəli məsələləri bir kənara qoyursan. Bu iş gözlə görünür. Dinləyəndə isə çox şey hər bir sözün səslənməsindən, onun qulağa necə dəyməsindən asılıdır. Oxuyan zaman görmə qavrayışı rol oynayırsa, qulaq asan zaman eşitmə qavrayışı efirə verilən materialın səslənməsini təmin edir; iş bundadır ki, eyni fikri həm oxumaq, həm də eşitmək üçün eyni təsirlə ifadə etmək həmişə

mümküն olmur. Deməli, radionun spesifikasi hər şeydən əvvəl miqyas etibarilə nəhəng, misilsiz və tərkib etibarilə müxtəlif olan dinləyici auditoriyasından, ən müxtəlif vasitələrin, program növləri və formalarının əlaqələndirilməsindən, həmçinin qəzet, jurnal və kitabdan fərqli olaraq, radio verilişlərinin yalnız qulaqla qavranılmasından ibarətdir.

Əlbəttə, birinci növbədə dinləyici auditoriyasını nəzərə almaq lazımdır. Çünkü klub, yaxud hər hansı auditoriya məruzəcisinən, eləcə də meydan natiqindən fərqli olaraq, radiojurnalist öz dinləyicilərinə görünməz tellərlə bağlıdır. Geniş auditoriyani təmsil edən milyonlarla adam nəinki radiostudiyanın, həm də bir-birlərindən məsafəcə çox uzaqda olurlar.

Radioya xas olan xüsusiyyatlarından biri də verilişlərdə canlı çıxışların səslənməsidir. Mikrofon qarşısında çıxışlar, alim və mütəxəssislərin söhbəti, qısa şərhləri, müsahibələri verilişlərin canlılığını artırır, dinləyici auditoriyası ilə ünsiyyəti möhkəmlədir.

Verilişlərin emosional təsirini gücləndirmək, fikrin daha da yaxşı qavranılmasına nail olmaq üçün radioda musiqi parçalarından, müxtəlif səs effektlerindən istafadə edilir. Bu prosesdə dinləyici verilişdə təsvir olunan hadisələri bütün təfərrüati ilə göz öünüə gətirir, baş verən hadisənin şahidinə çevirir.

Radioda görmə amili yoxdur, biz onun verilişlərini yalnız eşidirik. Amma bu heç də o demək deyil ki, radionun "korluğu" onun qüsürudur. Hami meydana gəldiyi gündən radionun bu cəhətinə onun əsas şərtiliyi kimi qəbul edir. Radionun öz xüsusiyyətləri, öz dili və hər hansı informasiyani, verilişi çatdırmaq üçün öz işarələr sistemi – semiotikası vardır. Radio verilişi səs sırasının istənilən işarəsini səsləndirə bilər və səsləndirir də. Lakin həmin

ışarələr radio verilişində yalnız köməkçi rolunu oynayır. İnsan nitqi, musiqi və müxtəlif səs effektləri – signalların birləşməsi radio verilişlərinin ifadə imkanlarını xeyli dərinləşdirir, modallığı, tempi, nitqin ardıcılığını çox incəliklə tənzimləyir.

Radionun bir xüsusiyyəti də dinişəyici auditoriyasının kütləvi informasiya almaq üçün istənilən qədər mənbə seçə bilməsidir. Biz tranzistoru qurdalayarkən gur dalğalar axınına düşürik. Bu o deməkdir ki, radio efiri ən çox yüklənmiş informasiya mühiti yaradır. Əgər dünənə qədər bu efirdə dünyyanın iki kütləvi informasiya sistemi təmsil olunurdusa və bunlar bir-biri ilə mürəkkəb siyasi, ideoloji mübarizə aparırdırsa, bu gün vəziyyət xeyli dəyişib. Əgər dünənə kimi radioya kütləvi informasiya növü kimi konkret ideoloji vəzifə veriliirdi, bu gün yalnız maraqlı veriliş yaratmaqla efirdə duruş gətirmək mümkündür. Buna görə dəindi bütün kütləvi informasiyanın nüfuzu məhz radio verilişlərinin səviyyəsindən asılıdır.

Radio verilişləri əsasən kollektiv əməyin bəhrəsi olur. Yəni həmin əsərlərin yaranmasında mətni hazırlayanın, informasiya çatdırılanın və ayrı-ayrı məlumat müəlliflərinin əməyi var. Hətta konkret jurnalistin hazırladığı materialda belə rejissor düşüncəsi, redaktor ideyası, operator yeniliyi özünü göstərir. Deməli, bütövlükdə veriliş üçün həmin kollektiv məsuliyyət daşıyır.

Biz tez-tez radioproqram anlayışı da eşidirik. Radio proqramlarını ayrıca götürülmüş halda, müxtəlif vaxtlarda davam edən dövrü məlumatlar sistemi kimi təsəvvür etmək olar. Lakin həmin proqramların hər biri radiostansiyanın verilişlər cədvəlinə uyğun olaraq, dəqiq vaxtda efirə ötürülür və hərəsinin də öz məqsədi, öz xüsusiyyəti var.

Radio verilişinin mühüm xüsusiyyətlərindən biri də onun çoxprogramlı olması, başqa sözlə desək, efirdə eyni zamanda bir neçə programın paralel səslənməsidir. Doğrudur, həmin proqramlar bir-birindən istər məzmununa, istərsə də formasına görə fərqlənir. Üstəlik radio dinləyicilərinin müxtəlif maraqlarını və tələbatını təmin edir. Çoxprogramlılıq təsadüfi göstərici deyil, o, müəyyən tarixi məqamda yaranıb, iqtisadi, sosial, milli və mədəni şərtlərin son dərəcə çoxşaxəli olmasına əks etdirir.

Radio verilişləri müxtəlif janrlarda hazırlanır. Yəni veriliş ümumi anlayışdır və verilişin adı ilə efirə çıxan bu məhsullar müxtəlif janrlarda olur. Həyat həqiqətlərini əks etdirmə üsuluna görə jurnalistikada şərti olaraq üç yerə (informasiya, analitik və publisistik) bölünmüş janr təsnifikasi radioda da özünü göstərir. Radio janrları digər janrlara genetik və funksional yaxınlığına baxmayaraq, çox qabarıq səs təkrarsızlığına malikdir və onların vəzifəsi budur ki, həmin səs effektindən verilişlərin effektinin gücləndirilməsi üçün maksimum istifadə etsinlər. Bununla əlaqədar, xüsusilə nezəre almaq lazımdır ki, hər bir janr sadəcə olaraq müəyyən qəlibə düşmüş sabit forma deyil, həm də radio verilişində təcəssüm edilən canlı bir prosesdir.

Hazırda radionun bir sosial xüsusiyyəti də budur ki, bu "danışan qutu" televiziya ilə rəqabət şəklində fəaliyyət göstərir. Doğrudur, bu gün "televiziya radionu məhv edəcək" şüarı 20-30 il əvvəl olduğu kimi qətiyyətlə səslənmir. Amma lap əvvəldən radionun öz potensial xüsusiyyət və keyfiyyətlərinin hərtərəfli inkişafına çalışanlar həmişə qəti əmin idilər ki, televiziya özünəməxsus radio yaradıcılığına xələl gətirə bilməz. Yalnız radioya xas olan imkanlardan yaradıcılığı istifadə etməyə can atanlar radionun

nədənsə pis, yaxud nədənsə yaxşı olduğunu iddia etmirdilər. Onların şüurunda belə bir əsaslı təsəvvür formallaşmışdı ki, radio nə isə tamam başqa, yaradıcılığın tam spesifik bir sahəsidir. Axi televiziyanın yaranmasına və onun özgə sahələrə “təcavüzünə” qədər heç kəs, heç vaxt iddia etməmişdi ki, teatr kitabdan, kino musiqidən və yaxud hər hansı mühüm məsələnin müzakirəsi üçün adamların şəxsi görüşü telefon danışığından daha yaxşıdır.

Vizual sənətlər sahəsinə televiziya kimi bir nəhəngin çıxmazı ünsiyyətin müxtəlif üsullarının verilən xəbərin məzmun müxtəlifiyinə, müxtəlif səciyyəli olmasına şübhələri artırmadı. Getdikcə aydın oldu ki, radio efirə verdiyi bütün materialların əsasında həyati (mənevi) materialın başqa kəsiyini, başqa məzmununu nəzərdə tutur. Biz hələ onu demirik ki, televiziya programı ilə müqayisədə radio verilişinin forması mütləq şəkildə başqlaşır. Buna görə də məlumatın auditoriya tərəfindən qəbulu və mənimseñilməsi zamanı məzmun xeyli dəyişilir. Bu prinsip isə radio verilişlerinin bütün növlərinə, bütün məlumatlarına aiddir. Çünkü radio bəşər ünsiyyətinin özünəməxsus səs çalarları olan və elektromaqnit dalğalarının şüalandırılması ilə yayılan akustik siqnallar arasında fəaliyyət göstərən üsuldur. Yəni görünməzliyin, görmə amilinin olmamasını ona irad tutmaq nəinki yersizdir, hətta bu, bütövlükdə radionun mahiyyətini təhrif etməkdir.

Tədqiqatçıların əksəriyyəti televiziya ilə rəqabətdə olan radiounun taleyi barədə bu fikirdəirlər ki, televiziyanın meydana çıxdığı ilk 10-15 ildən sonra çətin rəqabət arxada qalıb. İndi radio nəinki özünə gəlib, hətta çiçəklənmə dövrü keçirir. Məsələn, Bir-ləşmiş Ştatlarda radiostansiyaların bir çoxu televiziyanın daha gəlirli hesab olunur. Buna görə də həmin ölkədə radiostansiya-

ların sayı xüsusən 10-15 ildə xeyli artıb. Bir çox ştatlarda, o cümlədən Virciniya, Ohaya və Kaliforniyada radioların sayı televiziya stansiyalarından bir neçə dəfə çoxdur. 1998-ci ilin statistikasına görə, təkcə 3 milyon əhalisi olan Ayova ştatında 40 gündəlik, 258 həftəlik qəzet və 12 telekanal fəaliyyət göstərirse, radiostansiyaların sayı 195-ə çatıb.¹ Bizcə, belə sürətli dəyişikliyin bir neçə səbəbi var. Əvvəla, dirləmə şəraitinin münasibliyinə diqqət yetirmək lazımdır. Çünkü televiziyyadan fərqli olaraq, radio bizi digər işlərdən ayırmır və onu dirləmək üçün xüsusi rahat şəraitə ehtiyac yoxdur. İkincisi, radio televiziya ilə rəqabəti duyarəq geniş səpkili mürəkkəb və bəzən anlaşılmaz verilişlərdən tezliklə imtina edərək öz payına düşən musiqi və xəbərlərdən daha bərk yapışdı. Üçüncüüsü, radio sadəcə mövcud deyil, o həm də yenidən tərəqqi edir. Bu tərəqqi rahatlıqla əldə gəzdirilən, yaxud ci-bə qoyulan tranzistorların əmələ gəlməsi ilə daha geniş vüsət aldı. Nəhayət, radio proqramlarını yayımlamaq üçün böyük maliyyə və gözqamaşdırıcı texnikaya ehtiyac yoxdur. Məhz bu amillər müasir dövrdə radionu getdikcə populyarlaşdırır. Amma bu gün televiziya ilə radio arasında daha kəskin "sağlam mübarizə" şəraiti son illər bədii verilişlər sahəsində özünü göstərir ki, artıq bu sırf konsepsiya məsələsidir. Əlbəttə, bunu danmağa lüzum yoxdur ki, hazırda daha məqbul, universal ünsiyyət vasitəsi olan televiziya auditoriyaya hərtərəfli mənəvi təsir edən sosial institutlar sistemində xüsusi yer tutur. Gerçekliyi audiovizual əks etdirməyin ən effektli və unikal vasitəsi səviyyəsinədək yüksəlmiş televiziya həmişə "artıq mövcud olan" məhsulların reproduksiyal-

---

¹ Q. Məhərrəm o v. Radio dağlılarında: Bakı, 1999, səh. 24.

rını hazırlamaqla kifayətlənməyib, həm də özünün xüsusi "əkset-dirmə sahəsi"ni, öz təsir üsullarını və üslublarını tapmağa, informasiyaların yayılmasının indiyədək üzə çıxarılmayan yollarını işləyib hazırlamağa cəhd edir. Buna görə də "spesifikasi" barədə uzun-uzadı söhbətlər boş söz deyil. Amma bunlarla yanaşı bu gün televiziyanın yalnız uğurları və populyarlığı barədə düşünmək azdır; ənənəvi "mədəni mühiti" qorumaq və qayğısına qalmalı vacibdir. Bu, ona görə zəruridir ki, gələcəkdə yalnız ekran maraqları ucbatından adamların mənəvi tələbatı məhdudlaşdırılmasın, onlar bütün mədəni vasitələrdən imtina edib, təkcə televiziya ilə kifayətlənməsinlər. Bu, ilk növbədə kifayət qədər inkişaf etmiş və zəngin ünsiyyət vasitəsi təcrübəsi toplamış radioya aiddir.

Beləliklə, əvvəldə dediklərimizi ümumiləşdirərək belə qənaətə gələ bilirik ki, bu gün radio KİV sistemində və eləcə də cəmiyyət həyatında olduqca mühüm yer tutur. Bəzən belə müddəalar irəli sürürlər ki, guya mövcud populyar radio programlarından heç biri müasir radioverilişləri sisteminə xas olan sosial funksiyalar kompleksini tam şəkildə əhatə edə bilməz. Lakin son illər meydana çıxan informasiya proqramları, xüsusən "Bi-Bi-Si" radiostansiyasının təcrübəsi göstərir ki, informasiya buraxılışlarının sosial funksiyasını artırmaqla bu vəzifənin öhdəsindən gəlmək mümkündür. Çünkü gün ərzində efirdə qısa tematik musiqi blokları ilə növbələşən informasiya proqramları müəyyən sosial funksiyani da yerinə yetirə bilir.

Radionun yaranışı mətbuatdan sonra cəmiyyətə hər hansı informasiyani kütləvi şəkildə yaymaq imkanı verdi. Amma qəzetdən fərqli olaraq, radionun auditoriyası milyonlar idi. Çünkü "sim-

siz teleqraf" olan radio elektromaqnit dalğaları ilə ən ucqar məkanlara belə yayılıraq XX əsrin 50-ci illərinədək insanların şüuruna hakim kəsilirdi. Cəmiyyət radioya etibarlı və operativ informasiya mənbəyi, hər şeyi vaxtlı-vaxtında deyən xəbər daşıyıcısı kimi baxırdı.

Radio bu gün də populyar informasiya vasitəsidir. O, cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrindən, o cümlədən insanları narahat edən problemlərdən söz açaraq dinləyiciləri məlumatlandırır, digər tərəfdən isə efirdə maraqlı ədəbi-bədii və musiqi programları səsləndirməklə onların estetik zövqünü oxşayır, insanları əyləndirir.

Hazırda respublikamızda iki dövlət kanalından (birinci kanal və "Araz") başqa bir neçə özəl radio da fəaliyyət göstərir. Dinləyicilər rəsmi kanallarla yanaşı "Azad Azərbaycan", ANS-ÇM-ə və s. də qulaq asa bilirlər. İndi ölkəmizin hər bir vətəndaşı əvvəller Münhəndən, indi isə Praqadan yayımlanan "Azadlıq" (1953-cü ildən), Londondan "Bi-Bi-Si" (1994) və Vaşinqtondan "Amerikanın səsi"nin (1982) azərbaycanca verilişlərinə maneəsiz qulaq asmaq imkanı qazanıblar. Bu isə yalnız kəmiyyət məsələsi deyil. Dünyanın müxtəlif düşüncə mədəniyyətlərinə mənsub olan rədiolar Azərbaycan dilinin intellektual, informativ, emosional ifadə zənginliyini, çevikliyini, dinamizmini təmin edir.

RADIO VƏ AZƏRBAYCAN GERÇƏKLİKLƏRİ

Azərbaycan radiosu ilk dəfə 1926-ci il noyabrın 6-da Respublika Elmlər Akademiyasının indiki İstiqlal küçəsində yerləşən binasından efirə çıxmışdır. Üç dildə səsləndirilən "Danışır Bakı!" sözləri ilə ölkəmizdə müntəzəm radio verilişlərinin başlangıcı qoyulmuşdur. İlk vaxtlarda radio verilişlerinin əsasını qəzet materiallarının oxunuşu, mühazirəcilərin, partiya xadimlərinin, yazıçı və şairlərin çıxışları, xanəndə və çalğıçıların konsertləri təşkil edirdi. Azərbaycan dilində səslənən radio verilişlərini ilk diktorlar – İsmayıł Əlibeyov, Ənvər Həsənov və Rayi-hə İmanzadə aparırdılar. Elə ilk günlərdən radionun güclü təşviqat vasitəsi olduğunu görən bolşevik hökuməti bütün SSRİ ərazisində, o cümlədən Bakıda onun sürətlə inkişaf etməsinə çalışırdı. Bu məqsədlə 1927-ci ilin fevralında Bakıda radio verilişinə həsr olunmuş xüsusi müşavirə çağırılmış, 1928-ci ilin aprelində respublikanın iri şəhər və rayonlarının radiolaşdırılması planı təsdiqlənmişdi. Həmin plana əsasən Sabunçu və Suraxaniya translyasiya xətti çəkmək, Sabunçuda studiya ilə birlikdə qəbulədici, gücləndirici stansiyalar, Suraxanıda gücləndirici, yardımçı stansiya, Pirallahı adasında güclü qəbulədici stansiya, Binəqədi rayonunda 5 qəbulədici stansiya qurmaq, şəhər və Zavağzal rayonlarına translyasiya xətti çəkmək, fəhlələrinin sayı 150-dən artdıq olan bütün müəssisələrdə və klublarda reproduktorlar qoymaq nəzərdə tutulmuşdu. 1929-cu ilin sonlarında Bakıda yeni

“RV-8 marşı” (M.Maqomayevin) radionun musiqi rəmzinə çevrildi. 20-ci illerin sonu 30-cu illerin əvvəllərində radio ilə Üzeyir Hacıbəyov, Müslüm Maqomayev, Cəfər Cabbarlı, Məmməd Səid Ordubadi, Hüseyn Natiq, Məmməd Rahim kimi məşhur ədəbiyyat və incəsənət xadimləri əməkdaşlıq edirdilər.

İlk illərdə radio əsasən iqtisadi-quruculuq işlərinin tərənnümçüsü kimi çıxış edir, sosializm yarışı məsələlərini işıqlandırır. Əlbəttə, həmin dövrdə musiqi, mədəniyyət və teatr da təbliğ olunurdu.

Böyük Vətən müharibəsi illərində Azərbaycan döyüşçülərinin igidliyindən, cəbhəyə köməyimizdən, xalqımızın qələbəyə sarsılmaz inamından bəhs edən operativ xəbərlər, ictimai-siyasi və ədəbi-bədii verilişlər əsas yer tuturdu. 1941-ci ilin avqustundan İran və Türkiyə üçün ilk radio verilişləri səslənmişdir.

Müharibədən sonraki dövrdə Azərbaycan radiosunun maddi-texniki bazası daha da möhkəmlənmiş və o, kütləvi informasiya və təbliğat vasitələri sırasında qabaqcıl yerlərdən birini tutmuşdur.

1926-ci ildə gün ərzində cəmi yarım saat musiqi və xəbərlər verilirdi, bu gün radiomuz Azərbaycan, ingilis, alman, fransız, rus, ərəb, türk, fars, kurd, ləzgi, talış, gürcü və erməni dillərində gün ərzində 50 saata yaxın veriliş hazırlayırlar. Bunun 18 saatı birinci programın, 19 saatı “Araz” programının, 8 saatı xarici dillərdə verilişlər studiyasının payına düşür. Azərbaycanın 17 rayonunda yerli radio verilişləri fəaliyyət göstərir. 1964-cü ilin oktyabr ayından fəaliyyət göstərən “Araz” radiostansiyasını bu gün nəinki respublikamızda, onun hüdudlarından çox-çox uzaqlarda, onlarca xarici ölkələrdə dinləyirlər. Bunu dünyanın demək olar ki, bütün ölkələrindən aldığımız dinləyici məktubları təsdiq edir.

1993-cü ilin yanvarından "Araz" programı ilə Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqların - ləzgi, tالış, kurd dillərində xəbərlər verilir. Hər həftə bu dillərdə 2 dəfə 15 dəqiqə həcmində veriliş səslənir. Erməni dilində xəbərlər isə həftədə 3 dəfə 20 dəqiqə həcmində efirə çıxır. 1999-cu ilin aprelindən həftədə 2 dəfə 30 dəqiqə həcmində Azərbaycan və erməni dillərində "Vətən" verilişi hazırlanır. Bu program regiondakı əsl vəziyyət barədə erməni diniñəyicilərinə məlumat vermək məqsədi daşıyır.

Azərbaycan Dövlət Radiosunun özünəməxsus zəngin ənənələri olmuşdur ki, hazırda onlar bu və ya başqa şəkildə xalqımızın milli zəmini üzərində davam etməkdədir. İllərdən bəri Azə-

Azərbaycan Dövlət Radiosunun verilişləri bu binadan yayılmışdır.

baycan xalqının həyatında, məişətində özünə doğmaliq qazanan radionun milli inkişafımız, ölməz sənət incilərimizin yaşarılığı və ölkəmizin hüdudlarından kənarda onların təbliği naminə özünə-məxsus xidmətləri olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, Üzeyir Hacıbəyov, Müslüm Maqomayev, Bülbül, Rəşid Behbudov, Şövkət Ələkbərova, Ələsgər Ələkbərov, Hökumə Qurbanova və bir çox başqa sənət korifeylərimiz məhz efirimizin dalğalarında milyonlarin hafızəsində silinməz izlər qoymuşdur. Fonotekamızın rəflərində qorunub saxlanılan minlərlə zəngin sənət əsərlərimiz radioonun qiymətli sərvəti kimi gələcək nəsillərimizin mənəvi xəzinəsi sayılmaqdadır. Bu baxımdan, xalqımızın neçə-neçə görkəmli şəxsiyyətinin yetişməsində, ölkə və dünya miqyasında tanınmasında Azərbaycan radiosu əvəzolunmaz rol oynamışdır.

Bu gün də həmin ənənələr davam etməkdədir. Efirimiz heç bir istedada biganə qalmır, onların təbliği və tanınması üçün geniş imkan yaradır.

Respublikamız çox mühüm dəyişikliklər şəraitində yaşayır. Tarixi təcrübələr göstərmüşdir ki, bu proseslər heç də asan keçməmiş, müəyyən müddətdə iqtisadi və siyasi çətinliklər yaratmışdır. Bizdə də belədir. Suverenliyin, özünüidarənin mürəkkəb kecid dövrü müxtəlif adamlar tərəfindən müxtəlif cür qarşılanır. Nə gizlədək, yaşayışımızdakı çatışmazlıqların, iqtisadi və siyasi ziddiyyətlərin müvəqqətiyinə inanmayanlar da var. Belə halda adamları qınamaqdansa, onları sabahkı ümidlərə inandırmaq, hardasa, nəyisə izah və təhlil etməyə böyük ehtiyac var. Məhz bu məsələdə radio insanları ovutmaq, onlarda sabaha inam oyatmaqda həllədici rol oynayır.

Radio, hər şeydən əvvəl, xəbər, məlumat və informasiya de-

məkdir. Dirləyicilər radio dalğalarından çox vaxt məhz informasiya axtarırlar. Ona görə də Azərbaycan radiosu informasiya siyasətinə xüsusi diqqət yetirir. Təsadüfi deyildir ki, bu gün "Xəbərlər" redaksiyası radionun ən böyük strukturu sayılır. Əslində xəbər radionun ilk jurnalist yaradıcılığı forması, onun təməl daşıdır. Mövcud olduğu illər ərzində Azərbaycan radiosu öz verilişlərinə "Xəbərlər" bülleteni ilə başlamış və günə xəbərlərlə də yekun vurmuşdur. Həmin dəyərli ənənə bu gün də davam etməkdədir.

Radio binasının foyesinden görünüş.

"Xəbərlər" redaksiyasının indiki forma və funksiyasının əsası 1932-ci ildə qoyulmuşdur. Məhz həmin vaxt radioda köhnəlmis

forma olan radioqəzetlər ləğv edilmiş, onun əvəzinə “Son xəbərlər” adlı xəber buraxılışları efirə çıxmışdır. Moskva radiosunda tətbiq olunan bu yeniliyin ardınca yerlərdə, o cümlədən Azərbaycan radiosunda da bu tip xəbər proqramları yaradılmışdır.

Öz sələfindən – qısa operativ informasiya ilə qeyri-operativ problematik materialları birləşdirən veriliş tipindən fərqli olaraq, “Son xəbərlər”in buraxılışları əvvəldən axıradək, ilk xəbərdən sonuncuyadək operativ informasiya verilişləri kompleksindən ibarət idi. Belə bir formanın yaranması faktının özü veriliş programlarında diferensasiya, yəni fərqləndirmə prosesinin gücləndiyindən xəbər verirdi. Həmin vaxtdan etibarən programda radio verilişinin sosial funksiyalarından əsasən biri – informasiya, təbliğati, təşkilati, təhsil, yaxud bədii-estetik verilişlər xüsusiilə fərqləndirilirdi.

Radioqəzetə nisbətən “Son xəbərlər” daha çox informasiya tutumuna malik idi və deməli, hər gün radio ilə verilən ictimai-siyasi informasiyaların həcmini əhəmiyyətli dərəcədə artırırdı. Belə bir cəhət də diqqəti cəlb edirdi ki, “Son xəbərlər” informasiyaların operativlik səviyyəsini hiss olunacaq dərəcədə yüksəldirdi, yəni hadisə ilə kütləvi dinləyici auditoriyasının xəbəri eşidib qarşaması arasındaki zaman intervalını qısalıdırı. Radionun informasiya xidmətinin işində belə bir qayda möhkəmlənirdi: buraxılışlarda yalnız bu gün, bir az əvvəl və indicə baş verən hadisələr işıqlandırılırdı.

Sonralar radioda “Xəbərlər” redaksiyası çərçivəsində bir sıra yeni verilişlər peydə olsa da, bunların heç biri “Son xəbərlər”in mövqeyini laxlada bilmədi. Həmin yeniliklər ya bu universal formanın daxilində, ya da onunla bilavasitə əlaqədə baş verirdi.

"Son xəbərlər"in informasiya məkanını bu şəkildə "inhisar" etməsi sovet radiosunda 1964-cü ilin avqustunadək sürdü. Hərçənd ki, artıq bu dövrdə Qərb radioları informasiya xidmətinin yeni, sərbəst, daha əlvan formalarını nümayiş etdirirdilər. Çox güman ki, həm də bu proseslərin təsiri ilə 1964-cü ildən "Son xəbərlər"lə yanaşı və bir növ ona yardımçı kimi keyfiyyətcə daha yeni bir forma – hər gün 24 saat efirdə olan "Araz" informasiya-musiqi programı fəaliyyətə başladı. Ümumittifaq miqyasında "Mayak", Azərbaycan radiosunda isə "Araz"ın yaradılması Sov. İKP MK-nin "Radioda informasiyanın yaxşılaşdırılması haqqında" 1964-cü il 24 iyun tarixli qərarı ilə bağlı idi. Daha çox Qərbə informasiya müharibəsini genişləndirməyə təkan verən bu qərarda deyildirdi ki, "Mayak" radioprogramı SSRİ-nin və xarici ölkələrin iqtisadi, siyasi, mədəni həyatında baş verən ən mühüm hadisələr barədə saatda iki dəfədən az olmamaq şərti ilə operativ informasiyalar, günün mövzusunda qısa şərhlər, idman yenilikləri, reportajlar, müsahibələr verməli, daha mühüm xəbərlərin diqqətlə seçilməsi və düşünlülmüş təkrarı yolu ilə ölkədaxili və beynəlxalq həyatın inandırıcı siyasi mənzərəsini yaratmalıdır. Həmçinin tövsiyə olunurdu ki, "Mayak" simfonik və estrada musiqisinin qısa verilişlərindən, xalq, sovet və xarici ölkələrin mahnilarından, estrada nömrələrindən, qısa hekayələrdən və kompozisiyalar-dan istifadə etsin. Məhz bu bədii-musiqi lövhələri arasında xəbər buraxılışları efirə çıxmıştı.

Prinsip etibarilə yeni radioprogramın konsepsiyası məhz bələcə lokonik və dəqiq şəkildə müəyyənləşdirilmişdi. Əslində də "informasiya üstəgəl musiqi" formuluna xidmət edən bu qərarın məzmununu təkcə 30-35 il əvvəl yaradılmış konkret radioprogra-

"Xəbərlər" redaksiyası: hər anın öz hökmü var.

mın xüsusiyyətləri yox, həm də müasir radio verilişlərinin inkişafının bir çox ümumi tendensiyaları təşkil edirdi. Hər halda maraqlı bir təzahür – "yaxın və ya uzaq keçmiş"in müasir dövrə təsiri aşkarca duyulurdu. Digər tərəfdən Qərb radiolarının fəaliyyəti, yeniləşməsi də bu sahədə öz sözünü deyirdi.

Azərbaycan radiosunun "Xəbərlər" redaksiyası yarandığı vaxtdan indiyədək formalaşan ənənələr üzərində inkişaf edərək özünün müasir səviyyəsinə gəlib çatıb. Əvvəllər sovet təbliğat və informasiya sisteminin prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərən redaksiya yeni şəraitdə dövrün diqtəsindən irəli gələn tələblərlə bağlı öz iş üsulunu da təkmilləşdirmişdir.

İnformasiya mənbələrinin həddindən çox olduğu yeni ictimai-siyasi şəraitdə təkcə informasiyaların toplanması deyil, onların seçilməsi və təqdimat forması mühüm əhəmiyyətə malikdir. Hər hansı bir informasiya müəyyən təbliğati yük daşlığından onlar vacibliliyi və maraqlılığı baxımından seçilərək dinləyicilərə təqdim olunur.

Dövlət radiosunun bir qurumu kimi "Xəbərlər" redaksiyası ilk növbədə müstəqil Azərbaycanın daxili və xarici həyatı ilə bağlı hadisə və xəbərləri ön plana çəkir. Təkcə hadisə, tədbir və ya görüşdə hər hansı münasibətlə deyilmiş rəylər işıqlandırılmır, ey-ni zamanda ən vacib mövzular geniş şərh edilir.

Dövlət müstəqilliyimizin indiki şəraitində informasiya və təbliğatın əsas ana xəttini də dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi və milli mənafə baxımından zərərli olan təbliğatın dəf edilməsi təşkil edir. Redaksiyanın qarşısında duran gündəlik vəzifəsi mənəvi cəhətdən qocalmış təbliğat üsullarının daim yeni və inandırıcı yanaşma tərzi ilə əvəz edilməsidir. Çünkü mənəvi cəhətdən öz dövrünüň başa vurmuş təbliğat üsulu bir çox hallarda fayda əvəzinə zərər gətirir. Təbliğatın əvvəlkilərdən fərqlənən yeni üsulu, yeni forması isə daha məntiqli görünməklə bərabər, həm də inandırıcı, daha təsirli olur. Ümumiyyətlə, təbliğatda əsas üsullardan biri əks tərefin zəif görünən arqumentlərindən istifadə olunmasıdır. Həmin zəif və məntiqsiz dəlillərin qabardılaraq dinləyiciyə çatdırılması istər-istəməz onda lazımı rəyin yaranmasına səbəb olur.

"Xəbərlər" redaksiyasının hazırladığı materiallar əsasən on dəqiqəlik bülletenlərdən, yarım və bir saatlıq informasiya proqramlarından ibarət olduğuna görə həcmindən asılı olaraq onların

tərtibatı, əhatə dairəsi, məzmun və ifadə formaları da müxtəlif olur. Son illər, xüsusən son dörd ildə radionun informasiya programlarının keyfiyyətçə yaxşılaşması, əhatə dairəsinə görə rəngarəng edilməsi və məzmunca zənginləşməsi istiqamətində müüm işlər görülüb. Hər şeydən əvvəl daha iri həcmli programların tərtibatı müasir informasiya xidmətinin tələblərinə uyğun qurulur. Belə ki, vaxtin həcmindən asılı olaraq, seçilmiş informasiyalar öz əhəmiyyət dərəcəsinə düzülərək onlardan biri və ya bir neçə ən mühümü haqqında lazımi şərhlər hazırlanır. Seçilmiş informasiyanı şərh edənlər əsasən ya mütəxəssislər, ya da məsələyə yaxından bələd olan əməkdaşlar olur. Əgər əvvəlki dövrlərdə iri həcmli informasiya programlarından daha çox xəbərlərin əhatə dairəsinin genişliyinə diqqət yetirilirdisə, indi ən vacib xəbərlərin bir və ya bir neçə prizmadan şərhi üstünlük təşkil edir. Həmin informasiya programlarında mövzu dairəsinin bütün ənənəvi sahələri əhatə etməsi də əsas prinsiplərdən biri kimi götürülür. Ümumiyyətlə, bir əməkdaşın aparıcı və müəllif kimi məsuliyyət daşıdığı informasiya programı əslində redaksiyanın əksər əməkdaşlarının birgə əməyinin məhsulu kimi meydana gəlir. Həm səs, həm mövzu rəngarəngliyi isə dinişləyicini yormur və onun daha yaxşı qavranmasına şərait yaradır. Əgər əvvəller yarımlı, yaxud da bir saatın əsas hissəsini bir nəfər, yəni programın aparıcısı efirdə olurdusa, indi hər rubrikanın və xəbərlər bloknun öz aparıcısı var.

İnformasiya programlarında, qısa xəbər bülletenlərində keyfiyyətlə bağlı irəli sürürlən tələblərdən biri də çeviklik və operativlikdir.

Radionu digər bütün informasiya vasitələrindən fərqləndirən, yəni ona üstünlük qazandıran əsas keyfiyyət də elə operativlik-

dir. Radionun texniki və yayım imkanı elədir ki, o hər hansı informasiyanı digər mətbuat vasitələrindən daha tez kütləviləşdirə bilir. Bu səbəbdən də gün ərzində baş verən hadisələrin əsas inkişaf xətti izlənərək dinləyiciyə onun hər hansı mərhələsi barədə müxtəlif variantlarda informasiya çatdırılır. Xüsusən on dəqiqəlik xəbər bülletenləri indi elə formada tərtib edilir ki, həm burada bütün vacib ölkə və dünya hadisələri əhatə olunur, həm də onların hər biri yığcam, lakin məzmunu əhatə edə bilən informasiya yüksü daşıyır.

İnformasiya sahəsində çalışan jurnalistlər "xəbər çətin janrırdı" ifadəsini tez-tez işlədirlər. Bu sözlərdə böyük həqiqət var. Çünkü yaradıcılığın bütün sahələrində olduğu kimi, radioda da böyük mətləbləri qısa formada çatdırmaq böyük məharət tələb edir. Burada dildən, onun leksikasından yerli-yerində istifadə etmək də böyük peşəkarlıq sayılır. Məsələn, sovet dövründə "Danışır Bakı!" sədaları ilə yayılan verilişlərdə sosialist nikbinliyinə köklənən sərt senzuralı xəbərlər oxunub. Təbii ki, zamanın təbliğat maşınının istehsal etdiyi xəbərlərin mahiyyətiindən daha çox dinləyicinin ovqatı efirdə səslənən Azərbaycan dili üstündə köklənmiş olurdu.

Yaşlı dinləyicilər sovet quruculuğu illərində Azərbaycan radiosunun efirdəki xidmətini yaxşı xatırlayırlar. Salnaməmizə yazılıan o illərdə Azərbaycan radiosu və onun aparıcı redaksiyalardan sayılan "Son xəbərlər" redaksiyası cəmiyyətin bütün çalarlarını özündə pis-yaxşı əks etdirməyə çalışıb, ictimai fikrin formallaşmasında yaxından iştirak edib. İdeoloji əyər-əskikliyə baxmayaq, Azərbaycan ədəbi dilinin əcnəbi tərkiblərdən təmizlənməsində müstəsna iş görüb. Ümumiyyətlə, Azərbaycan radiosunun

ölkəmizin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni həyatında oynadığı rol böyük araşdırmalarının mövzusudur və bu sahənin tədqiqatçılarından yetərincə zəhmət tələb edir.

Bu gün isə Azərbaycan radiosu milli dövlətimizin nailiyyətlərini təbliğ edir. Ən mühüm ictimai-siyasi hadisələr barədə bütün dünyaya car çəkir.

Xəbər programlarında bütün əlamətdar hadisələr rubrikalara çıxarılır. Dəyişən və dəyişməyən rubrikalar dinləyicilər tərəfindən maraqla qarşılanır. Bütün bu deyilənlər ötən vaxtlarda çatindən-çətin başa gələn bu günlüğü gerçəkliyimizdir. 1996-cı ildən başlayaraq radioda ardıcıl aparılan struktur və yaradıcılıq islahatları nəticəsində "Xəbərlər" redaksiyasının kollektivi əmək intizamını, yaradıcılıq məsuliyyətini özünün əsas meyarı kimi qəbul edib. İnfomasiya sahəsində çalışan əməkdaşlar günüün mühiüm hadisələri ilə işləyir və onlar cəmiyyətdə gedən sosial-mənəvi və siyasi dirçəlməni konkret formalarda dinləyicilərə çatdırırlar. Bu xəbərlər onu sübut edir ki, bir vaxtlar qüruruna xal düşən bu ölkənin vətəndaşı bu gün öz məğrurluğuna qayıdır, necə deyirlər gördüyü gerçəklilikdən, nəhəng quruculuq işlərindən iftixar duyan vətəndaşa çevrilib. Deyirlər böyük yazarların əbədi mövzusu məhəbbət, nifret və siyasetdir. "Xəbərlər" redaksiyasının baş redaktoru H.Zeynaloğlunun təbirincə desək, "infomasiya işçilərinin böyük yazarlardan fərqi budur ki, onların məhəbbətlərinin ünvanı xalqdır, dövlətçilikdir. Nifretləri dövlətçiliyimizə xəyanət edənlər, siyasetləri isə Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin siyasetidir".

Radionun "Xəbərlər" programı bədnam dövlət çevirilişlərinə cəhdlər olanda bu xəyanətə Azərbaycan prezidentinin müdrik si-

yasətini rəhbər tutaraq xalqın qəzəb və nifrətini ifadə edən silsilə verilişlərlə efirə çıxıb.

Radionun "Xəbərlər" redaksiyası öz işini günün ən ümdə hadisə və tədbirlərini işıqlandırmaqla onlar barəsində diniyici auditoriyasına ətraflı informasiya verilməsi üzərində qurub. Qeyd edim ki, xəber bülletenləri hazırlanarkən Azərbaycan prezidentinin keçirdiyi görüşlər, müxtəlif ölkələrə səfərləri və iştirak etdiyi tədbirlər, eləcə də dövlət başçısının fərman və sərəncamları barədə lazımi məlumatların diniyiciyə operativ çatdırılması diqqət mərkəzində olub.

Redaksiya prezident Heydər Əliyevin daxili və xarici siyaset sahəsindəki gündəlik fəaliyyətini çevik surətdə işıqlandırmaqla yanaşı onun geniş şərhinə, mahiyyətinin açıqlanmasına xüsusi yer verir. Radio əməkdaşlarının hazırladığı vaxt həcmində görə daha geniş olan "Səhər" informasiya programında dövlət başçısının ötən gün ərzində keçirdiyi görüşlərdən və iştirak etdiyi tədbirlərdən, həmçinin Milli Məclisin və onun daimi komissiyalarının iclaslarından müxtəlif səpkili materiallar səsləndirilir. Bunlardan əlavə, dövlət və hökumət səviyyəli hər bir hadisə gündəlik izlənilməklə zərurətdən asılı olaraq, onlar haqqında ətraflı və yaxud qısa şəkildə tərtib edilmiş informasiyalar da gün ərzində müntəzəm olaraq xəber bülletenlərinə daxil edilir. Redaksiyaların proqramlarında Azərbaycan haqqında, xüsusən də prezident Heydər Əliyevin səfər və görüşlərinin yekunları ilə bağlı xarici ölkələrin mətbuatında dərc edilmiş yazıların şərhinə də geniş yer verilir.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin yaddaqlanan tarixi səfərlərini kütləvi informasiya vasitələri, politoloqlar, tanınmış siyasetçilər yüksək dəyərləndirir, onu mühüm tarixi hadisə kimi sə-

ciyyələndirirlər. Ölkə başçısının hər bir tarixi rəsmi səfərinin yekunlarına aid müntəzəm məlumatlar, xəbərlər və şərhlər verilir.

“Xəbərlər” programı cəmiyyətin ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni həyatındaki hadisələri əks etdirməklə bərabər, ölkənin gələcək inkişaf istiqamətində dövlətin həyata keçirdiyi siyasetin təbliğinə də geniş yer verir. Xüsusən dövlət başçısının yanında keçirilmiş mühüm iqtisadi və sosial problemlərlə bağlı ümumrespublika müşavirələrində qarşıya qoyulan vəzifələrə aid rubrika-lar yaradılmaqla yerlərdə görülən işlərin gedisi müntəzəm işləq-landırılır. Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin hər bir müşavi-rədə müvafiq qurumların rəhbərlərinə verdiyi tapşırıqlar daim diqqət mərkəzində saxlanmaqla və xatırladılmaqla onların yerinə yetirilməsinin vacibliyi ön plana çəkilir.

Redaksiya ölkə həyatının ayrı-ayrı sahələrində müşahidə edilən problemlər, müxtəlif vəzifə sahiblərinin işindəki nöqsan-ıllar, xalqın və dövlətin mənafeyinə zidd olan, eləcə də ayrı-ayrı şəxslərin hüquqlarının pozulmasına gətirib çıxaran amillər barə-də tənqidli materiallara da öz proqramlarında müntəzəm yer ayılır. Xüsusən bazar iqtisadiyyatına keçid prosesini ləngidən ayrı-ayrı amillər, inkişafa mane olan köhnə münasibət formaları tənqid edilməklə öz qurumlarının fəaliyyətinə kömək göstərilməsi is-tiqamətində materiallar, şərhlər və təbliğat xarakterli müsahibə və söhbətlər də il ərzində proqramlarımızın diqqət mərkəzində olur.

Xalqımızın milli bayramları və tarixi hadisələr proqramlarımızda təkcə informasiya ilə xatırlanır. Bu hadisələr hər dəfə özü-nün redaksiya şərhini, mütəxəssis təhlilini, ağıllı müsahib təsdi-qini tapır. Məsələn, əgər əvvəllər 20 Yanvar faciəsinə təkcə yas

Bu gün radio studiyalar ən müasir
səsyazma avadanlığı ilə təchiz edilmişdir.

mərasimi kimi baxırdıqsa, artıq faciənin 7-ci ildönümü ilə bağlı Azərbaycan prezidentinin sərəncamından sonra radio dinləyici ilə əsl həqiqətin dili ilə danışmağa başladı. Bu, o həqiqət idi ki, 20 Yanvar faciəsində günahkar olan tərəflər əslində məsuliyyətdən kənarda qalmışdı. Amma Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin böyük səyi və qətiyyəti sayesində xalq özümüzə qənim kəsilənləri tanıya bildi. Nəhayət, xalq qan yaddaşı olan 20 Yanvara "Azadlıq uğrunda mübarizlər günü" kimi baxdı.

Bu mövzular radionun "İctimai-siyasi proqramlar" redaksiyasının hazırladığı verilişlərdə də öz geniş ifadəsini tapır. Onlar həm keyfiyyət, həm mövzu, həm də ideya baxımından on il əv-

vəlki verilişlərdən köklü surətdə fərqlənir. Əvvəllər marksizm-lenninizm ideyalarını təbliğ edən və "Təbliğat" baş redaksiyası adlanan bu qurum indi fəaliyyət istiqamətini tamamilə dəyişib. Qisaca onu deyək ki, Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu prosesində daxili və xarici siyasetdə qazanılan uğurlar Azərbaycanın dünya dövlətləri tərəfindən sayılmasına, beynəlxalq aləmdə nüfuzunun artmasına imkan verib. "İctimai-siyasi proqramlar" redaksiyası da bu tarixi dövrdə öz məsuliyyətini dərk edərək, ölkəmizdə və dünyada geniş ictimai-siyasi prosesləri yaxından izləyir, onun mahiyyətinin, siyasi və ictimai əhəmiyyətinin dirləyicilərə vaxtında çatdırılmasına xüsusi diqqət yetirir.

Təbiidir ki, ilk önce respublika prezidenti Heydər Əliyevin daxili və xarici siyasetinin təbliği, izahı, prezidentin müşavirələrin-dəki çıxışlarından, sərəncam və fermanlarından ireli gələn vəzifələr, aparılan islahatlar, bu islahatların hazırlanıb uğurla həyata keçirilməsində ölkə rəhbərinin rolunun daha dolğun işıqlandırılması öne çəkilir. "Xalqa bağışlanan ömür", "Vətəndaş", "Müstəqilliyimiz əbədidir", "Aktual səhbət", "Böyük islahatçı" kimi verilişlərin efirə çıxması redaksiya və onun əməkdaşlarının zamanın, günün nəbzini tuta bilmək səylərinin və yeni yaradıcılıq axtarışlarını cəmiyyətdə gedən proseslərlə uyğunlaşdırmaq bacarıqlarının nəticəsidir.

Son illər ərzində mövzu seçmək, onu siyasi prizmadan obyektiv təhlil etmək sahəsində daha çox sərbəstlik əldə edən jurnalistlər yeni-yeni məzmunlu verilişlər hazırlayaraq dirləyici auditoriyasına təqdim edirlər. Mart, oktyabr dövlət çəvrilişlərinə cəhd, 1993-cü ilin iyun hadisələri, 20 yanvar, 15 iyun və digər tarixi məqamlarla bağlı "Qəsd", "1993-cü il: Lənkəranın həyacanlı

yayı", "Xəyanət", "Qurtuluş", "Qayıdış", "Mart dərsi", "İbrət dərsi", "Qanlı yanvar" və bu kimi silsilə verilişlər fakt və hadisələrə jurnalistin fəal, sərbəst, obyektiv münasibətinin və müasir dİNləYici auditoriyasının tələblərinə yaxından bələd olmalarının məhsuludur.

Dolğun nəzəri biliyə və həyatı təcrübəyə malik jurnalistlərimiz Sədaqət Turabova, Almaz Cəfərova, Habil Ələkbərli dİNləYicilərin rəğbətini qazanan, uzunmürlü verilişlərin müəllifidirlər. Altınçı ildir ki, həftədə bir dəfə birbaşa efirdə yayılmış "Respublika" ictimai-siyasi programı, inamlı demək olar ki, məhz yeni həyatın tələblərinə cavab verən verilişlərdəndir.

Radionun "İctimai-siyasi proqramları" redaksiyasının
verilişləri ən aktual mövzuları əhatə edir.

Azərbaycan xalqının azadlıq mübarizəsi tarixinin ayrı-ayrı mərhələləri, tariximizin qaranlıq səhifələri, Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin yaradılması və süqutu, torpaqlarımızın parçalanması ilə nəticələnən Gülüstan və Türkmençay sülh müqavilələri, daşnaklar və bolşeviklər tərəfindən töredilən 1918-ci il mart qırğınları, repressiyaya, deportasiyaya məruz qalmış soydaşlarımızın taleyi də diqqətdən kənarda qalmayıb. "Yaddaş", eləcə də həftədə bir dəfə efirə çıxan "Dövrən" programında bu mövzulara dönə-dönə qayıdır və qayıdlacaq.

1988-ci ildə başlayan xalq hərəkatı xalqın öz yaddaşına qayıdışı, milli-mənəvi dəyərlərin oyanışı idi. Həmin günlərə, həmin günlərdən ötən yaxın on ildə baş verənlərə dönbə baxmağa, keçənləri bir daha təhlil etməyə ehtiyac var. Biz həm də XXI əsrin astanasında dayanmışıq. XXI əsrə nə ilə gedirik; XX əsrə nələr itirdik, nələr qazandıq? Buraxdığınız səhvələri bir daha təkrar etməmək üçün bu suallara cavab axtarmalıyıq. "Ərəfə" verilişi məhz bu məqsədlə dinləyicilərin görüşünə gəlir.

Əsrin sonunda Ermənistan tərəfindən məcburən cəlb edildiyimiz müharibə, işğal olunmuş şəhər və kəndlərimiz, milyondan çox qaçqınımız, didərginimiz Azərbaycanın müstəqilliyini istəməyən xarici qüvvələrin məkralı niyyətinin nəticəsidir. Tarix təkrar olunur. Dostu düşməndən ayıra bilmeyənlərin, düşmən qarşısında əliyalın qalib öz tarixini unudanların, tarixin acı dərslərindən nəticə çıxarmayanların qismətinə acı fəlakət düşür. "Qürbətdə qalan vətən", "Yurd bizi çağırır", "Unutsaq, unudarlar", "Sənədlərin dili ilə" verilişlərində itirdiyimiz yurd

yerləri xatırlanır, gözü yolda qalan torpaqlarımıza qayıtmaq inamı təlqin olunur. "Xudafərin" verilişində Güney Azərbaycanın şəhərləri, mədəni abidələri barədə ətraflı məlumat verilir. Son günlərdə fəaliyyətə başlamış "Vətən" studiyası Azərbaycan və erməni dillərində Azərbaycan həqiqətlərini Qarabağ ermənilərinə çatdırmağa çalışır. Onlara müharibənin mənasızlığını, Azərbaycanın onun ərazi bütövlüyünü dəstəkləyən, milliyyətindən asılı olmayıaraq, hər bir şəxsin vətəni olduğunu fikrini aşılıyor.

XX əsrin sonlarında xalqımızın ictimai-siyasi, sosial-mədəni həyatında, Azərbaycanda müstəqil, hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində baş verən dəyişikliklər, qazanılan nailiyyətlər "Döñüş", "Başlangıç", "Qərar və icra" verilişlərində öz əksini tapır. "Qanun" radio jurnalı qanunların alılıyinə, vətəndaşların hüquqlarının qorunmasına, "Radio hüquq məsləhətxanası" isə qanunların, prezidentin fərman və sərəncamlarının izahına, təbliğinə həsr edilir, diniyəci sualları cavablandırılır.

"Parlement saatı", "Cəmiyyət və ziyanlı", "Sözardı", "Pillə", "Dünya", "Keçid dövrü: özəlləşdirmə", "Baxış bucağı" və s. verilişlərdə də ölkəmizin ictimai-siyasi həyatı müxtəlif yönümlərən işıqlandırılır.

Dövrlə, zamanla ayaqlaşmaq, ölkəmizdə və dünyada gedən proseslərə daha dərindən nüfuz etmək üçün radionun "ictimai-siyasi proqramlar" redaksiyasının kollektivi daim yaradıcılıq axtarışları aparır.

Radio ənənəvi olaraq tamaşaçı auditoriyasının xarakterinə, sosial diferensiasiyaya uyğun proqramlar hazırlayır. Radionun strukturunda kiçikyaşlı uşaqlar, məktəblilər üçün ayrıca

verilişlərin mövcudluğu faktdır. Lakin heç bir mübaliğəyə yol vermədən qeyd etmək olar ki, onların arasında gənclər üçün verilişlər öz tematikası, forması və dinləyici auditoriyası ilə əlaqəsi baxımından çox fərqlənir. Doğrudur, radionun tarixində gənclər üçün proqramlar həmişə öz orijinallığı ilə seçilmiştir. Məsələn, vaxtilə "Gənclik" baş redaksiyasının xətti ilə efirə çıxan "Gəncliyin gecə proqramı", "Gənclik dalğası", "Nətəvan qızlar klubu" və s. proqramları dinləyicilərə təsirli, duygulu, unudulmaz efir dəqiqələri bağışlayırdı.

Bu gün redaksiya "Gənclik və idman" adı ilə fəaliyyət göstərir. Son illərin gərgin siyasi-ictimai olayları, ölkə gəncliyinin şuur və dünyagörüşündəki kəskin təbəddülət, şübhəsiz, redaksiyanın iş sistemində, onun strukturuna və təbii ki, verilişlərin ideya istiqamətinə də öz təsirini göstərib.

Dövrün, zamanın tələbini, əhvali-ruhiyyədəki təlatümü, gəncliyin mənəvi dəyərlərə yeni münasibətini, eləcə də demokratiya yollarındaki axtarışlarını nəzərə alaraq "Gənclik" redaksiyasının strukturu da yenidən quruldu və özündə "Yaradıcı gənclik", bir də "Gənclik və demokratiya" adlanan şöbələri birləşdirdi.

Təbii ki, yeni dövrün və yeni strukturun yeni proqramları dün-yaya gəlməli idi. Redaksiya kollektivi artıq dönən çarxi, dəyişən vaxtı, müstəqil Azərbaycanın sabahına aparan yolları nəzərə alıb efirə üç veriliş çıxardı: "Vaxt", "Yol", bir də "Qız qardaşım" verilişi. Məsələyə bu cür yanaşma tezliklə bəhərsini verdi və az sonra yeni dövrün yeni dinləyicilərinin məktublar axını başlandı. Bu, redaksiyanın ilk uğurları idi. Amma tezliklə bu veriliş adlarının özü də qu-laqları döyməyə başladı. Bir ayda efirə "Vaxt" və "Yol" sözlərini nə qədər səsləndirmək olardı? Bunu nəzərə alan jurnalistlər həmin

● Azərbaycan radio və televiziyası bu gün

Jurnalist Fəridə Aslanbəyova 40 ilə yaxındır ki, radioda çalışır.

verilişlərdəki mənaca çox tutumlu rubrikaları ayrıca verilişlərə çevirməyə başladılar və bu eksperiment özünü doğrultdu. Beləliklə, Azərbaycan efirinə bu gün minlərlə dinləyicinin maraqla dirlədiyi, bəzən hətta iştirakçısı, müəllifi olduğu "Yuva", "Dan yeri", "Mövqe", "Çevrə", "Gənc diplomat", "Çərxi-fələk", "Duyğu", "Səbəb", "Haydi, irəli!", "Haydi, idman!", "Tələbəlik", "Axtarış" proqramları gəldi.

1996-ci ildən isə bu verilişlərdə mövzuların yiğcamlaşdırılması və daha dəqiq müəyyənləşdirilməsi istiqamətində son dərəcə səmərəli dəyişikliklər baş verdi. Redaksiyanın xətti ilə efirə çıxarılan 45-50 dəqiqəlik uzun-uzadı, çox vaxt dinləyicini darıxdıran proqramlar, ənənəvi verilişlər öz yerini 20-30 dəqiqəlik verilişlərə ver-

di. Ehtiyatda qalan dəqiqələr əsasında hər həftə efirə çıxan yeni bir program - "Axtarış" adlı yeni veriliş meydana gəldi.

Bu verilişlərdə iqtisadi məsələlərə xüsusi diqqət yetirilir. Bu da təsadüfi deyil. Hələ tarixdən bəlliidir ki, hər bir dövlətin taleyini tarix boyu iki əsas amil müəyyən edir. Bunlardan biri qüdrətli ordu-dursa, digəri güclü iqtisadiyyatdır. Zəngin mənəvi dünyası, böyük tarixi ənənələri olsa belə, əgər hər hansı dövlətin güclü iqtisadiyyatı yoxdursa, onun dünya dövlətləri arasında güclü nüfuz qazanacağı şübhə altındadır. Güclü iqtisadiyyat isə ölkənin müdafiə qabiliyyəti, onun əhalisinin xoş güzəranı deməkdir. Bu mənada redaksiyanın "Yeni üfüqlər" verilişi də respublikamızın iqtisadi həyatını əks etdirən maraqlı bir programdır. Onu da deyim ki, veriliş Gənc İqtisadçılar Birliyi üzvlərinin iştirakı və köməkliyi ilə hazırlanır. Verilişin hər sayında zəngin təməli və güclü gələcəyi olan iqtisadiyyatımızın keçdiyi inkişaf yolu işıqlandırılır.

Müstəqil dövlət quruculuğu yolunda təhsil və elmin gərəkliliyini, onun bənzərsiz rolunu izah etməyə ehtiyac yoxdur. Çünkü təhsil cəmiyyətin işığı, elm sabahıdır. Hələ vaxtilə milli mətbuatımızın bünövrəsini qoymuş Həsən bəy Zərdabi xalqı maariflənməyə, elm sahibi olmağa çağırırdı. O, "əgər özgə millətlərin əsarətinə düşmək istəmiriksə, gərək elm öyrənək" – deyirdi.

Təhsil hər bir ölkənin vətəndaşını formalasdırır, millətin tərəqqisini təmin edir. Bu gün hüquqi, demokratik dövlət quruculuğunun da yolu məhz elmdən, təhsildən keçir. Müdrik prezidentimiz H.Əliyevin təbirincə desək: "Əgər hər bir ölkənin vətəndaşı öz hüquqlarını anlayarsa və qoruya bilərsə, ən kiçik dövlətlər belə böyük məmləkət qədər qüdrətli olar".

Təhsil mənəviyyat və əxlaq aşılıyır, elm isə alımlər, dövlət və si-

yası xadimlər yetişdirir. Göründüyü kimi, təhsilin və elmin qarşısında qlobal problemlər durur.

Qərb filosu Uytbed yazır ki, ümumi təhsil insanlara fəlsəfi dünyagörüşü aşılaması, demokratik cəmiyyət heç bir nailiyyət əldə edə bilməz. Məhz belə bir ehtiyacdən biz 1999-cu ildə Azərbaycan radiosunda struktur dəyişkənliliyi apardıq və radionun 74 illik tarixində ilk dəfə "Təhsil və elmi-kütləvi proqramlar" redaksiyası yaratmayı qərara aldıq.

Bu vaxta qədər Azərbaycan radiosunda təhsilin və elmin təbliği, onun qarşısında duran problemlərin təhlili plansız, qeyri-ardıcıl və sistemsız aparılırdı. Bu da təbii ki, lazımı səmərəni vermirdi. İndi ayda 18 saat həcmində efirə çıxan redaksiya 25 adda veriliş hazırlayıır. Həftə ərzində dinləyicilərə 10 adda proqram təqdim edir. Verilişlərin mövzu və əhatə dairəsi isə çox genişdir.

Bu gün ölkəmizdə təhsil islahatı aparılır. Yeni təhsil proqramı fəaliyyətdədir. Sovet təhsil sistemi milli təhsil sistemi ilə əvəz olunur. Milli təhsil proqramının müxtəlif istiqamətlərini geniş şəkildə işıqlandırmaq üçün redaksiya müxtəlif adlarda maraqlı verilişlər hazırlayır. Onlardan bəzilərini nəzərdən keçirək. Məsələn, "Təhsil islahatı: problemlər, vəzifələr" verilişi ardıcıl olaraq populyar bir dildə ölkəmizdə yeni təhsil sistemi barədə söz açır. "Sabaha pəncərə", "İmtahan", "Zaman və biz" proqramları da bu qəbıldəndir. "Müəllim otağı" verilişində təhsilin operativ məsələlərinə xüsusi yer verilir. Təhsil Nazirliyinin kollegiyasında və müşavirələrdə müzakirə olunan bütün mövzular bu verilişlərdə öz dolğun əksini tapır.

Redaksiya Vətən elminin, Vətən tarixinin, ana dilimizin öyrədilməsinə və təbliğinə də xeyli efir vaxtı ayırrı. Bu silsilədən olan "Vətən elmi: dünən, bu gün", "Elm xadimlərimiz", "Azərbaycan elmi XXI əsrde", "Tariximizin izi ilə", "Tarix: faktlar, həqiqətlər", "Azərbaycan: tarixi yad-

Radionun "Təhsil və elmi-kütləvi proqramlar" redaksiyası növbəti həftə efirdə səsləndiriləcək verilişləri müzakirə edir.

daşımız" verilişləri dinləyicilərdə xüsusi maraq doğurur. "Abidələrimiz" verilişində Respublika Elmlər Akademiyası, onun apancı elmi-tədqiqat institutları, mütəxəssislər, tarixçi alımlar mikrafon qarşısına dəvət olunur. Başər elminə layiqli töhfələr verən Azərbaycan elminin təbliği də redaksiya əməkdaşlarının diqqət mərkəzindədir.

Hüquqi biliklərin təbliği və müstəqil dövlətçiliyimizə məhəbbət hissinin aşılanması da elm, bilik yayan verilişlərdən qırımızı xətt kimi keçir. Bu mənada "Dövlətçilik" elmi-kütləvi program, "Şəxsiyyət və zaman", "Yeni yüz il", "Azərbaycançılıq haqqında düşüncələr" kimi verilişlər olduqca parlaq ideyalara xidmət nümunəsidir. Bu növ verilişlərdə icra, qanunvericilik və məhkəmə

hakimiyyəti, eləcə də Nazirlər Kabinetinə, güc strukturları, bayraqımız, himnimiz, dövlət dilimiz, gerbimiz haqda geniş söhbət açılır.

Elmi-kütləvi programlarda tarixi hadisələrə xüsusi diqqət yetirilir və bu münasibətlə silsilə verilişlər hazırlanır. Məsələn, "Dədə Qorqud-1300", "Osmanlı imperatorluğu-700", "Şuşa-250", "Naxçıvan Muxtar Respublikası-75" verilişləri bu qəbildəndir.

Redaksiya müraciət etdiyi bütün mövzularda dünənimiz, bu günümüz və sabahımız ideyasının təbliğinə ciddi fikir verir. Təhsilimiz, tariximiz, mənəviyyatımız, dövlətçiliyimiz hardan gəlir, bu gün necə görünür və sabaha nə aparırıq?

YUNESKO XXI əsri "təhsil əsri", BMT isə "mədəniyyətlər əsri" elan edib. Deməli, milli təhsilimizin dünyəvi təhsillə, milli mədəniyyətimizin dünya mədəniyyətilə integrasiyası verilişlərdə öz geniş əksini tapmalıdır. Hazırda redaksiya əməkdaşları bu istiqamətdə yeni layihələr üzərində çalışırlar.

Redaksiya yeni yaransa da o, efridə səslənən maraqlı verilişləri ilə dinləyicilərin rəğbətini qazanmışdır. Çünkü təhsil strategiyamızın, tarixi həqiqətlərimizin, milli-dini dəyərlərimizin, cəmiyyətimizi düşündürən əxlaq-mənəviyyat məsələlərinin müzakirəsi, dövlətçilik təfəkkürü, qanunlara hörmət, azərbaycanlıq, müasirlik, vətəndaşlıq, Vətən qarşısında borc, fiziki və mənəvi sağlamlıq məsələləri radiomuzun 1999-cu ildə yaradılmış "Təhsil və elmi-kütləvi programlar" redaksiyasının hazırladığı verilişlərin qayəsini təşkil edir.

Dinləyicilərin dünyagörüşünün artırılmasında, onların estetik zövqlərinin formalaşmasında ədəbiyyat, incəsənət və musiqi verilişləri də mühiüm rol oynayır. Həmin verilişlərin dil xüsusiyyətlərini təhlil edəcəyimiz sonrakı bölmədə bu məsələyə toxunacaqıq.

Radionun "Musiqi verilişleri" redaksiyası hər gün efirdə bir neçə adda musiqi programı səsləndirir.

Pifaqorun şagirdləri səsi sözdən qədim hesab edirdilər. Radiojurnalistlər də önce yazacaqları sözün səsini eşidir, həmin səsi sözə çevirir, sonra onu səsli variantda efirə çıxarırlar. Radiojurnalistlər, diktor və reportyorlar efirdən səsi eşidilən, amma üzü görünməyən "igidlər"dir. Onlar öz dinləyicilərinə hər şey haqqında – siyaset, iqtisadiyyat, mənəviyyat, mədəniyyət, bir sözlə, müasir həyatımıza dəxli olan hər şeydən söhbət açırlar. Bu söhbətin əsas leytmotivi isə Müstəqillik, Dövlətçilik, Azərbaycanlılıq və Azadlıqdır.

Həmin müqəddəs anlayışlar və onların təbliği təkçə respublikamızın ərazisinə yayılan verilişlərdə deyil, Azərbaycandan xarici ölkələrə yayılmış radio programlarında da əsas yer tutur.

DÜNYA BİZİ EŞİDİR...

Radio yarandığı gündən təkcə dinləyiciləri üçün deyil, xarici dövlətlər üçün də xüsusi məqsədli verilişlər yaymış, ideoloji-təbliğati iş aparmışdır... İlk dəfə Almaniya, İtaliya, Böyük Britaniya radioları ikinci dünya müharibəsi ərefəsində Avropada icimai rəyə təsir etmək üçün "xarici dil"də danışmağa başlamışdır.

Azərbaycan radiosu ilk dəfə beynəlxalq efirə 1941-ci ilin avqustunda çıxmışdır. Bu, mühüm, zəruri ehtiyacdən irəli gəlmışdır. Çünkü Almanyanın SSRİ-yə qarşı başladığı işgalçı müharibə Moskvadan həm ölkə daxılində, həm də sərhəd olduğu qonşu dövlətlərdə ideoloji-təbliğat işini qüvvətləndirməyi tələb edirdi. Buna görə də Avropa ölkələrinin verilişlərinin ümumi həcmi arətiran Ümumittifaq radiosu ölkənin Cənub cinahında bu işi Azərbaycan radiosunun öhdəsinə qoydu. Hələ 1941-ci ilin iyulunda Türkiyəyə və İrana sınaq verilişləri keçirildi. Nəhayət, avqustdan beynəlxalq dalgalarda "Bakının səsi" eşidildi. Həmin il avqustun 25-də artıq iki ölkə arasında bağlanmış müqavilənin 6-cı bəndinə uyğun olaraq sovet qoşunları İran ərazisində daxil olmuşdu. Zahirən İran tərəfdən arxayıın olan SSRİ Türkiyədən çox ehtiyatlanırırdı. Ona görə də Türkiyəyə və İrana yayımlanan verilişlərdə faşizmin bütün dünya, eləcə də region üçün töretdiyi təhlükədən geniş söhbət açılırdı. Bundan başqa, "Bakının səsi" ilə sovet məlumat bürosunun xəbərləri, cəbhədəki həqiqi vəziyyət barədə informasiyalar verilir və sovet xarici siyaseti təbliğ olunurdu. Müharibədən sonra isə bu radio uzun müddət dörd dildə – Azə-

baycan, türk, fars və ərəb dillərində verilişlər hazırlayaraq sovet həyat tərzi və sosializmin üstünlüklərini təbliğ etmişdir.

Ölkəmiz müstəqillik qazandığı gündən Beynəlxalq Azərbaycan radiosunun da ideoloji məramı kökündən dəyişdi. Çünkü Azərbaycan beynəlxalq hüququn subyektinə çevrildikdən sonra onu dünyaya tanıtmaq, xalqımızın zəngin tarixi, qədim mədəniyyəti haqqında söhbət açmaq, müstəqillik dövrünün nailiyyətləri haqqında danışmaq zərurəti meydana çıxmışdır. Ona görə dəindi verilişlərdə xalqımızın istiqal mübarizəsi tarixindən, dövlət qu-ruculuğumuzun uğurlarından, cəmiyyətimizdəki demokratik dəyişikliklərdən, qədim tariximizdən, mədəniyyət və incəsənətimizdən bəhs edən verilişlər üstünlük təşkil edir. Əlbettə, Qarabağ müharibəsi, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünü ifşa edən siyasi şərhlər də "Azərbaycanın səsi" radiosunun daimi mövzularındandır.

Azərbaycan həqiqətlərini yalnız Şərqi ölkələrinə çatdırmaqla dünya miqyasında düşdüyümüz informasiya mühəsirəsini yarmaq barədə düşünmək mümkün deyildi. Zamanın özü tələb edirdi ki, müstəqil Azərbaycanın dünənini, bu gününü daha geniş məkana, dünyanın ən işlək dillərində Avropa ölkələrinə çatdırmaq lazımdır. Elə bu həqiqətin hökmüylə 1992-ci ilin 26 noyabrından başlayaraq Beynəlxalq radionun nəzdində daha dörd dildə – ingilis, fransız, alman və rus dillərində şöbələr fəaliyyətə başladı. Beləliklə, Beynəlxalq radio orta və qısa dalgalarda gün ərzində 8 dildə dünya efirinə çıxdı. Gündəlik efir həcmi isə 8 saatdan çoxdur və güman olunur ki, Beynəlxalq Azərbaycan radiosunun 200 milyondan çox potensial dinləyicisi vardır. Hazırda dünyanın qırxdan çox ölkəsindən bu radionun ünvanına yüzlərlə

məktub gəlir. Əgər Qarabağ hadisələrindən əvvəl dinləyicilərdən alınan məktublarda əsasən respublikamızda təhsil sistemi, tibbi xidmət, sosial imkanlar, xarici ölkələrlə Azərbaycanın bilavasitə iqtisadi, elmi, mədəni əlaqələri və bunlara bənzər məsələlər haqqında suallar verilirdi, Azərbaycanın müstəqilliyini elan etməsi, ermənilərin Azərbaycana torpaq iddiaları dinləyici məktubların məzmununu tamamilə dəyişib. Hazırda məktub müəllifləri Azərbaycanın müstəqilliyini alqışlayır, ölkəmiz barədə çox şeylər öyrənmək istəyir və Ermənistanın təcavüzkar siyasetini pisləyirlər.

Dünənə qədər planetimizin xəritəsində SSRİ-nin qırmızı rəngə boyanmış ərazisi içində itib-batan Azərbaycan bu gün müstəqil bir qurum kimi dünyada müstəqil xarici siyaset yeridir. Bu gün o, Qafqazda iqtisadi cəhətdən ən güclü ölkə, Qərblə Şərqi bir-ləşdirən mühüm strateji nöqtədir. Təsadüfi deyildir ki, qədim "İpək yol"un dirçəldilməsi ideyasının gerçəkləşdirilməsinə məhz Azərbaycan Respublikası başçılıq edir. Ölkəmiz təkcə neft diyari deyil, həm də zəngin mədəniyyət ocağıdır. Bunlar barədə bütün dünyaya informasiya vermək, tarixi nailiyyətlərimizi təbliğ etmək missiyası "Azərbaycanın səsi" radiosunun üzərinə düşür. Bu tarixi vəzifəni yerinə yetirən radio öz işini iki istiqamətdə qurmuşdur:

1. Şərqi ölkələrinə yayılmış verilişlər (ərəb, fars, türk, Azərbaycan dillərində).

2. Qərb ölkələrinə yayılmış verilişlər (ingilis, alman, fransız, rus dillərində).

I.Şərqi ölkələrinə yayılmış verilişlər türk və fars dillərində başlanmış, 50-ci illərin ortalarında isə bu siyahıya ərəb və Azə-

baycan dillərində verilişlər də əlavə olunmuşdur. Bütün ərəb ölkələri, Türkiye və İran dinləyiciləri bu verilişlərdə ölkəmizin müasir həyatı ilə, Azərbaycanda baş verən mühüm hadisələrlə, Azərbaycan həqiqətləri ilə tanış olur, ölkələrimiz və xalqlarımız arasındakı dostluq münasibətlərini, əməkdaşlığı daha da möhkəmləndirmə istəklərini ifadə edirlər. Məsələn, hazırda ərəb ölkələrində Azərbaycana maraq çox böyükdür. Bunu şöbənin ünvanına ərəb ölkələrindən, xüsusən İraqdan, Suriyadan, İordaniyadan, Misirdən, eləcə də Avropa və Amerikada yaşayan ərəb dinləyicilərindən gələn məktublar təsdiqləyir.

1988-ci ildən bəri, yeni ermənilər Dağlıq Qarabağ problemini süni şəkildə ortaya atıldıdan sonra ərəb şöbəsinin qarşısında duran əsas məqsəd bu problemin əsl səbəbləri, Dağlıq Qarabağın tarixi, ermənilərin bu məntəqəyə gəlmə tarixləri barədə dinləyicilərə konkret tarixi mənbələr əsasında dolğun məlumat vermək olub. Bu mövzuda verilişlərlə yanaşı dinləyicilərə göndərilən əyani vasitələrlə də redaksiya əməkdaşları sübut etməyə çalışmışlar ki, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın qədim torpağıdır, ermənilər həmişə Azərbaycan torpaqlarına, o cümlədən də Dağlıq Qarabağa, Naxçıvana göz dikiblər, bu torpaqları ələ keçirmək üçün ən çirkin vasitələrə əl atıblar. Bir məsələ də həmişə vurğulanıb ki, ermənilərin dənizdən-dənizə "Böyük Ermənistən" xülyasında təkcə Azərbaycan torpaqları deyil, şərqi digər ölkələrinin, eləcə də ərəb ölkələrinin tarixi ərazilərinə də geniş yer verilib. Məsələn, konkret sənədlərlə göstərilir ki, ermənilər Suriya, İraq, Livan və digər ərəb ölkələrinin bir sıra şəhər və kəndlərinin də guya vaxtilə Ermənistən ərazisi olduğunu iddia edirlər. Təbii ki, ərəb dinləyicisi belə faktlara biganə qalmır. Qonşu Ermə-

nistanın Azərbaycana qarşı apardığı təcavüzkarlıq və düşmənçi-lik siyasetinin respublikamız üçün acı nəticələrini diniyicilərə daha təsirli və inandırıcı şəkildə çatdırmaq üçün Bakıda təhsil alan ərəb tələbələrinin, respublikamızda fəaliyyət göstərən diplomatik korpusların, mədəniyyət və xeyriyyə cəmiyyətləri əməkdaşlarının çıxışlarına müntəzəm olaraq geniş yer verilir. “Ərəb diplomatları qonağımızdır” kimi verilişlərdə çıxış edən ərəblər öz həmvətənlərinə Azərbaycanın bugünkü həqiqətləri barədə məlu-mat verirlər.

1993-cü ilin ortalarından, yəni Heydər Əliyev xalqın istəyi ilə Azərbaycanda yenidən hakimiyyətə gəldikdən sonra ölkəmizin

Radionun “Ərəb dilində verilişlər” redaksiyası
Azərbaycan həqiqətlərini bütün Şərq dünyasına yayır.

həyatında müsbət mənada baş verən dəyişikliklər, çox düzgün, uzaqgörən daxili və xarici siyaset, bu siyaset nəticəsində Azərbaycanın dünya şöhrətinin artması, Azərbaycanı dəstəkləyən ölkələrin sayının çoxalması da ərəb ölkələrinə olan verilişlərin əsas mövzularıdır. Son illər ərəb mətbuatında da Azərbaycan həqiqətləri barədə yazılar dərc olunur. Həmin yazılar müntəzəm olaraq “Ərəb mətbuatında Azərbaycan mövzusu” rubrikası altında efirdə səsləndirilir.

Ərəb dilində olan verilişlərin əsas məqsədlərindən biri də Azərbaycanla ərəb ölkələri arasında tarixi əlaqələri göstərmək, qədim dostluğumuzu nümayiş etdirməkdir. Bu cəhətdən “Ərəb səyyahları və coğrafiyaşúnaları Azərbaycan haqqında”, “Əbədi məskəni ərəb ölkələri olan Azərbaycan şairləri”, “İslam sivilizasiyası Qafqazda” və digər silsilə verilişləri xüsusi qeyd etmək olar.

Azərbaycan qədim tarixə malik olduğu kimi, qədim mədəniyyətə, ədəbiyyat və incəsənətə də malikdir. Ərəb dinləyiciləri Azərbaycan musiqisinə xüsusi maraq göstərirlər. Elə bir dinləyici məktubu yoxdur ki, orada Azərbaycan musiqisindən söz getməsin, bu və ya digər müğənninin ifasında musiqi sıfariş edilməsin. Dinləyicilərin istəyini nəzərə alaraq verilişlərimizdə Azərbaycan bəstəkarlarının, müğənnilərinin həyat və yaradıcılığına xüsusi fikir verilir. Ümumiyyətlə, hər həftə efirdə səslənən “Dinləyicilərlə bir yerdə” verilişində əsasən dinləyici məktubları araşdırılır, onları maraqlandıran suallara cavab verilir, dinləyicilərin istək və arzularından söhbət açılır.

Fars dilində olan verilişlərdə də xeyirxah məqsədlər güdüllür. İlk növbədə bu programlar Azərbaycan–İran əlaqələrinin inkişafına yardımçı olan vasitələrdən biridir. Əvvəllər sosialist gerçək-

liklərini yayan fars dilində verilişlər Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra Azərbaycan həqiqətlərini Arazın o tayına yayan kütləvi informasiya mənbəyinə çevrildi. Bu verilişlərdə siyasi-iqtisadi məsələlərlə yanaşı humanitar əlaqələr sahəsində iki ölkənin əməkdaşlığına geniş diqqət yetirilir. Məsələn, Azərbaycan qacqınlarının məskunlaşdığı çadır şəhərciklərinə İran dövlətinin yardımı, həmçinin Azərbaycan dövlətinin İrana göstərdiyi humanitar yardımalar barədə söhbət açılır. Azərbaycan zəvvarlarının İranın müqəddəs dini ocaqlarına ziyarəti də yaddan çıxarılmır.

Əməkdaşlar Azərbaycanın mədəni həyatının işıqlandırılması zamanı Azərbaycanın yazıçı və şairləri haqqında məlumatlara, Azərbaycan musiqi sənəti haqqında silsilə söhbətlərə, incəsənət ustalarımızın İrandakı çıxışlarına, təşkil olunan sərgilərdən reportajlara üstünlük verirlər. Bütün bunlarla yanaşı fars dilində olan verilişlərdə iki ölkə arasında mövcud əməkdaşlığın bütün sahələrini eks etdirən yazılar, İran mətbuatında Azərbaycana dair yazılar cavablar da öz əksini tapır.

Ümumiyyətlə, verilişlər fars dilində olsa da, dinləyicilərin əksəriyyəti İranda yaşayan azərbaycanlılardır. Bu barədə bir qədər sonra geniş söhbət açılacağıq. Hələlikə onu deyə bilərik ki, hazırlanmış programlarda Arazın həm bu tayındakı, həm də o tayındakı problemlər qaldırılır, onların çözülməsi yolları araşdırılır və nəticənin çıxarılması dinləyiciyə həvalə olunur. Bu qəbildən olmuş programlar sırasına "Bizim müsahibə", "Studiyanızın qonağı", "Dalgalarda görüş" kimi verilişləri də şamil etmək olar.

Cənubdakı soydaşlarımızı nəzərə alaraq fars dilində "Soydaşlarımız xaricdə", "Anadilli dərgilərimiz" silsiləsindən olan veri-

işlər də hazırlanır və bu programlarda Arazın o tayindakı soydaşlarımızı düşündürən məsələlərə toxunulur. Təbii ki, dil məsələsi verilişlərin ana xəttini təşkil edir. Ana dilini sevmək, sevdirmək verilişlərimizin əsas qayələrindəndir. Bu səpkili verilişlərdə dünyaya yayılmış azərbaycanlıların Beynəlxalq Azərbaycan radiosuna göndərdikləri yeni nəşrlərdən, bukletlərdən, digər çap vəsitələrindən istifadə olunur və bu zaman Azərbaycan radiosu bir növ dünya azərbaycanlıları arasında körpü rolunu oynayır.

Azərbaycan-İran münasibətlərinin geniş perspektivləri vardır. İki ölkəni bir-birinə birləşdirən köklərin tarixi qədimdir. Azərbaycan dövlətinin xarici siyasetinin əsas istiqamətlərindən biri də dinc yanaşı yaşamaq prinsipi olduğundan fars dilində verilişlər də Azərbaycan dövlətinin mehriban qonşuluq münasibətlərinin genişlənməsinə və möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Türk dilində hazırlanan verilişlər dost və qardaş ölkə ilə münasibətləri daha da yaxşılaşdırmaq və dərinləşdirmək məqsədi daşıyır. İndi Azərbaycanda hamiya bəlliidir ki, bizim üçün Şərqdə Türkiyənin xüsusi yeri, xüsusi çəkisi var. "Biz iki dövlət, bir millət". Türkiyəyə yayılmış verilişlərin ana xəttini məhz bu ideya təşkil edir.

Beynəlxalq Azərbaycan radiosunun türk dilində hazırladığı ən populyar verilişlər aşağıdakılardır:

"Öncə Vətəndir". Bu programda müharibə şəraitində olan respublikamızın sərhədlərində, cəbhə bölgələrində Vətənimizin, xalqımızın keşiyində duran əsgərlərimizin həyatı, qəhrəman oğullarımızın keçdiyi mərdlik yolları öz əksini tapır.

"Türkiyə Azərbaycan mətbuatı səhifələrində". Verilişdə əsasən respublikamızdakı qəzet və jurnallarda Türkiyə haqqında dərc olunmuş yazıların xülasəsi verilir.

Radionun "Türk dilində verilişlər" redaksiyasında
növbəti proqramların mövzuları müzakirə olunur.

"Dinləyici istəkləri". Bu proqram dinləyicilərin məktubları əsa-
sında hazırlanır, onların istəkləri imkan dairəsində yerinə yetirilir.

"Şer dəqiqlikləri". Verilişdə Türkiye və Azərbaycan şairlərinin
əsərləri səsləndirilir.

"Tariximiz-soykökümüz". Azərbaycan xalqının, ümumiyyət-
lə, türk xalqlarının qədim tarixə malik olmasından bəhs edən bu
silsilə verilişlərdə tanınmış alımlər, xüsusən də türkoloqlar çıxış
edir, öz mülahizələrini söyləyirlər.

Adlarını çəkdiyimiz verilişlərin hazırlanmasında əsas məqsəd
TÜRK DINLƏYİCİLƏRİNİ MÜSTƏQİL RESPUBLİKAMIZİN HƏYATI, ÖLKƏMİZİN
PREZİDENTİ CƏNAB HEYDƏR ƏLİYEVİN APARDIĞI DAXİLİ VƏ XARICI SIYA-

sət, ölkəmizdəki sabitlik, neft müqavilələrinin bağlanması sahə-sindəki müvəffəqiyyətlər, Qərb ölkələrinin Azərbaycanda gündən-günə artan işləri ilə tanış etməkdir.

II.Qərb ölkələrinə yayılmışlar nisbətən yeni yaranşa da artıq o, Avropa ölkələrində özünə xeyli diniyici tapa bilmışdır. Ermənilərin Qərbi Avropanın inkişaf etmiş ölkələrində Gebbelssayağı apardıqları təbliğata cavab olaraq, 1992-ci ildən Azərbaycan radiosu ingilis dilində verilişlərə başladı. Bu, müstəqil Azərbaycanın özü haqqında həqiqətləri yayan səsi idi. Halbuki bu işə çoxdan ehtiyac var idi, amma Azərbaycanın SSRİ-nin tərkibində olduğu bir dövrə belə təşəbbüsler üçün Moskvanın icazəsi tələb olunurdu və respublikamıza qarşı erməni təcavüzünün ilhamçısı, ölkəmizə qarşı informasiya blokadasının təşkilatçısı olan Moskva belə addımların qarşısına sıpər çekirdi. Beləlik-lə, ingilis dilində verilişlər programı tezliklə populyarlaşdı və onun ardınca isə 1993-cü ilin əvvəlindən fransız, alman və rus dillərində verilişlər hazırlayan redaksiyalar formalaşıb fəaliyyətə başladı.

Təcavüzə və informasiya blokadasına məruz qalmış Azərbaycanın xarici dil mütəxəssisləri, ziyalılar bu yeni informasiya kanalını alqışlayaraq onun işində ruh yüksəkliyi ilə iştirak etdilər. Bu işə ölkəmizin görkəmli siyasi və ictimai xadimləri də cəlb olundu.

Elə ilk vaxtlardan ingilis, fransız, alman və rus dillərində verilişlərin əsas mövzuları qazanılmış müstəqilliyimizin qorunması əzmi, Dağlıq Qarabağ münaqışəsinin yaranma səbəbləri, ermənilərin Azərbaycanda məskunlaşması tarixi, ölkəmizin tarixi və mədəni həyatı haqda süjetlər, siyasi, iqtisadi mövzular oldu.

Dörd redaksiyanın hər birinin gündə yanm saatlıq efir vaxtı var.

1994-cü ildə "Fransız, ingilis, alman və rus dillərində radio verilişləri" redaksiyasının "Qərbi Avropa dillərində verilişlər" baş redaksiyası adı altında birləşdirilməsi işlərin əlaqəli aparılması və gücləndirilməsinə xüsusi təkan verdi.

Rəsmi xronika Qərbi Avropa dillərində verilişlərin ana xəttini təşkil edir. 6-10 dəqiqəyə yaxın bir vaxt yiğcam daxili xəbərlərə sərf olunur. Burada ölkənin siyasi, ictimai-iqtisadi həyatı ilə bağlı xəbərlərlə yanaşı mədəniyyət xəbərləri də xüsusi yer tutur. Qalan vaxta isə müxtəlif mövzulu, 7-8 dəqiqəlik iki radiosüjet yerləşdirilir. Süjetlərdən biri siyasi şərh, beynəlxalq hadisələrə mü-

Radionun ünvanına hər gün Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindən və xarici ölkələrdən yüzlərlə dinləyici məktubu gəlir.

nasibət, Azərbaycan–Ermənistan münaqışəsi, neft və iqtisadiyatlardan bənlərə bənzər mövzuları əhatə edir. Eyni verilişdəki ikinci mövzu isə, adətən, Azərbaycanın tarixi, mədəniyyəti, incəsənəti, ədəbiyyatı, tarixi abidələri, bölgələri, şəhərləri və s. haqda tanışlıq xarakterli süjetdən ibarət olur.

Yarım saatlıq hər verilişdə rəsmi xronika və süjetlər cəlbedici Azərbaycan musiqisindən xırda parçalarla bir-birinə calanır. Mövzusundan asılı olaraq bəzi süjetlər də müvafiq musiqi əsərləri ilə müşayiət olunurlar.

Nisbətən gec də olsa yaranıb fəaliyyət göstərən “Qərbi Avropanın dillərində verilişlər” programı indi Azərbaycan həqiqətlərini bütün Avropada uğurla yayır. Hazırda biz bu verilişlərin əhatə dairəsini artırmaq məqsədilə daha güclü radioötürüculərdən istifadə etməyə çalışırıq. Əgər bu cəhdlərimiz uğurla nəticələnsə, onda Azərbaycanın haqq səsi Avropa qitəsindəki adı radioqəbuləciklərdə belə asanlıqla eşidiləcək. Bu isə çoxsaylı redaksiya kollektivinin əməyinin səmərəli nəticəsi kimi hamımızı sevindirəcək.

EFİR VƏ CƏNUBİ AZƏRBAYCAN MÖVZUSU

*H*azırda “Beynəlxalq Azərbaycan radiosu” nəzdində “Güney Azərbaycana verilişlər” adlı redaksiya fəaliyyət göstərir. Həmin redaksiya tarixin amansız hökmü ilə Arazın o tayında qalmış soydaşlarımız üçün radioprogramlar hazırlayırlar. Bəzən çoxları bu mövzuda söhbət düşərkən ehtiyatla danışmağa çalışırlar. Guya ki, bu mövzuda, Cənubi Azərbaycan və oradakı soydaşlarımız barədə danışmaq bize dost və qonşu olan İran üçün

arzuolunmazdır. Amma qətiyyən belə deyil. İran da Azərbaycan məsələsinin mövcudluğunu danmir, əksinə hakim dairələr bu məsələyə indi daha diqqətlə, daha həssas yanaşmağa çalışırlar.

Yeri gəlmışkən xatırladaq ki, hələ 50-ci illərdən Azərbaycan Dövlət Radio Verilişləri Komitəsində fəaliyyətə başlayan "Cənubi Azərbaycana verilişlər" redaksiyası elə ilk gündən konkret prinsiplər əsasında işləyib. Keçmiş sovetlər məkanında Rusiya və İranın strateji maraqları üst-üstə düşdüyü üçün Cənuba Azərbaycan türkçəsində yayımlanan bütün verilişlər həmin maraqlar üstündə qurulmuşdu. O vaxtkı ideoloji siyasetdə yalançı illüziya yaratmaq meyli ön plana çəkilmişdi. Daha dəqiq desək, faktlar yalandan şıxıldılır, sovet adamının real həyat tərzi fantastik bir göründə o taydakı soydaşlarımıza çatdırılırdı. Bu cür saxta ölçüülü və programlaşdırılmış verilişlərin əsasını Moskvadan rus dilində göndərilən təlimatlar təşkil edirdi. Bunun obyektiv səbəbləri vardı. Başlıca səbəblərdən biri Sovet-İran maraqları ilə əlaqədar tarazlı siyaset yeritmək, Quzey Azərbaycanla Cənubi Azərbaycanın yaxınlaşması, vahid mədəni məkan məsələsini arxa plana keçirmək idi. Moskvadan hazır şəkildə göndərilən bu ideoloji proqramlar, reseptlər yavaş-yavaş öz işini görürdü. Cənubi Azərbaycana ünvanlanan verilişlərdə o tayda yaşayan soydaşlarımızın sosial həyat şəraitindən, vətəndaşlıq hüquqlarının toxunulmazlığından, öz ana dillərində, orta və ali məktəblərin olmamasından, Azərbaycanca qəzet, jurnalların və kitabların çıxmamasından söhbət açılmırıldı. Daha dəqiq desək, bütün verilişlər "dəymə mənə, dəyməyim sənə" prinsipi əsasında qurulmuşdu. Sözsüz ki, bu prinsipə ayrı-ayrı dövrlərlə 15 dəqiqə, yarım və bir saat həcmində Cənubi Azərbaycana ötürürlən verilişlər o tayda

yaşayan müterəqqi meylli soydaşlarımızın ürəyincə deyildi və onların mənəvi, sosial ehtiyaclarını ödəmirdi. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, sovet ideoloji təbliğat maşını intensiv işləyərək öz işini görürdü. Daim gözlərini Azərbaycana dikən və ondan imdad gözləyən cənublu qardaş-bacılarım isə bu nəhəng ideoloji təbliğat maşınının arxasında hansı qüvvələrin dayandığını anlayırdılar və Quzey Azərbaycana olan ümidilarını itirmirdilər. Onlar yaxşı bilirdilər ki, mənəvi və sosial ehtiyacları SSRİ dağıldan, Azərbaycan müstəqillik əldə edəndən sonra ödəniləcəkdir. Soydaşlarımız fəhmlərində yanılmırdılar. Bəs cənubdakı soydaşlarımızın hansı tarixi-sosial problemləri vardır və onların həllini hansı amillər şərtləndirə bilər? Bu suala cavab vermək üçün mən hörmətli oxucularımı Güney probleminə tarixi gerçəklilik aynasından baxmağa dəvət edirəm.

Hadisərlərlə zəngin olan zaman ötəri, zamanı bütün ovqatı və çalrı ilə özündə əks etdirən tarix isə əbədidir. Elə bu səbəbdən də Güney Azərbaycanı probleminə önce tarixi kontekstdən, da-ha sonra isə əldə olan faktlar prizmasından baxmaq məqsədə uyğun olardı. Güman edirik ki, bu problemin saf-çürük edilməsinə müəyyən mənada aydınlıq gətirə bilər. Beləliklə, hadisərlə zəngin olan tarixə üz tuturuq.

Tarixi qaynaqlardan bizə yaxşı bəllidir ki, XIX əsrin əvvəllərində Şimali Azərbaycan Rusiya tərəfindən zəbt ediləndən sonra Azərbaycanın cənub torpaqları Türkmençay müqaviləsinə görə İranın hakimiyyəti altına düşdü. Bu gün Güney Azərbaycan adlandırdığımız ərazi İranla istər əhali, istərsə də rəsmi dairələr tərəfindən sadəcə olaraq Azərbaycan və ya İran Azərbaycanı, orada və ölkənin bütün başqa rayonlarında yaşayan etnik mən-

şəyi, dili, dini və adət-ənənələrinə görə Şimali Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlılarla eyniyyət təşkil edən əhalisi isə türklər və ya İran türkləri adlandırılır. Hazırda əhalinin milli mənsubiyyətini təyin edən bu adalar (türklər və azərbaycanlılar) şərti xarakter dası'yır. Belə ki, İranda yaşayan türklər Şimali Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlıları türk, biz isə onları azərbaycanlı adlandırırıq. 1918-ci il mayın 28-də Qafqazda yeni milli dövlətin – Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaradıldığı gündən sonra onun dövlət parlamenti özünün ilk rəsmi bəyannaməsində Azərbaycan adını işlətmışdır. Bu isə İran tərəfin etirazına səbəb olmuşdur. Tehran rəsmi dairələri çox təşvişlə belə düşünürdülər ki, yeni respublika rəhbərləri Təbriz də daxil olmaqla, İran Azərbaycanını Türkiyəyə vermək məqsədi güdürlər. Azərbaycan Demokratik Respublikası hökuməti İranın bu narahatlığını aradan qaldırmaq üçün rəsmi dövlət sənədlərində "Qafqaz Azərbaycanı" adını işlətməli oldu. 1920-ci il aprel ayının 28-dən sonra, daha dəqiq desək, burada sovetlər hökuməti qurulandan sonra bu ad "Sovet Azərbaycanı" ilə əvəz edildi və beləliklə də "Sovet və ya Şimali Azərbaycan", "İran və ya Cənubi Azərbaycan" terminləri siyasi məna kəsb etməyə başladı.

Siyasi status qazanmış "Cənubi Azərbaycan" məfhumunun sovet rəsmi dairələrində, elmi ədəbiyyatlarda və mətbuat orqanlarında işlədilməsinə də Tehranın rəsmi dairələri müsbət yanaşmır, bunu "sosialist inqilabının ixracı" və yaxud da "İranın daxili işlərinə qarşılaşmaq" kimi qiymətləndirirdi.

Həqiqətdə isə "Cənubi Azərbaycan", eləcə də "Şimali Azərbaycan" termini eyni etnik mənşə, dil, din və adət-ənənəyə malik xalqın məskunlaşdığı ərazisinin ikiyə bölündüyü gündən (10

fevral 1828-ci il) meydana gəlmiş, ilk önce coğrafi mənə kəsb et-sə də, yenə də siyasi xarakter daşımışdır. Nəticə isə mövcud tarixi şəraitə görə müxtəlif tərəfdən qiymətləndirilə bilər.

Tarixi məxəzlərdə qeyd edilir ki, İrana qatıldıqdan sonra ölkənin dörd əyalətindən birini təşkil edən Azərbaycan əyaləti ərazi-sinə ilk dövrlərdə Cənubda Həmədan, Cənub-Şərqdə Zəncan və Qəzvin mahalları da daxil idi. Sonralar Azərbaycan əyalətinin inzibati sərhədləri daraldılmış və 1906-cı ildə qəbul olunmuş secki nizamnaməsində bu əyalətə Təbriz, Urmiya, Xoy, Deyləm-qan, Maku, Marağa, Binab, Miyandoab, Sovucbulaq, Dehxar-qan, Mərənd, Əhər, Ərdəbil, Meşkin, Astara, Xalxal, Sərab, Miyanə və Sinqala mahalları daxil edilmişdir.

Gülüstan müqaviləsindən sonra İran hökuməti Cənubi Azərbaycan əyalətində bir sıra nüfuzlu və qüvvətli xanların hakimiyyətini tanımaqla onları ayrı-ayrı xanlıqların hakimi təyin etdi və daxili müstəqilliklərini saxlamalı oldu. Dövlət bu xanlıqların daxili işlərinə qarışmir, onlardan vergi və əsasən silahlı qüvvə tələb edirdi. Qacarların hakimiyyəti dövründə İran ordusunun əsas piyada və atlı hissələri məhz Cənubi Azərbaycan əhalisinin müxtəlif təbəqələrindən toplanan qüvvələr idi.

Cənubi Azərbaycanda Maku, Urmiya, Nəmin və Gərgər kimi güclü xanlıqları istisna etməklə, qalanları tədricən tamamilə ləğv olundu. Dövlət keçmiş xanlıqların yerinə ayrı-ayrı vilayətlərə özünə münasib bildiyi adamları hakim təyin edirdi. Əyalətdə vali vəzifəsindən tutmuş vilayət hakimlərinədək şəxslər əsasən mərkəzdən göndərildiyinə görə, yerli xanların – Qacarların narazılığına səbəb olurdu.

1828-ci ilin fevralında Türkmençay müqaviləsi bağlandıqdan və İranla Rusiya arasında diplomatik münasibətlər bərpa edildik-

dən sonra İrana göndərilən Rusyanın səlahiyyətli səfirinin iqamətgahı ilk dövrdə Təbriz şəhərində idi. Bundan əlavə, Rusiya və Türkiyənin baş konsulluqları da Təbrizdə yerləşirdi.

XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Cənubi Azərbaycanda xarici imperialistlərə və onlarla əlaqədə olan yerli irtica qüvvələrinə, onların ölkədəki özbaşinalığına və çapqıncılıq siyasetini qarşı xalqın narazılığı artmağa başladı, bəzi yerlərdə kütləvi çıxış və tətillər baş verdi. 8 mart 1890-ci ildə Nəsrəddin şahın İranda tütün almaq, satmaq və emal etmək üçün ingilislərə konsessiya verilməsi barədə müqavale imzalaması barədə xəbər xalqın böyük narazılığına səbəb oldu. 19 avqust 1891-ci ildə Təbriz bazarı bağlandı, 20 min nəfərə yaxın adam silahlandı. Bundan qorxuya düşən şah ingilislərə verilmiş imtiyazları ləvg etmək məcburiyyətində qalsa da, bu xalq hərəkatını dayandırıbilmədi. Əksinə, Cənubi Azərbaycanın ticarət burjuaziyasının, sənətkarların, ruhaniyərin və digər təbəqələrin nümayəndələrinin iştirak etdiyi bu hərəkat İranın başqa yerlərində də xalq mübarizəsinin güclənməsinə bilavasitə təsir göstərdi. Həm də milli və siyasi şüurun oyanmasına, demokratik fikrin yayılmasına, xarici imperializmə və yerli feodal zülmünə qarşı xalq mübarizəsini da-ha da gücləndirdi. Bu hərəkat öz davamını 1905-1911-ci illərdə İranda, o cümlədən Cənubi Azərbaycanda başlayan "Məşrutə inqilabında" tapdı. İngiləbçi doğuran səbəblərdən ən önəmlisi Cənubi Azərbaycanda və İranın başqa bölgələrində sosial ziddiyətlərin get-gedə kəskinləşməsi, siyasi münasibətlərin daha da gərginləşməsi olmuşdu. Beləliklə, ədalətli quruluş yaradılması istəyində olanlarla, sosial ziddiyyətləri, siyasi vəziyyəti yaxşılaşdırmaq fikrinə düşənlər eyni məcrada birləşib şah istibdadına

qarşı inqilaba başlamışlar. İngilabin hərəkətverici qüvvələri sönətkarlar, yenice meydana gələn fəhlələr, tacirlərin xarici rəqabətdən ən çox iflasa uğrayan xırda alverçi təbəqələri, dözülməz istismara məruz qalan kəndlilərin qabaqcıl dəstələri və ictimai mövqelərinə görə onlara yaxın xırda ruhanilər idi. Hərəkatın başında Səttar xan və Bağır xan dururdu.

Xatırladaq ki, Cənubi Azərbaycanda, xişusilə Təbrizdə baş verən üsyan bütün Əranda inqilabi hərəkatın yenidən yüksəlişinə təkan verdi. Təbriz üsyanı Rəşt və İsfahanda hərəkatın uğurla başa çatmasına, üsyançıların Tehrana yürüşünə, eyni zamanda Məhəmmədəli şahın hakimiyyətdən devrilməsinə (16 iyul 1909-cu il) və Konstitusiyanın bərpa edilməsinə səbəb oldu.

Fədailəri tərksilə etmək məqsədilə Tehranın rəsmi dairələri Səttar xan və Bağır xanı 1910-cu il martın 11-də paytaxta dəvət etdilər. Tərksilə haqqında əldə edilmiş razılığa baxmayaraq, Səttar xan və onun ətrafindakılara Tehranda xaincəsinə basqın edildi. Vuruşma nəticəsində 18 nəfər həlak oldu, 40 nəfər, o cümlədən Səttar xan yaralandı. Bununla da inqilabin son səngəri dağıdıldı. Səttar xan və Bağır xana Təbrizə qayıtmaga icazə verilmədi. Bu xəyanət Azərbaycan xalqının dərin hiddətinə səbəb oldu, lakin çar Rusiyasının Azərbaycanda yerləşən qoşunları əhalinin fəal çıxışına imkan vermədi. Çar hökuməti Təbrizə yeni hərbi qüvvələr göndərməklə, dekabrın 28-dək Təbriz fədailərinin müqavimətini qırdı. Ələ keçən fədailər və Təbriz əncüməni rəhbərlərinə divan tutuldu. İrticaçılar Təbrizə qayıtdılar. Bütün Cənubi Azərbaycanda terror və irtica hökm sürməyə başladı.

Məşrutə inqilabının amansızcasına yatırılmasına baxmayaraq, o, milli özünüdərkin, milli şüurun oyanmasında çox böyük

rol oynamışdır. Elə bunun nəticəsidir ki, həmin inqilab dövründə Cənubi Azərbaycanda 50 adda milli qəzet və jurnal nəşr edilmişdir. Məşrutə inqilabının məğlubiyyətindən sonrakı dövr (1913-1917-ci illər) ərzində Cənubi Azərbaycanda mədəniyyətin Tehran hakim dairələri tərəfindən sıxışdırılması nəticəsində nəşr olunan qəzet və jurnalların sayı xeyli azalmışdır. 1917-ci ildən sonra isə yenidən vilayətdə mətbuat tərəqqi etməyə başlamışdır. Bu da sözsüz ki, İranın qonşusu olan Rusiyada baş vermiş fevral və xüsusilə oktyabr hadisələri ilə bağlı olmuşdur. Bu dövrdə Cənubi Azərbaycanda ən mühüm qəzətlərdən biri 1917-ci ildə Əbdülqasim Fiyuzad və Şeyx Məhəmməd Xiyabaninin rəhbərliyi ilə nəşrə başlayan, qısa fasılərlə 1921-ci ilə qədər çap olunan "Təcəddüd" idi. Həmin qəzətin başlıca məqsədi milli özünüdərkı gücləndirmək, milli şüuru oyatmaq, müstəqil Azərbaycan uğrunda mübarizə aparmaq idi. Lakin onların qarşıya qoyduqları bu önemli problemləri reallaşdırmaq o qədər də asan deyildi. Çünkü ölkədə fars şovinizmi tügyan edirdi. Belə ekstremal şəraitdə milli məktəblərin açılması məsələsini gündəliyə çıxarıb qabartmaq, milli özünüdərk problemini ortaya atmaq ağa siğmayan bir iş idi. Lakin bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, "Təcəddüd" qəzeti müxtəlif yollarla və formalarla həmin missiyani yerinə yetirirdi. Zaman hiss olmadan sürətlə ötüb keçirdi. Sürətlə ötüb keçən zaman fonunda Güney Azərbaycan problemi daha da siyasiləşirdi. Bütün zamanlarda olduğu kimi, ryc imperiyası, indi isə Sovetlər Birliyi bu məsələdə xüsusi maraqlı idi. Bu maraqlı ikinci dünya müharibəsindən sonra daha da artmış, Sovetlər Birliyinin gündəliyində duran ən aktual problemlərdən birinə çevrilmişdir. O dövrdə Sovetlər İttifaqına rəhbərlik edən İ. Stalin öz

marağını gizlətmədən Xarici İşlər Komissarı V. Molotova demişdi: "Bax, burada bizim sərhədlərimiz mənim xoşuma gəlmir".¹

Sözsüz ki, "bax, burada" deyəndə o, əli ilə Qafqazdan cənu-bu göstərmişdir. Çox təbii ki, həmin məqamda Türkiyə və İranla sərhədlərə işaret edilmişdir. Doğrudan da, 1946-ci il mart ayının əvvəllərində Moskva üç Zaqafqaziya respublikası adından Türkiyənin şərq bölgələrinə olan iddiasına uğursuz təşəbbüs göstərmişdir. Digər qonşu dövlətə – İrana isə bu, təbii ki, vahid Azərbaycan məsələsinə istinadən edilə bilərdi və 1945-ci ilin ortalarından başlayaraq Moskva bu sahədə müəyyən tədbirlər görmə-yə başladı. Təbrizdə milli-azadlıq hərəkatının güclənməsində, bir sıra cəmiyyətlərin, mətbü orqanlarının, o cümlədən S.C.Pişəvəri-nin rəhbərlik etdiyi Azərbaycan Demokratik Partiyasının yaradılmasında və "Azərbaycan" qəzetinin nəşrə başlanmasında mü-hüm rol oynamışdır. Bəli, sovet ordu hissələrinin İranda yerləşməsi, bu hissələrdə xidmət edən azərbaycanlı ziyalıların fəaliyəti Cənubdakı soydaşlarımızın milli-azadlıq hissələrinin alovlanmasında xüsuslu rol oynamışdır. Məşhur "21 Azər" hərəkatı azərbaycanlıların İranın müstəbid şah rejiminə qarşı çıxaraq öz mux-tariyyətlərini yaratması, müstəqil parlament – Milli Məclis və hö-kumət qurulmasına nail olmaları olduqca möhtəşəm tarixi hadisə idi. Əlbəttə, bu prosesdə əhalinin məlumatlandırılması, onlar-da inqilabi şüurun və milli özünüdərkin artması işində Təbrizdə çıxan bir sıra qəzetlər və "Təbrizin səsi" radiosu (1946-ci ilin aprelindən fəaliyyətə başlamışdır – N.X.) ilə yanaşı Azərbaycan radiosunun fars dilində verilişləri də mühüm rol oynamışdır.

---

¹ Bax : Güney Azərbaycan: Təhran - Bakı - Moskva: arasında; (1939-1945). Bakı, 1999.

Cənubi Azərbaycan milli hərəkatının faciəvi sonluğu, onun məglubolma səbəbləri, İran rejiminin soydaşlarımıza qanlı divan tutması, bu məsələdə Stalinin xəyanətkar mövqeyi baradə tarixçilərimiz kifayət qədər geniş yazmışlar. Lakin həmin hadisələrin kədərli yekunu bundan ibarət oldu ki, sovet qoşunları ölkədən çıxarıldı, milli təsisatlar ləğv edildi, irtica yenidən baş qaldırıldı və azərbaycanlıların hüquqları tapdalındı, get-gedə sərhədlər möhkəmləndirildi, Güney Azərbaycanla Quzey Azərbaycanın əlaqələri tamamilə kəsildi. Bu əlaqələrin bərpa olunması, cənubdakı soydaşlarımıza ünsiyyət yolları və metodları axtarıldı. Əlbəttə, bu yollardan ən önəmlisi, ən səmərəlisi radio idi. Həm də radio ilə təbliğat azərbaycanlıların öz dilində olmalı idi. Çünkü təbliğatın orada yaşayan xalqın öz ana dilində aparılması bir tərəfdən zəhmətkeş kütlələrdə inqilabi fəallığı bərpa etməli, digər tərəfdən isə onların tarixi yaddaşında şimaldakı soydaşlarının mövcudluğu ideyasını saxlamalı idi. Bu sahədə qəti addımın atılmasında ÜİK (b) P Mərkəzi Komitəsinin 1947-ci il yanvarın 25-də qəbul etdiyi "Mərkəzi radio verilişlərini yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında" qərarı mühüm rol oynadı. Bu qərarın 3-cü bəndi xarici verilişlərə həsr olunmuşdu. Qərarda radio ilə xarici ölkələrdə sovet təbliğatının hər vasitə ilə yaxşılaşdırılması Radio Komitəsinin qarşısına ən mühüm vəzifə kimi qoyulmuşdu.

Bu qərarla əlaqədar Azərbaycan Radio Verilişləri Komitəsində də bir sıra tədbirlər və yeniliklər həyata keçirildi. Xaricdə, xüsusən İranda yaşayan azərbaycanlılar üçün verilişlər hazırlanımaq məqsədilə hazırlıq işləri görüldü. Beləliklə, 1951-ci ildən beynəlxalq efirə Azərbaycan dilində gündə bir saatlıq veriliş çıxmaga başladı. Əlbəttə, Azərbaycan radiosunda Güney üçün

Azərbaycan dilində verilişlərin müntəzəm şəkil alması, əsas etibarilə, 40-cı illerin sonu, 50-ci illerin əvvəllərində İranda baş verən ictimai hadisələrlə bağlı idi. İranın hakim dairələri mülkədarların, burjuaziyanın, ordu başçılarının mənafeyini müdafiə edərək ikinci dünya müharibəsi başa çatan kimi demokratik və milli-vətənpərvərlik hərəkatına qarşı mübarizəyə başladılar. Birləşmiş Ştatların və İngiltərənin fəal maliyyə və siyasi himayəsinə arxalanan şah rejimi 1946-cı ilin payızında İran Azərbaycanında və İran Kürdüstənində milli demokratik hərəkatı yatırıb İran Xalq Partiyasına və digər demokratik qüvvələrə qarşı cəza tədbirləri kampaniyasını genişləndirdi. 1949-cu ildə İranın hakimiyyət orqanları İran Xalq Partiyasının fəaliyyətini qadağan etdi və partiya gizli fəaliyyətə keçməyə məcbur oldu. Həmin məqamda milli burjuaziyanın siyasi qruplaşmaları formalasılıb 1949-cu ildə Müsəddiqin başçılıq etdiyi Milli cəbhəyə qoşuldular. 1951-ci ilin yazında İranda yeni, Milli cəbhə hökuməti yarandı və ona Müsəddiq rəhbərlik etdi. Ölkənin vətənpərvər qüvvələrinin himayəsinə söykənən bu hökumət İngiltərə-İran neft kampaniyasını ləğv etmək və neft sənayesini milliləşdirmək üçün tədbirlər hazırlamağa başladı. Bax, belə bir şəraitdə İrandakı azərbaycanlılara mənəvi kömək göstərmək, onların milli-azadlıq hərəkatını maksimum himayə etmək sovet xərici siyasetinin və ilk növbədə sovet Azərbaycanı hökumətinin beynəlmiləlçilik və qardaşlıq borcu idi. Həmin dövrə “Bakı radiosu” azərbaycanca verilişlərində məhz bu məsələləri ön plana çəkir və cənublu qardaşlarımızın azadlıq uğrunda mübarizələrinə rəğbətlə yanaşdığını bildirirdi.

Aparılan tədqiqatlardan və o dövrə “Güney Azərbaycana

verilişlər” redaksiyasında çalışmış əməkdaşların söhbətlərindən məlum olur ki, o zaman “Güney Azərbaycana verilişlər” “Şərq verilişləri” redaksiyasının bir şöbəsi kimi fəaliyyət göstərib. Özü də bu şobədən efirə gedən verilişlərin 80 faizi Moskvadan teletayp vasitəsilə rus dilində göndərilib. Əməkdaşların əsas vəzifəsi ideoloji cəhətdən tam ölçülüb-biçilmiş həmin hazır materialları tərcümə edib efirə ötürmək olub. Lakin vətənpərvərlik hissi güclü olan bəzi əməkdaşların ciddi-cəhdi sayəsində bu köhnə ənənə get-gedə dağdırılaraq yeni orijinal verilişlərlə əvəzlənilib. Bu meyl 60-cı illərin sonunda, 70-ci illərin əvvəlində get-gedə güclənməyə başlayıb.

Düzdür, sovet dövründə bütün radio verilişlərində olduğu kimi Güney Azərbaycana yayılmış verilişlərin də əsas məqsədi sovet həyat tərzinin üstünlüklerini təbliğ etmək idi. Əlbəttə, bu verilişləri digərlərindən fərqləndirən əsas cəhət o idi ki, həmin verilişlərdə dil və mədəniyyətə daha çox yer verilirdi. Təbliğ olunurdu ki, sovet hökuməti hər bir xalqın dilinə, adət-ənənəsinə, mədəniyyətinə xüsusi fikir verir, onların inkişafı üçün məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirir. Azərbaycan şairləri, ümumiyyətlə, tanınmış dünya ədiblərinin dillə bağlı fikirləri tez-tez efirdə səsləndirilirdi. Dolayı yolla olsa da, Güney Azərbaycanı dinləyicilərinə çatdırılırdı ki, şah rejimi onların dilini də, adət-ənənələrini də alıb, bir sözlə, Güney Azərbaycanında farslaşma gedir. Bütün bu məsələlər “Dalgalarda görüş”, “Körpü”, “Dil xalqın sərvətidir”, “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixindən”, “Tariximizdən səhifələr”, “Azərbaycan qadını” və başqa programlarda öz geniş əksini tapırı.

Çəkinmədən, cəsarətlə deyə bilərik ki, Güney Azərbaycanda milli şüurun oyanmasında, mədəniyyət və ədəbiyyatda dirçəliş-

də Azərbaycan radiosunun “Güney Azərbaycana verilişlər” redaksiyasının rolü olduqca böyükdür. Belə bir fakt dediklərimizi sübut edir ki, Təbrizdə yaşayan Əli Azerli, Tehranda yaşayan Aydin Təbrizli, Gərcədə yaşayan Xeyrullah Sanlaq və onlarla digər diniyici illər boyu Azərbaycan radiosunun verilişlərini kasetə yazıblar. Özünün verdiyi məlumata görə, indi Təbrizdə yaşayan Ə.Azərlinin evində belə kasetlərin sayı altı yüzü keçib. Əlbəttə, bu yeganə fakt deyil. Güney Azərbaycanda ardıcıl olaraq verilişlərimizi kasetlərə köçürənlər, sonralar ayrı-ayrı evlərə toplaşış onlara yenidən qulaq asanlar, müzakirə edənlər və yayanlar yüzlərlə, minlərlədir. Sözsüz ki, bu, Güneydə öz milli dilində əlifbasi, məktəbi, mətbuat orqanı, kitabı, radio və televiziyası olmayan soydaşlarımızın öz dillərinə olan sevgisindən, mənəvi ehtiyaclarından irəli gəlir. Və danılmaz bir həqiqətdir ki, soydaşlarımızın bu mənəvi ehtiyaclarını ödəmək işində “Güney Azərbaycana verilişlər” redaksiyası çox böyük rol oynayır.

Önəmli bir faktı da xatırlatmaq yerinə düşərdi. Hamımızı yaxşı bəllidir ki, Güneydə yaradıcı adamların inkişafı üçün lazımi mühit yoxdur. Elə buna görə də onlar öz ümidiyini Qızıley Azərbaycana, onun radiosuna bağlayırlar. Həmin səbəbdən də öz ədəbi nümunələrini tez-tez bizə göndərirlər. İnkarolunmaz həqiqətdir ki, Güney Azərbaycanın bir çox şairləri Azərbaycan radiosunun təsiri, yaxından köməkliyi ilə öz yaradıcılıqlarını inkişaf etdirmişlər. Onlar ardıcıl olaraq şer və hekayələrini Bakı radiosuna göndərirlər, bu ədəbi nümunələr barədə bizim fikrimizi bilmək isteyirlər. Məsələ ilə əlaqədar əvvəller “Diniyicilərimizin yaradıcılıqları” adlı xüsusi veriliş açılmışdı. Uzun illər fəaliyyət göstərmiş həmin verilişdə Azərbaycanın tanınmış şairləri, yazıçıları çıxış

edərək, Güney Azərbaycandan göndərilmiş nümunələri təhlil etmiş, çatışmayan cəhətləri söyləmiş, ümumiyyətlə, ədəbiyyat, ədəbi janrlar barədə söhbət aparmışlar. Və bu söhbətlər fonunda yeri gəldikcə dinləyicilərin də şerləri efirdə səslənmişdir.

Bu gün Güney Azərbaycanda yaxşı tanınan yaziçi və şairlər-dən Haşim Tərlan, Pərişan, Sönməz, Alov, Qaflantı, Elçi, Şöhrək Zülfüqar Kəmali, İmran Səlahi, Daşqın, Nigar Xiyavi, Əziz Sələmi, Əhəd Aylaqlı, Həsən İldırım, Eldar Muğanlı, Herizli, Səid Qafan, Hadi Qaraçaylı, Günəş, Miyanalı Əlirza, Aydın Təbrizli və onlarla başqaları öz yaradıcılıq nümunələrini "Dinləyicilərimizin yaradıcılığı" programına göndərmişlər. Və bir növ həmin verilişin işığında pərvazlanıb yetkin sənətkar olmuşlar. Bir sözlə, güneyli yazarlar üçün yaradıcılıq məktəbinə çevrilmiş "Dinləyicilərimizin yaradıcılığı" programı Güney Azərbaycanda geniş əks-səda doğurmuş və hər həftə həmin programın ünvanına onlarla məktub gəlmişdir.

Bəli, həmin dövrlərdə Güneydə yaşayan azərbaycanlılar rədiomuzun verilişlərinə xüsusi həvəslə qulaq asırdılar. Əlbəttə, bunun obyektiv səbəbləri vardı. Əsas səbəblərdən biri və ən önəmlisi o idi ki, bu veriliş onların Azərbaycan dilində qulaq asdıqları radio programı idi və müəyyən mənada onların maraq dünyasını az-çox təmin edirdi. Lakin Güney Azərbaycan dinləyiciləri üçün ayrılmış bir saatlıq efir vaxtı onların ürəyincə deyildi. Bunu bütün dövrlərdə redaksiyanın ünvanına göndərilmiş ayrı-ayrı dinləyici məktublarından da aydınca görmək olar. Onlardan ən xarakterik olan iki məktubu diqqətinizə çatdırırıq: "Sizin bir saatlıq verilişiniz çox maraqlı qurulub. Çalışırsınız ki, bütün sahələri əhatə edəsiniz. Buna görə sizə yorulmayasınız deyirik. Amma

bununla yanaşı bir iradımız da var: Azərbaycan dilində verilişlərinizin vaxtı çox azdır. Unutmayın ki, başqa dillərdə olan verilişlərin dinləyicilərindən fərqli olaraq, azərbaycanlı dinləyicilərin sayı xeyli çoxdur". *Kənan Səbri*.

"Mən sizin verilişlərin daimi dinləyicisiyəm. Bu verilişə qulaq asmayanda özümü çox narahat hiss edirəm. Mənə elə gəlir ki, nə isə itirmişəm. Verilişlərinizdə şürəvi siyasetinə çox yer verirsiniz. Bizi isə Azərbaycan dili, tarixi, ədəbiyyatı, incəsənəti maraqlandırır. Bəlkə "Azərbaycan dili" adlı xüsusi bir veriliş açasınız. Bu Güneydə yaşayan, fars təzyiqinə məruz qalan soydaşlarınız üçün böyük fayda verər. Belə bir verilişin yolunu gözləyirik". *Davud Əhəri*.

Güneyli dinləyicilər öz iradlarında haqlı idilər. Çünkü İranda Azərbaycan dili təqib olunsa da həmin ölkədə bu dilə həvəs olduqca böyükdür. Təsəvvür edin, rəsmi olmayan məlumatə görə, İranın paytaxtı Tehran şəhərinin 6 milyonluq əhalisinin 4 milyonu azərbaycanlıdır.¹ Həm də nəzərə almaq lazımdır ki, azərbaycanca verilişlərə təkcə İranda deyil, dünyanın bir çox ölkələrində, xüsusilə İraqda və Türkiyədə qulaq asırlar. Bununla əlaqədar iraqlı şair, alim və ictimai xadim Əbüllətif Bəndəroğlunun bir neçə il bundan önce Bakıda olarkən bizim radioya verdiyi müsahibə xüsusi maraqlı doğurur: "Sizin xəbəriniz yoxdur, sizə bütün dünya qulaq asır. Təsəvvür edin, Güney Azərbaycana verilişləri İraqda hamı buradan yaxşı tutur, yaxşı dinləyir. Kaş ki, İraqda yaşayan kərküklər, türkmənlər üçün də Azərbaycandan Azərbaycan dilində verilişlər veriləydi".

---

¹Bax: H.Əhmədov. Səslər içində. Bakı, "İşıq" nəşriyyatı, 1990.

Xatırladaq ki, başqa informasiya mənbələrindən fərqli olaraq, radio dalğaları daha uzaq məsafə qət etmək, daha geniş dinləyici auditoriyası qazanmaq iqtidarındadır. Televiziyadan fərqli olaraq, radio verilişlərini təkcə bir ölkə daxilində deyil, onun hüdudlarından çox-çox kənardır, özü də müxtəlif məqamlarda ixtisasından, peşəsindən asılı olmayıaraq, hamı dinləyə bilər. Elə buna görədir ki, inkişaf etmiş ölkələrin dövlət başçıları çox vaxt xalqa müraciəti radio vasitəsilə edirlər. Çünkü bu həm birbaşa ünsiyyətdir, həm də böyük dinləyici kütləsini əhatə edir.

Bütün bunları nəzərə alaraq Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi 1986-ci ildə "Güney Azərbaycana verilişlər" redaksiyasının verilişlərinin saat həcmini artırmaq məqsədi ilə SSRİ Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinə xüsusi məktubla müraciət etmişdir. SSRİ Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin xarici verilişlər baş direksiyasının baş direktoru İ.V.Lupaninin 30 sentyabr 1986-ci ildə imzalandığı məktubda deyilir: "SSRİ Dövlət Televiziya Verilişləri Komitəsinin rəhbərliyi Azərbaycan Dövlət Teleradio Verilişləri Komitəsi Güney Azərbaycana azərbaycanca olan verilişlərin saat həcmini fars dilində olan verilişlərin hesabına bir saat artırmaq məqsədini məqsədə uyğun bilir və onların xahişinin təmin olunmasını istəyir".

Göründüyü kimi, sovet dövründə hər şey Moskvanın xüsusi nəzarətində idi. Xüsusilə təbliğat vasitəsi olan qəzetlər, jurnallar, radio və televiziya bu ciddi nəzarətdən heç cür yayına bilmirdi. Təbliğat vasitələri ilə əlaqədar bu və ya başqa önəmlü problemlər Moskvanın razılığı olmadan həll edilə bilməzdi. Məktubdan göründüyü kimi, verilişlərin saat həcminin artırılıb əskil-

dilməsi məsələsi də Moskvanın ixtiyarında idi. SSRİ Dövlət Teleradio Verilişləri Komitəsi ilə Azərbaycan Dövlət Teleradio Verilişləri Komitəsinin qarşılıqlı razılığından sonra 1987-ci il martın 1-dən Güney Azərbaycana ünvanlanan verilişlərin saat həcmi artırılıb iki saata çatdırıldı. Sözsüz ki, bu Moskvadan gələn məktubda göstərildiyi kimi, İrana farsca olan verilişlərin bir saat azaldılması hesabına başa gəldi.

Güney Azərbaycanda yaşayan soydaşlarımızın problemləri çoxdur. İki saatlıq verilişdə bu problemləri əhatə etmək o qədər də asan deyil. Amma əməkdaşlarımız vaxtin hər dəqiqəsindən maksimum səmərəli istifadə edərək mövcud problemlərin hamisini əhatələməyə, soydaşlarımızın ürəyincə olan analitik fikir söyləməyə çalışırlar.

Məlum olduğu kimi, milli məsələnin mühüm tərkib hissələrindən biri dil siyasetidir. Mütəxəssislərin hesablamalarına görə həzırda dünyada 3 minə yaxın dil var. Bunlardan biri də Azərbaycan dilidir. Bu dil tarix boyu həmişə ahəngdarlığı, zənginliyi ilə diqqəti cəlb etmişdir. Elmi qaynaqlardan bəlli olur ki, hələ Səfəvilər dövründə Azərbaycan dili dövlət dili (saray, beynəlxalq münasibətlər və s. dili) statusu qazanmışdır; bir sıra Avropa səyyahlarının verdiyi məlumatə görə Səfəvilər hakimiyyətinin ilk illərindən başlayaraq Azərbaycan dili “saraydan tutmuş yüksək rütbəli və mötəbər şəxslərin evlərinə kimi yayılmış və nəticədə elə olmuşdur ki, şahın hörmətini qazanmaq istəyən hər kəs bu dildə danışmışdır”.¹

---

¹ Azərbaycan tarixi üzrə qaynaqlar. Bakı, 1989, səh. 185.

Lakin zaman keçdikcə İranda fars şovinizminin təsiri ilə Azərbaycan dilinə qarşı əsl ayrıseçkilik, genosid siyaseti yeridilmişdir. Təsadüfi deyil ki, hələ neçə illər əvvəl Güney Azərbaycanın məşhur şairi Şərəfxaneinin şer toplusuna ön söz yazmış şair Hüseyn Düzgün qeyd edirdi ki, onun əsərlərinin yayılması ilə Cənubda yaşayan bütün Azərbaycan alim, şair və sənətkarlarının ümumi məzlamuluğundan hali olurdu. Ən azı yüz ildir ki, bu tayda yazış-yaradanlarımızın əsərləri qoltuqlarında özləri ilə bərabər dəfn olunur. Bir dərya elm və mədəniyyət asarının nəşri və gələcək nəsillərə çatdırılması bir xəyal kimi hər zaman göz önungdə durur. Şair və alimlərimizə, xüsusilə ana dilində yazanlara heç sahib çıxan, onlara etina edən rəsmi bir orqan yoxdur.

Sözsüz ki, bu, dillə, əlifba ilə bağlı Güneydən gələn yeganə həyəcan siqnali deyil. İndiyə qədər redaksiyaya bu məzmunda, bu ovqatda minlərlə məktub daxil olmuşdur. Və buna görə də milli məsələnin mühüm tərkib hissələrindən biri olan dil siyaseti uzun illər bütün verilişlərin ana xəttini təşkil etmişdir. Uzun müddət “Güney Azərbaycana verilişlər” redaksiyasının radio efirində “Ana dili”, “Dil xalqın sərvətidir” və “Azərbaycan dili” adlı verilişlər özü-nə daimi yer tapmışdır. Həmin verilişlərdə respublikamızın tanınmış dilçi alımları yaxından iştirak etmişlər. Bəzən verilişlər tədris formasında, bəzən isə sual-cavab üsulunda aparılmışdır. Güneyli dinləyicilərdən alınan məktublarda qeyd edilir ki, Azərbaycan dilinin bu formada radio ilə tədris və təbliğ edilməsi böyük səmərə ilə nəticələnir. Elsevər Yurdçu imzası ilə redaksiyamıza məktub göndərmiş dinləyicimiz yazar: “...Keçmişdə də, bu gün də İranda Azərbaycan türklərinə xor baxırlar. Tehran televiziyası və radiosu ilə səslənən bir sıra verilişlərdə Azərbaycan dili, azərbaycanlıla-

rın adət-ənənələri, Azərbaycan mədəniyyəti məsxərəyə qoyulur. Bunun əksinə olaraq, siz bize döñə-döñə deyirsiniz ki, dünyada ən inkişaf etmiş dillərdən biri Azərbaycan dilidir. Yüksek inkişaf həddinə çatmış Azərbaycan mədəniyyəti onu göstərir ki, xalqımız sivil xalqdır. Azərbaycan xalqı dünya ədəbiyyatına, mədəniyyətinə Nizami, Füzuli, Nəsimi, Üzeyir Hacıbəyov, Mikayıllı Abdullayev, Səttar Bəhlulzadə kimi dahilər bəxş edib.

Azərbaycan türkləri ilə əlaqədar bu gözəl sözləri eşidəndə bilirsiniz nə qədər sevinirik. Biz qədim soykökümüzə böhtanlar yağıdıran fars şovinistlərinin millətçilik siyasetini pişləyirik. Bizim yeganə ümid yerimiz Quzey Azərbaycandır. Var olsun Azərbaycan, var olsun gözəl Azərbaycan dili!".

Göründüyü kimi, İranda Azərbaycan dilinin farslaşdırılması tendensiyası getdikcə vüsət alır. Təbriz radiosuna qulaq asarkən aydın hiss olunur ki, cümlələrdəki sözlərin 70-80 faizi fars sözləridir. Bu, canlı müsahibələr zamanı diqqəti daha çox cəlb edir. Aparicının danışıği tamamilə farslaşmış sözlərdən ibarət olur. Bu, bir daha onu təsdiq edir ki, Güney Azərbaycanda müxtəlif təsirlərə baxmayaraq, xalq öz dilini unutmayıb. Güneyli soydaşlarımızın ərəb əlifbası ilə yazış yayılmışları şer və nəşr topuları, eləcə də Güneydə geniş vüsət almış aşiq yaradıcılığı buna əyani sübutdur. Assimilyasiya burulğanında yaşayan soydaşlarımız bütün gücləri ilə çalışırlar ki, dilimiz deqradasiyaya, tənezzülə uğramasın. Elə buna görədir ki, Azərbaycan dilini, onun qrammatikasını bizim radio vasitəsilə öyrənən saysız-hesabsız dinləyicilərimiz vardır. Bunu ünvanımıza gələn məktublardan da aydın görmək olar. Belə bir fakt da maraqlıdır ki, müntəzəm olaraq dinləyicilərimiz bizdən "Əlifba" kitabı istəyirlər. Sovet dövründə

cənublu dinləyicilərə göndərilən “Əlifba” nəticəsində onların əksəriyyəti sonradan öz məktublarını ərəb əlifbası ilə deyil, kiril əlifbası ilə yazmağa başladılar. Elə əvvəller də, indi də güneyli dinləyicilərimizin arzusu “Əlifba”nı latin qrafikası ilə görmək olub. Düzdür, Quzey Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra onların bu arzusu gerçəkləşdirilib. Lakin təəssüf ki, bir sıra obyektiv səbəblərə görə Güneydəki soydaşlarımızın latin qrafikali “Əlifba” ilə təmin edilməsi problemi həll olunmayıb.

Bütün dövrlərdə də, hazırda da Güney Azərbaycanın bir nömrəli problemi dil məsələsi olub. Zaman-zaman İran dövlətinin yeritdiyi məqsədyönlü siyasetdə Azərbaycan dilinin tədricən aradan götürülməsi planlaşdırılıb. Elə bunun nəticəsidir ki, İranda fars dili hakim dildir, bütün yazışmalar bu dildə aparılır. Düzdür, 1979-cu il inqilabından sonra İranda ərəb əlifbası ilə Azərbaycan dilində çıxan qəzet və jurnalların, ayrı-ayrı kitabların sayı müəyyən qədər artıb.¹ Bütün bunlara baxmayaraq, Güney Azərbaycanda ana dilində nəinki ali və orta məktəb, heç uşaq bağçası da yoxdur. Lakin əvvəller qeyd etdiyimiz kimi, xalqın əksəriyyəti öz dilini qoruyub saxlayır. Milyonlarla azərbaycanlı Tehranda, ölkənin digər şəhərlərində yaşayır. Onların əksəriyyəti, xüsusən də Tehranda, yaxud İsfahanda (yəni sırf fars şəhərlərində) anadan olanlar öz dillərini unudublar. Bunun bir sıra səbəbləri var. Önəmlı səbəb, önce dediyimiz kimi, Azərbaycan dilində məktəblərin olmaması, Güney Azərbaycanı istisna olmaqla İranın digər yerlərində radio və televiziya verilişlərinin sırf fars

¹ Bax : N. Cəfərov. Cənubi Azərbaycan ədəbi dili: normalar, üslublar. Bakı, “Elm” nəşriyyatı, 1990.

dilində yayımlanması, bir çox azərbaycanlıların fars mənşəli qadınlarla evlənməsidir. Əvvəlki dövrlərdən xeyli fərqli olaraq, güneyli soydaşlarımızda milli mənlik şüurunun müəyyən qədər oyanmasına baxmayaraq, bu proses hələlik ləng davam edir. Elə bunun nəticəsidir ki, hələ də bəzi soydaşlarımız milli mənsubiyyətlərindən bixəbərdir. Fikrimiz daha aydın olsun deyə güneyli soydaşlarımızla aramızda olmuş bir müsahibəni olduğu kimi diqqətinizə çatdırırıq.

“— Siz Güney Azərbaycanından gəlmisiniz və təbii ki, azərbaycanlısınız.

- Ağa, o nəmənə?
- Demək istəyirəm ki, siz hansı dildə danışırsınız və özünüzü hansı xalqın övladı hesab edirsiniz?
- Adətdi, biz evdə türküçə, başqa yerlərdə farsıca danışırıq.
- Onda belə çıxır ki, siz azəri türküsinüz?
- Xeyr ağa, mən iranlıyam.
- Doğulduğunuz yeri soruşturmuq, milliyyətinizi soruşuruq.
- Ağa, biz milliyyət-zad bilmərik. Dədə-babadan bize deyib-lər iranlısınız və biz də buna inanmışıq”.

Əlbəttə, bu epizod istər-istəməz Şeytanbazarda “milliyyətin nədir? sualına: — Ağa mən müsəlmanam” — cavabını alan böyük milletsevər Mirzə Cəlili yada salır. Təbii ki, indi də Güney Azərbaycanda belə hallar vardır və çox təbii ki, bu, fars şovinistlərinin uzun illər-dən bəri dövlət səviyyəsində apardıqları məqsədyönlü siyasetin nəticəsidir. Deməli, bu faktdan bir daha aydın olur ki, İranda Azərbaycan soykökünə, dilinə, mədəniyyətinə qarşı total hücumlar səngimək bilmədən davam edir. Bununla bahəm, Azərbaycan radiosunun “Güney Azərbaycana verilişlər” redaksiyası da bu istiqamətdə

əks təbliğatını gündən-günə gücləndirir. Həmin təbliğatın nəticəsi olaraq, güneyli soydaşımız Yaşar Azəryani öz məktubunda yazar: "Sizin verilişlər bizim milli arzularımızın və istəklərimizin yol göstəricisidir. Biz azərbaycanlılar öz ana dilimizi – xalqımızın şirin Azərbaycan dilini sizin radiodan öyrənirik".

Təbriz şəhərindən Nazim Səfər öz məktubunda qeyd edir: "Sizin verilişlərinizin mənə böyük köməyi olub. Mən doğma Azərbaycan dilinə tam yiylənmişəm. Xeyirxah işinizə görə sizə uzun ömür arzulayıram".

Yenə Təbrizdən Kamil Rövşəni yazar: "Mən çox fəxr edirəm ki, bu məktubu doğma Azərbaycan dilində yazıram. Bu, "Bakı radio-su"nun köməyi sayəsində mümkün olub. Mən 32 adama azərbaycanca yazıb-oxumağı öyrətmişəm. Bu mənim xalqıma və ana dilimə olan vətəndaşlıq borcumdur".

Kərəc şəhərindən Elsevər Yusifin məktubunda oxuyuruq: "Mən Azərbaycan dilini ona görə öyrənirəm ki, ana dilini bilmədən doğma xalqın tarixini, mədəniyyətini, adət və ənənələrini bilmək qeyri-mümkündür. Verilişləriniz bu işdə mənə çox kömək edir".

"Güney Azərbaycana verilişlər" redaksiyasının ünvanına gələn dinişyici məktublarını analitik süzgəcdən keçirəndə konkret bir gerçekliklə üzləşirsən: o tayda yaşıyan soydaşlarımız respublikamıza bir ümid dünyası kimi baxır və onlarla bağlı olan bütün problemlərin həllini Quzey Azərbaycandan gözləyirlər. Sözsüz ki, bu təbii istəkdir və biz onların istəyini təmin etməyə borcluyuq. Biz indiyə qədər bunu yalnız Güneyə yönəldilmiş radio vasitəsi ilə edə bilmışik. Düzdür, totalitar sovet dövründə bu o qədər də asan başa gəlməyib, amma çətin də olsa, müəyyən mənada istədiyimizə nail ola bilmışik.

Sovetlər İttifaqı dağıldıqdan və Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra "Güney Azərbaycana verilişlər" redaksiyası da müstəqilləşdi. Azərbaycanın bütün informasiya vasitələrində olduğu kimi, Güneyə olan verilişlərin də ideoloji məqsəd və məramı kökündən dəyişdi. Belə ki, xalqımızın azadlıq mübarizəsi tarixindən, dövlət quruculuğumuzun uğurlarından, cəmiyyətimizdəki dəyişikliklərdən, qədim tariximizdən, mədəniyyət və incəsənətimizdən bəhs edən verilişlər, həmçinin Ermənistən Azərbaycana təcavüzünü ifşa edən siyasi şərhlər radionun aparıcı mövzusuna çevrildi. Beləliklə, hər bir verilişdə "Azərbaycan müstəqil, suveren dövlətdir", "Azərbaycan dövlətciliyinin quruluşu", "Azərbaycanda demokratik proseslərin vüsəti", "Azərbaycan təcavüz obyektidir", "Ermənistən Azərbaycana torpaq iddiaları tarixi avantüradır", "Dağlıq Qarabağ və Naxçıvan Azərbaycanın ayrılmaz parçasıdır", "Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə təklənməsi erməni diasporunun xidmətidir", "Azərbaycan-Rusiya münasibətlərinin tarixi kökləri və bu günü", "Azərbaycanın keçmiş sovet müsəlman respublikaları ilə iqtisadiyyası əlaqələrinin perspektivi", "Azərbaycan xalqının milli adət və ənənələrinə bağlılığı", "Ədəbiyyatımızın, musiqimizin, incəsənətimizin təbliği" mövzuları daimi səhbət obyektlərinə çevrildi.

Təəssüf ki, 1992-ci ildə hakimiyyətə gələn Müsavat-AXC cüt-lüyü Cənuba yayımlanan verilişlərin əhəmiyyətini yerə vurmaq istədi. Hətta, bu verilişlərə ehtiyac varmı? – sualını müzakirəyə çıxaranlar "Bakinski Raboçi" qəzetində (6 noyabr 1992-ci il) xüsusi məqalə çap etdirib bu iddiada bulunurdular ki, Türkiyəyə, İrana, Güney Azərbaycana verilişlər yayılmamağa ehtiyac yoxdur. Lakin zaman məhək daşıdır, o hər şeyi özündən keçirib saf-çürük edir. Siyasi uzaqqorənliyi, siyasi savadı, idarəetmə səriştəsi olmayan

cəbhəçiləri zamanın dalğaları necə siyasi səhnəyə gətirmişdissə, eləcə də səhnədən silib atdı. 1993-cü ildə respublika rəhbərliyinə güclü siyasi uzaqqorənliyi, idarəetmə səriştəsi olan Heydər Əliyev gəldi. Ondan sonra respublikadakı ab-hava tədricən yaxşılığa doğru dəyişməyə başladı. Bu ab-hava həm Teleradio Verilişləri Şirkətinə, həm də radionun xarici verilişlər redaksiyalarına öz təsirini göstərdi. "Güney Azərbaycana verilişlər" redaksiyasının efir müddəti 2 saatdan 2 saat 45 dəqiqəyə çatdırıldı. "Güney Azərbaycana verilişlər" redaksiyası ayrıca qurum statusu qazandı. Beləliklə, bir vaxtlar sosialist gerçekliklərini yayan və rupor rolunu oynayan "Güney Azərbaycana verilişlər" redaksiyası bundan sonra Azərbaycan həqiqətlərini Arazın o tayına yayan kütləvi informasiya mənbəyinə çevrildi. Redaksiyada yenidənqurma və struktur dəyişiklikləri prosesi başladı. Bunun nəticəsində redaksiyada iki şöbə – ictimai-siyasi və mədəniyyət şöbələri yaradıldı.

Redaksiyanın ictimai-siyasi şöbəsi hər gün 45 dəqiqə, mədəniyyət şöbəsi isə 2 saat həcmində veriliş hazırlayıb efirə verir. İctimai-siyasi şöbədə çalışan əməkdaşların hazırladıqları "Səhər" ictimai-siyasi programı hər gün saat 7.15-də Güneyə ünvanlanır. Bir neçə bölmündən ibarət olan "Səhər" programı Quzey Azərbaycanda və onun ətrafında olan dövlətlərdə gedən ictimai-siyasi proseslərdən, eləcə də dünyanın başqa ölkələrində baş verən önemli siyasi hadisələrdən söz açır. Bu verilişin xəbərlər, mədəniyyət, incəsənət bölmələri də vardır. İctimai-siyasi şöbənin xətti ilə həftədə bir dəfə efirə çıxan "Yeddi gün" (müəllifi İlyas Adigözəlli) adlı ayrıca program da hazırlanır. Bu programda ötən həftənin siyasi hadisələri analitik süzgəcdən keçirilib saf-çürük edilir. Həm "Səhər", həm də "Yeddi gün" programlarında Azərbaycan-İran münasibət-

lərinə, eləcə də Güney Azərbaycan problemlərinə daim üstünlük verilir. Bütün bunlarla yanaşı şöbədə axşam verilişi üçün analitik siyasi şərhlər də hazırlanır. Sual oluna bilər: daim Quzey Azərbaycanda gedən ictimai-siyasi və yenidənqurma prosesi ilə maraqlanan və bunlarla bağlı çoxlu bilgi əldə etmək istəyən güneyli soydaşlarımızı “Səhər” və “Yeddi gün” programı qane edirmi? Biz bu suala dinləyici məktubları ilə cavab vermək istəyirik. İran Astarasından Peymani yazır: “Güneyə ünvanlanan verilişləri həmişə dinləyirəm. “Səhər” və “Yeddi gün” programlarına xüsusi marağım var. Bütün siyasi hadəsələr və məsələlər barədə həm açıq danışırsınız, həm də çox maraqlı təhlillər verirsiniz. Buna görə sizə əlleriniz yorulmasın deyirik”.

Ərdəbildən olan dinləyicimiz Sabir Şəfai öz məktubunda qeyd edir: “Siyasi şərhləri bir az da çoxaltsanız yaxşıdır. Buna bizim ehtiyacımız böyükdür. Belə verilişlərə qulaq asanda dünyada nə baş verdiyini, hansı siyasi ab-hava olduğunu bilirik”.

Güneyə ünvanlanan verilişlərin əsas ağırlığı mədəniyyət şöbəsinin üzərinə düşür. Bu şöbənin xətti ilə efirə çıxan “Yeni dalğa” elmi-publisistik programı, “Körpü”, “Azərbaycan dünyası”, “Qan yadداşı”, “Yurd arası çəpər olmaz”, “Dünya beş günlük deyil”, “Səs”, “Bu axşam”, “Soyumuz, soyköküümüz”, “Musiqi xəzinəmizin inciləri”, “El folklor toplusu”, “Güneyə söz”, “Örnək”, “Elin sazi, elin sözü” verilişləri artıq özlərinə saysız-hesabsız dinləyici qazanıblar. O taylı dinləyicilərimiz bu verilişlər vasitəsilə mənsub olduqları xalqın tarixi, etnoqrafiyası, ədəbiyyatı, mədəniyyəti, incəsənəti, musiqisi, coğrafiyası barədə ətraflı bilgi əldə edirlər. Dinləyicilərin özlerinin təbirincə desək: “Bu şöbənin əməkdaşları minlərlə məktəbin və müəllimin görəcəyi işləri görürələr”.

O taylı soydaşlarımızın əbədi və əzəli bir problemi var. Bildiyimiz kimi, bu, Güneydə milli dildə orta və ali məktəbin olmamasıdır. Elə bunun nəticəsidir ki, cənublu soydaşlarımız fars dilində təhsil alırlar. Sözsüz ki, bu onları tədricən öz soyköklərindən qopmağa, assimiliyasiya olmağa sövq edir. Uzun illərdən bəri təkrarlanan bu proses dolayı yolla etnik təmizləməni, sünni qaynayıb-qovuşmanı sürətləndirir. Bu prosesə zərbə vurmaq, soydaşlarımızı ayıltmaq üçün şöbə xüsusi programlaşdırılmış verilişlər hazırlayır. Adətən, belə verilişlər müəyyən mənada mühafizəkar olan, amma Azərbaycan dilinin saflığını qoruyub saxlayan aşiq yaradıcılığı və folklor fonunda verilir.

İran İslam Respublikası müəyyən mənada qapalı ölkə olduğu üçün Güney bölgəsində məskunlaşmış soydaşlarımızın müasir sosial həyatı, tarixi təkamüllü, etnoqrafiyası, ədəbiyyatı, mədəniyyəti, müsiqisi, folkloru barədə geniş material əldə etmək çətinlik törədir. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, daim özlərini Quzey Azərbaycanın radio efirində görmək istəyən soydaşlarımıza onların həyatından, tarixindən, folklorundan, ədəbiyyatından bəhs edən tutumlu verilişlər də hazırlanır. Adətən, belə verilişlər həmin sahələr üzrə araşdırımlar aparan mütəxəssislərin gücü ilə araya-ərsəyə gətirilir və güneyli dinişyicilərimiz tərəfindən xüsusi maraqla qarşılanır. Çünkü o taylı soydaşlarımız həmin verilişlərdə bilavasitə özlərinin yaratdığı mənəvi dəyərlərin konkret nəticələri ilə üz-üzə dayanırlar. Bütün bunlar zaman-zaman farsların əhatəsində yaşayan, indiyə qədər öz ana dilində orta və ali məktəbləri olmayan soydaşlarımızi yenidən özlərinə qaytarır və bir xalq, millət olduğuna inamı artırır. Bu baxımdan “Güney ədəbiyyatının klassikləri”, “Güney ədəbiyyatının yaradıcıları” (müəllifi Sabir Nəbioğlu), “Güney ədəbiyyatı – Güney həyatı” (müəllifləri Cavanşir

Əmirahaşimi, Miyanalı Əlirzadır), "Tanıdığım adamlar" (müəllifi Əli Şamilovdur) adlı tutumlu verilişlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Elə buna görə də həmin verilişlər radionun qızıl fonduna daxil olmuşdur və yeri gəldikcə təkrar səsləndirilir.

Xatırladaq ki, Güney Azərbaycana verilişlərin dinləyici audiotarıyası çox genişdir. Onun ünvanına təkcə Güneydən deyil, dünyanın ayrı-ayrı ölkələrindən də ara-sıra qonaqlar gəlir, həmçinin çoxlu sayda məktublar alınır. Çünkü güneyli soydaşlarımızın müəyyən hissəsi dünyanın müxtəlif ölkələrinə səpələnmişlər. Sizdə konkret təsəvvür yaransın deyə dünya ensiklopediyalarından ayrı-ayrı ölkələrdə yaşayan azərbaycanlıların sayı ilə əlaqədar götürdüyüümüz məlumatları diqqətinizə çatdırırıq:

Avstraliya – 8000, Avstriya – 19000, Albaniya – 12000, Əlcəzair – 260000, Argentina – 12000, Əfqanistan – 424600, Banqladəş – 170440, Belçika – 13000, Birma – 7600, Bolqarıstan – 64400, Braziliya – 74000, Butan – 1480, Böyük Britaniya – 17000, Macarıstan – 26000, Yunanistan – 12400, Danimarka – 56000, Misir – 844790, İsrail – 12000, Hindistan – 301146, İndoneziya – 410940, İordaniya – 44600, İraq – 844000, İrlandiya – 4000, İspaniya – 14000, İtaliya – 30000, Yəmən Ərəb Respublikası – 32000, Kanada – 174000, Çin Xalq Respublikası – 30000, Küveyt – 18000, Malta – 2500, Meksika – 26000, Mongolustan – 4800, Yəmən Xalq Demokratik Respublikası – 56000, Birləşmiş Ərəb Əmirliyi – 55000, Norveç – 50000, Əman – 19000, Pakistan – 654092, Polşa – 10098, Portuqaliya – 8000, Rumınıya – 44000, Suriya – 9240, Sudan – 17050, ABŞ – 240900, Türkiye – 2460000, Finlandiya – 11640, Fransa – 65000, Almaniya – 300000, Yuqoslaviya – 5900 və Yaponiyada 10000 nəfər.

Dünyanın bütün ölkələrinə səpələnmiş güneyli soydaşlarımız harada yaşamalarından asılı olmayıaraq, Quzey Azərbaycanı öz-lərinin tarixi vətənləri hesab edirlər. Bu məqsədlə dünyanın müxtəlif ölkələrində Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik konfranslarını keçirirlər. Belə konfranslardan biri ilk dəfə 1997-ci ildə ABŞ-in Los-Anceles şəhərində, ikinci 1998-ci ildə Vaşinqtonda, üçüncü konfrans isə 1999-cu ilin oktyabrında AFR-in Köln şəhərində keçirilmişdir. Bu konfransların keçirilməsində məqsəd dünya azərbaycanlılarının monolit birliyini yaratmaq, diaspora formalasdırmaq və onların gücü ilə Azərbaycanla bağlı olan mövcud problemləri dəha kəskin şəkildə dünya ictimaiyyətinin nəzərinə çatdırmaqdır.

Amma çox təəssüf ki, Güney Azərbaycanının problemi problem olaraq qalmaqdadır. İranda zaman-zaman hakimiyət dəyişmələri, ideoloji yeniləşmələr olmasına baxmayaraq, bu əbədi, əzəli problem təkrarlanmaqdadır. Bununla əlaqədar Seyidağa Onullahi, xüsusən Pişəvari hərəkatını xatırlayaraq "Zaman" qəzetiində öz fikrini çox dəqiq ifadə etmişdir: "...İndi həmin tarixi hadisələrdən, tarixi xəyanətdən və məglubiyətdən 49 il keçir. 16 ildən artıqdır ki, İranda şahlıq üsul-idarəsinə son qoyulub, İslam Respublikası qurulmuşdur. Lakin təəssüflə qeyd etməliyik ki, indi də hazırkı İran dövlətinin bəzi tarixçiləri və yüksək rütbəli hakim dairələri "21 Azər" hərəkatı iştirakçılarına Məmmədrza şahın və Qövəmüssəltənənin gözü ilə baxır".¹

Professor Seyidağa Onullahinin sözünə söykək olaraq onu deyək ki, indi İranda zamanın əsdirdiyi yelləri duymayan bəzi siyasi

---

¹ S. O n u l l a h i . Azərbaycan: neft girdabında yaşayış həyat. "Zaman" qəzeti, 7 yanvar 1996-cı il.

xadimlər və məmurlar yalnız "21 Azər" hərəkatının iştirakçılarına deyil, bir küll halında Güney Azərbaycana bu iki qaniçənin gözü ilə baxır. Bunu Devid Nisman da çox dəqiq müşahidə etmiş və özünün "İki Azərbaycan: ümumi keçmiş və ümumi gələcək" adlı yazısında ıkonik formada analitik şərhini verərək qeyd etmişdir ki, həmişə olduğu kimi indi də ikiyə bölünmüş Azərbaycan problemi qalmaqdır. İran dövləti assimilyasiyanı gücləndirib birdəfəlik bu problemin həllinə çalışır. Quzey Azərbaycan isə əksinə assimilyasiya prosesini ləngitmək üçün get-gedə Bakı radiosunun bu istiqamətdə apardığı təbliğat işini gücləndirir. Quzey Azərbaycanın müəyyən uğurlar əldə etməsinə baxmayaraq, hələ bu problem tam həll olunmayıb. Bəs gələcəkdə necə? Yəqin ki, bunu zaman göstərəcək".

Güney və Quzey Azərbaycanı problemi ilə məşğul olan Devid Nisman özünün 1987-ci ildə ABŞ-da çap etdiirdiyi "Sovet İttifaqı və İran Azərbaycanı" adlı kitabında Bakı radiosunun "Güney Azərbaycana verilişlər" redaksiyasının fəaliyyətinə də xüsusi yer ayırmış, onun ayrı-ayrı dövrlərdə efirə getmiş verilişlərini analitik süzgəc-dən keçirib müxtəlif aspektlərdən təhlil etmişdir. Belə qənaətə gəlmışdır ki, bu verilişlər güneylilərdə milli özünüdərkin və milli şüurun oyanmasında önəmli rol oynayır.

Bəli, ən çevik təbliğat vasitəsi olan radionun əhəmiyyəti əvəzolunmazdır. Bu baxımdan Azərbaycan həqiqətlərini soydaşlarımıza çatdırmaq üçün Güneyə istiqamətləndirilmiş radiomuzun rolu daha əhəmiyyətlidir. Ona görə XXI əsrin astanasında dünya radioları ilə rəqabətdə işləyən bu radionun işini müasir tələblər səviyyəsində qurub daha da gücləndirmək lazımdır. Bunu təkcə biz yox, həm zaman, həm tarix, həm də Güneyin indiyə qədər həll olunmamış problemləri tələb edir.

AZƏRBAYCAN TELEVİZİYASI BU GÜN

TELEVİZİYA VƏ SİVİLİZASIYA

XXI əsrin astanasında televiziyanın bütün dünyaya – insanların şüuruna, həyat və fəaliyyətinə hakim kəsilməsi sübuta ehtiyacı olmayan bir gerçəklilikdir. Televiziyanın inkişafı bir tərəfdən ən kütləvi informasiya vasitəsinin, digər tərəfdən onun yaradıcılıq və texnologiyasının, nəhayət, ümumi mədəniyyətin, o cümlədən dilin (şifahi nitqin) təkmilləşməsi ilə bağlı olan məsələdir. Şifahi kütləvi informasiya vasitəsi olan televiziya bu şəraitdə misilsiz kommunikasiya vasitəsinə çevrilərək cəmiyyətdə önemli mövqeyə çıxır. Televiziya öz verilişləri ilə həm ideoloji, həm informasiya, həm maarifçilik, həm də bədii-estetik vəzifələrin həyata keçirilməsində əvəzsiz rol oynayır. Təbii-dir ki, televiziya ictimai-siyasi, elmi-kütləvi və bədii informasiyani milyonlarla tamaşaçıya təsvirlə yanaşı daha çox söz vasitəsilə, geniş mənada Azərbaycan şifahi ədəbi dili vasitəsilə çatdırır. İnamlı deyə bilərik ki, son illər Azərbaycan televiziyasında verilişlərin ideya-siyasi səviyyəsinin daha da yüksəldiyi, uğurlu journalist-publisist axtarışları aparıldığı, yeni forma və üsullara müra-

ciət olunduğu bir şəraitdə dil cəhətdən də müəyyən səlisləşmə, yiğcamlıq diqqəti cəlb edir. Hazırda bir çox verilişlərdə Azərbaycan dilinin tarixi, müasir vəziyyəti, dilimizin qrammatik quruluşu, nitq mədəniyyəti, orfoqrafiya, orfoepiya və başqa məsələlərdən ardıcıl danışılması, Azərbaycan ədəbi dilinin təbliği, öyrədilməsi və bu dilə sonsuz marağın artması ilə izah oluna bilər.

Azərbaycan Dövlət Televiziyasının binası.

Kütləvi informasiya vasitələri içərisində dilin informasiya, estetik, ideoloji funksiyaları daha çox televiziyyada qabarlıq şəkildə üzə çıxır. Təbiidir ki, jurnalistikən ictimai funksiyaları ayrı-ayrı kütləvi informasiya vasitələrində müxtəlif şəkildə aşkarlanır. Bu isə öz

növbəsində həmin vasitələrin fərqli ünsiyət təbiətləri ilə, çoxjanrlılığı ilə bağlıdır. Televiziyada sosial, mədəni və təbliğati vəzifələr bir tərəfdən onun cəmiyyət həyatındaki rolunu, ictimai statusunu, digər tərəfdən isə KİV-in çoxjanrlılığını müəyyənləşdirir.

Azərbaycan televiziyasının foyesindən bir görünüş.

Hazırda bütün televiziyalara münasibət həmin vəzifələrin (sosial, mədəni, təbliğat) necə yerinə yetirilməsi ilə ölçülür. Bu vəzifələr isə televiziya üçün ləp əvvəldən müəyyənləşdirilmiş: a) informasiya vermək, b) maarifləndirmək, v) tamaşaçını əyləndirmək funksiyaları ilə birbaşa bağlıdır. Televiziya formaca nə qədər inkişaf edirsə etsin, o, göstərdiyimiz bu üç mühüm funksiyarı yerinə yetirə bilmirsə, heç vaxt geniş tamaşaçı auditoriyası-

nin rəğbətini qazana bilməyəcək. Dünya televiziyası isə bu gün durmadan inkişaf edir, təkmilləşir. Dünyanın ən iri teleşirkətləri rəqabətə girir, ayrıca informasiya, əyləncə, maarifçilik televiziyləri yaranır. Xüsusi kommersiya, reklam, kabel, interaktiv televiziylər fəallıq göstərir. Bir sözlə, planetimiz getdikcə daha çox mavi ekranın tilsiminə düşür, milyardlarla insan saysız-hesabsız telekanalların tamaşaçısına çevirilir, onun könüllü “əsarətin” qəbul edir. Bu gün dünyada televiziyanın daha güclü, daha geniş, daha kütləvi sənət və informasiya sahəsi yoxdur. Bu mənada bizim üçün ən əhəmiyyətli odur ki, Azərbaycan Dövlət Televiziyası da bütün dünya ekranlarında gedən proseslərdən, sürətli tərəqqi yolundan kənarda qalmır, dünya televiziyasının ən qabaqcıl təcrübəsindən faydalanağa, onun uğurları, yenilikləri ilə qovuşmağa can atır. Son dörd ildə Azərbaycan Dövlət Televiziyasının maddi-texniki bazasının əsaslı şəkildə yenidən qurulması, xüsusən efir aparat sisteminin təzələnməsi, inkişaf etmiş ölkələrin müasir televiziya imkanları səviyyəsində professional texnologiyanın alınması və praktik istifadə olunması bunu təsdiqləyir. Lakin bir sıra dövlətlərin, eləcə də bəzi yaxın qonşu dövlətlərin təcrübəsi də göstərir ki, televiziya sahəsində qabaqcıl texnologiya nə qədər zəruridirsə, bu sahənin mənəvi-intellektual qüvvəsi daha əhəmiyyətli və həllədicidir.

Güclü yaradıcılıq potensialı, mənəvi-intellektual bazası ilə seçilən, istedadlı, fəal vətəndaş mövqeli, müstəqil Azərbaycanın dövlət və dövlətçiliyinə sədaqətli jurnalistlər ordusunu ətrafında birləşdirən Azərbaycan Dövlət Televiziyası keyfiyyət yüksəlşini davam etdirir, azad, müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin daha da möhkəm-lənməsinə, milli istiqlalımızın əbədi və dönməzliyinə xidmət edir.

Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radiosunun bugünkü səviyyəsi, uğurları, şühbəsiz ki, respublika prezidenti Heydər Əliyevin bu strateji sahəyə on illər boyu davam edən diqqət və qayğısının nəticəsidir. Dövlət teleradiomuzun son otuz illik fəaliyyətinin tədqiqi, təhlili, arxiv sənədlərinin araşdırılması həmin fikri danılmaz şəkildə təsdiq edir. Əvvəllər dövlət komitəsi, sonra dövlət şirkəti şəklində fəaliyyət göstərən teleradiomuz zaman-zaman Heydər Əliyevin uzaqgörən qayğıkeşliyi, rəhbər köməyi sayəsində inkişaf etmiş, müasir sivil səviyyəyə gəlib çatmışdır.

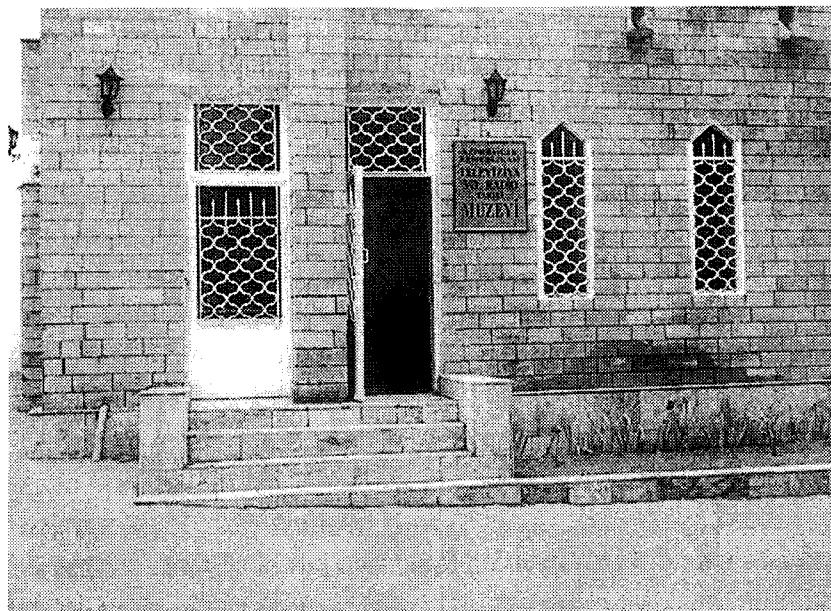

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev Teleteatrda
gördüklərindən məmnunluğunu gizlətmir.

Televiziyanın çox yiğcam, lakin ibrətamız tarixçəsi var. Onun yaranması bilavasitə radionun texniki cəhətdən sürətli inkişafı və əldə etdiyi nəticələrin praktikada verdiyi heyrətamız nailiyyətlərlə birbaşa bağlı idi. Yəni radionun kəşfi elektron dalğalarının uzaq məsafəyə ötürülməsi, danişan adamın təsvirinin verilməsi və alınması sahəsində də eksperimentlər aparılması üçün zəmin yaradı. Peterburq Texnologiya İnstitutunun professoru Rozinqin 1910-cu ildə etdiyi elektron-şüa aparatı bu sahədə ilk addım oldu. Oktyabr inqilabından sonra Rusiyada bu proses daha da sürətləndi və nəhayət, XX əsrin "mavi sehrkari" sayılan televiziyanın kəşfi ilə nəticələndi. Həqiqətən, bu gün televiziya həm də ən kütləvi informasiya və təbliğat vasitəsi kimi bəşəriyyəti gündən-günə öz sehrləri ilə heyrətləndirmək estafetini davam etdirir.

Vaxtilə sovet televiziyası kütlələrin ideya-siyasi və mənəvi tərbiyəsində, onların dünyagörüşünün və estetik zövqünün formalaşmasında misilsiz rol oynamış, xalqın yaradıcılıq enerjisini "kommunizm quruculuğu programının həyata keçirilməsinə" səfərbər edilməsində əvəzedilməz vasitəyə çevrilmişdi. Yaradılmasının 40 illiyini 1996-ci ildə qeyd edən Azərbaycan televiziyası da bu vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün səfərbər edilmişdi. Amma bu da bir tarix idi və televiziyanız həmin tarixi müddətdə orijinal inkişaf yolu keçmiş, xalqımızın həyatına dair, xüsusən respublikamızın quruculuq salnaməsini eks etdirən bir sıra qiymətli verilişlər hazırlamışdır.

Birinci növbəsi 1956-ci ilin fevralında işə düşən Azərbaycan televiziyası ilk vaxtlar efirə həftədə 1 saatə yaxın veriliş verirdi. 1957-ci ildə artıq efir həftədə 5 gün açılırdı. Verilişlərin ümumi həcmi həftədə 2 saat 5 dəqiqəyə çatırıldı. İndi isə Azərbaycan te-

"Televiziya və radio tarixi muzeyi" ekranın və efirin canlı yaddaşıdır.

Televiziyası iki kanalla veriliş yayımılayır və o, həftədə 100 saatdan çox veriliş hazırlayırlar. Gün ərzində ekranə çıxarılan orijinal verilişlərin ümumi həcmi 15 saatdan çoxdur. Həm də bu verilişlərin həmisi rəngli təsvirlə verilir. Televiziyanın təbiətinə xas olan sintetiklik və tematik rəngarənglik, auditoriyanın xüsusiyyəti və həyati əksetdirmə formasının zənginliyi bu kütləvi informasiya vasitəsinə olan marağı xeyli artırır. İndi həyatın elə bir sahəsi yoxdur ki, televiziyanız ora nüfuz etməsin. Bu gün Azərbaycan televiziyanının cəyyar kameraları mötəbər toplantılarında, elmi simpoziumlarda, stadionlarda, elmi laboratoriyalarda, sənaye müəssisələrində, konsert və sərgi salonlarında, teatr səhnələrində quru-

lur. Bir sözlə, müstəqil respublikamızın ictimai-siyasi və mədəni həyatında baş verən ən mühüm hadisələr mavi ekran süzgəcindən keçib tarixin canlı xronikasına çevrilir. Bu cəhətdən hər gün efirə çıxan və böyük tamaşaçı auditoriyası olan "Xəbərlər" programı daha çox iş görür, respublikamızın bugünkü obyektiv mənzərəsini yaradan, onun sosial-iqtisadi həyatındaki yenilikləri operativ və dolğun şəkildə milyonlara çatdırmaqla günün nəbzini tutan bu programı, obrazlı şəkildə desək, televiziyanın döyünen ürəyi hesab etmək olar. Son vaxtlar "Xəbərlər"in operativliyi da-ha da artmış, burada bir sira aktual rubrikalar açılmış, informasiyaların təqdimatında forma dəyişikliyinə nail olmuş, təsvirli süjetlərin sayı çoxalmış, xəbərlərin əhatə dairəsi xeyli genişlənmişdir. Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin yeni dövlət quruculuğu sahəsindəki tövsiyyələri televiziya jurnalistlərinin qarşısında mühüm vəzifələr müəyyən etmişdir. Hazırda bütün qüvvələr bu tarixi vəzifələrin həyata keçirilməsinə yönəldilmişdir.

İctimai-siyasi publisistikanın imkanlarından geniş istifadə edən "Xəbərlər"in əməkdaşları ölkəmizdə siyasi-iqtisadi islahatlar xəttini, geniş quruculuq programını yerinə yetirən xalqımızın mübarizə əzminin tam dolgunluğu ilə işıqlandırmaq üçün səmərəli axtarışlar aparırlar.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin gündəlik diqqət və qayğısını öz üzərində hiss edən, xalqın etimadını və öz məsuliyyətini yaxşı dərk edən dövlət televiziyası hazırda tarixinin ciddi dönüş mərhələsindədir. İndi televiziyanın fealiyyəti prezidentlə xalq birliliyinin, yəni dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsinə xidmətin və rəhbərə ümumxalq məhəbbətinin, ümidiñ və inamın güzgüsü olmaq etibarilə diqqəti xüsusiylə cəlb edir. "Xə-

Hər bazar ertəsi şirkət sədrinin yanında keçirilən toplantıda
qızgın yaradıcılıq diskussiyaları aparılır.

"Xəbərlər"də gedəcək hər bir süjet ətraflı müzakirə olunur.

bərlər” programının müntəzəm buraxılışları üçün bu, daha xarakterikdir. “Xəbərlər” programı vasitəsilə milyonlarla tamaşaçı respublika prezidentinin gündəlik gərgin, yorulmaz və səmərəli fəaliyyətini operativ surətdə izləyib dəyərləndirmək imkanı qazanır. Məhz bu amil “Xəbərlər”də rəsmi xronikanı vaxtında və keyfiyyətlə çatdırmaçı olan operativ reportajları daha aktual edir.

Rəsmi xronika – prezidentin göstərdiyi səmərəli fəaliyyət, onun rəsmi qəbulları, keçirdiyi müşavirələr və digər mühüm siyasi tədbirlər “Xəbərlər”in bir neçə operativ çekiliş qrupu tərəfindən işıqlandırılır. Yüksək peşəkarlıq, güclü intuisiya, son dərəcə cəvlik iş prinsipinə yiyələnmək hər bir operativ çekiliş qrupunun əsas keyfiyyət göstəricisidir.

Günün salnaməsinə çevrilən ən vacib və yeni xəbərləri iti qələm, dolğun təsvir vasitəsilə tamaşaçıya çatdırın aktual operativ reportajlar “Xəbərlər” redaksiyasının gərgin və məhsuldar əməyinin nəticəsidir. “Xəbərlər” sözçülüyü və yarımcıqlığı sevmir, eyni zamanda quru protokol üslubundan fərqlənən yiğcam müjdəciliyə, intuitiv, dinamik ümumiləşdirməyə daha çox meylli olması ilə seçilir.

“Xəbərlər” programında və onun xüsusi buraxılışlarında müasir həyatımızla yanaşı tariximizlə, xalqın taleyi ilə bağlı bütün məqamlara məxsusi yer ayrılmışdır. 20 Yanvar hadisələrindən tutmuş Ermənistanın silahlı təcavüzü və işgal olunmuş rayonların süqutuna qədər bütün konkret məqamların səriştəli, dövlətçilik baxımından ciddi təhlili, mövzuların obyektiv və prinsipial araşdırılması həssas tamaşaçıların diqqətindən kənarda qalmamışdır. Bu gün milli televiziya, xüsusən də “Xəbərlər” programı əsl həqiqət naminə ürək sözlərini demək istəyənlərin, ictimai-siyasi təfəkkür daşıyıcılarının tribunasına, real gerçəklisinin bütün

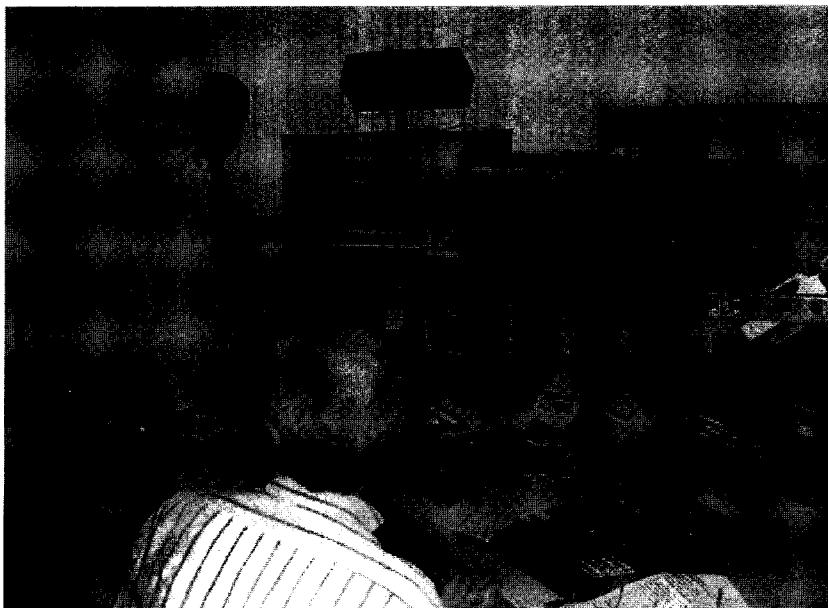
Bəzən texniki işlərə də müdaxile etmək lazım gəlir.

məqamlarına işiq salan projektora çevrilmişdir. Məhz bu yolla hər bir hadisə özünün obyektiv qiymətini almış, cəmiyyətdə düzgün ictimai rəy formalaşmasına müsbət təsir göstərmişdir. Elə bu səbəbdən də "Xəbərlər" programı bəzən sərf informativlikdən bir qədər uzaqlaşmalı olsa da, tamaşaçıların doğru, düzgün məlumatlandırılması üçün səylərini əsirgəmir. Bu mənada son dörd ildə "Xəbərlər" programına bir sıra aşkar yeniliklər getirilmişdir. Hadisə yerindən operativ reportajlar, axşam çekilişləri, qaldırılan problemlərlə bağlı mövzunun nəzarətdə saxlanması, texniki yeniləşmə, təsvir rəngarəngliyi, rubrikaların estetik tərtibatı diqqəti cəlb etməkdədir.

Jurnalistikada, xüsusən də televiziyyada mövzunun seçilməsi və təqdim olunması vacib tələblərdəndir. "Xəbərlər" programında bu məsələyə xüsusi diqqət yetirilir. Yəqin tamaşaçılar bunu çox gözəl hiss edirlər ki, sovet dövründən fərqli olaraq, indi bu program daha kolxoz sədrlərinin, sovxozi direktorlarının, ferma müdirlərinin deyil, ağıllı, savadlı politoloqların, sosioloqların, siyasi icmalçıların, şərhçilərin tribunasıdır. "Xəbərlər" bu gün bəsit əkin-biçin, sağlam mövzularını texniki tərəqqi, yeni idarəetmə formaları, modern texnologiya, dünya bazar iqtisadiyyatı münasibətləri, kompüterləşmə, bir sözlə, milli inkişaf strategiyasına xidmət edən mövzularla əvəzləmişdir. İctimai-siyasi həyatın nəbzi bu programda daha yaxşı duyulmaqdadır.

Bütün bu məziyyətləri ilə dövlət televiziyasının "Xəbərlər" programı əsl yüksəlişdədir. Tamaşaçının gerçek operativlik, obyekтивlik, dəqiqlik, yüksək peşəkar səviyyə və səmimiyyət gözləmək istəyini bir an belə unutmayan televiziyanızın nail olduğu bütün müsbət keyfiyyətlərin qazanılmasında gündə 5 dəfə efirə çıxan "Xəbərlər"in və onun xüsusi buraxılışlarının rolü danılmazdır.

Görkəmli dövlət xadimi, dünyanın tanınmış siyasetçisi Heydər Əliyevin 1993-cü ilin iyununda hakimiyətə qayıdışından sonra vətəndaş müharibəsi təhlükəsinin aradan qaldırılması, ölkədə ictimai-siyasi sabitliyin bərqərar edilməsi, ölkə həyatında əsaslı islahatlar aparılması, milli ordu quruculuğu, bazar iqtisadiyyatına keçid, ardıcıl və məqsədyönlü xarici siyaset xəttinin yeridilməsi istiqamətində həyata keçirilən qlobal tədbirlər "Xəbərlər" programında daim geniş işıqlandırılmışdır. "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması, dövlətimizin başçısının Lissabon sammiti

Montaj otağında ciddi yaradıcılıq mübahisələri də yaranır.

və digər beynəlxalq tədbirlərdən bəhs edən xüsusi buraxılışlar tamaşaçı auditoriyasında çox böyük maraq doğurmuşdur. Prezident Heydər Əliyevin dünyanın ən məşhur siyasetçiləri, mədəniyyət xadimləri ilə görüşləri ölkə ictimaiyyətinə bütün dolğunluğu ilə çatdırılmışdır. Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Bill Klinton, dövlət katibi Madlen Olbrayt, Böyük Britaniyanın baş naziri Con Meycer, Fransa prezidenti Jak Şirak, Türkiyənin sabiq prezidenti Süleyman Dəmirəl və başqa dövlət xadimləri ilə çoxsaylı görüşlər tamaşaçı auditoriyasına məhz "Xəbərlər"in vasitəsilə çatdırılmışdır.

Prezidentimizin xarici dövlətlərə səfərlərindən bəhs edən sil-

silə verilişlər xüsusilə gərgin zəhmət, yüksək zövq tələb edir. Bu materiallar bütöv bir yaradıcı qrupun birgə səyinin məhsuludur. Müüm tarixi səfərlərdən bəhs edən silsilə verilişlər dövlət başçısının titanik fəaliyyətini əks etdirməklə yanaşı həm də öz müstəqilliyini möhkəmləndirən Azərbaycan Respublikasının misilsiz

Diqqət! Bir neçə saniyədən sonra "Xəbərlər" programı efirə çıxacaq.

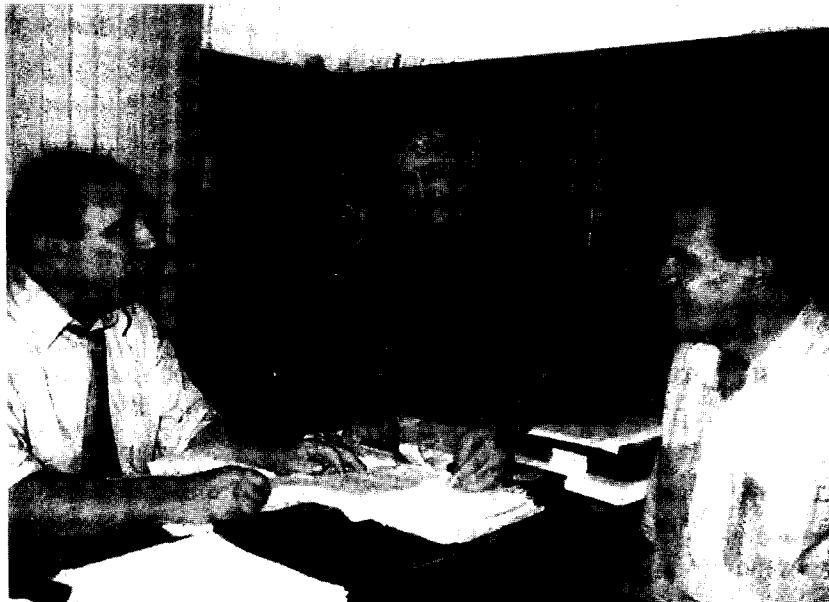
tarix salnaməsinə çevrilir. Bu salnaməni yazan güclü yaradıcı potensial – aparıcı, redaktor, rejissor, operator və montajçı qrupları formalaşaraq artıq zəngin təcrübə toplamışlar.

"Xəbərlər" iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi, özəl sahənin, azad sahibkarlığın inkişafı, müəssisələrin xarici əlaqələrinin bərpası və integrasiyası, neft və qeyri-neft sahələrinə xarici sə-

mayədarların qoyduqları investisiyalardan təyinatı üzrə səmərəli istifadə olunması, yeni istehsal sahələrinin açılması, işsizliyin aradan qaldırılması kimi aktual mövzuları da əhatə edir. Əlbəttə, tarixi "Böyük İpek yolu"nun bərpası, nəqliyyat kommunikasiyalarının beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması, xidmət, ticarət şəbəkəsinin işi, aqrar sahənin problemləri də daim diqqət mərkəzində saxlanır.

"Xəbərlər" programı ilə yanaşı müstəqil Azərbaycanın dövlət qayğılarının, ölkəmizin ictimai-siyasi həyatının, ən kəskin və ağırlı tarixi mövzuların işıqlandırılmasını televiziyanın "İctimai-siyasi proqramlar" redaksiyası öz üzərinə götürmişdür. Son dörd ildə televiziyanın qazandığı böyük uğurların bir çoxu məhz bu redaksiyanın fəaliyyəti ilə bağlıdır. Bütövlükdə son dövr jurnalistikamızda xüsusi bir mərhələ kimi səciyyələnən "Qanlı yanvar", "Əs-rin faciəsi", "Qəsd", "Haray", "Xəyanət", "Sinəsi dağlı dağlar", "Cəhd", "Blokada", "Qurtuluş" və s. analitik verilişlər ən yaxın tərəximizin milli müstəqillik mücadiləsi, xalqımızın odlu-alovlu, qanlı-qadılı azadlıq mübarizəsi, onun bütün məqamları və çalarlarının tələbkar jurnalist nəzərləri ilə araşdırılması baxımından çox qiymətli və dəyərlidir. Forma və məzmun etibarilə bu verilişlər yeni olmaqla yanaşı dolğunluğu, kəskin publisist ruhu və profesional təqdimati ilə tamaşaçıların böyük marağına səbəb olmuşdur.

Etiraf etmək lazımdır ki, belə verilişlərin hazırlanması təkcə gərgin zəhmət, ciddi axtarışlar deyil, həm də böyük cəsarət, prinsipiallıq, əsl vətəndaş mövqeyi, vətəndaş yanğısı tələb edir. Çünkü son illər xalqımızın, məmələkətimizin başına gətirilən bələllarda – ölümlərdə, itkilərdə öz müasirlərimizin adı hallanmırıdı.

Televiziyanın "İctimai-siyasi proqramlar"
redaksiyasında veriliş müzakirə edilir.

Erməni düşmənlərimiz nə qədər fitnə-fəsadlı, vəhşi xisətləri ilə tarixin səhifələrini qanla boyayıb ən mürtəce, insanlıqdan uzaq bir yırtıcı obrazı yaratmışdırılsa, bəzi üzənənraq həmvətənlərimiz də hakimiyyət, sərvət, mənsəb xatırinə cinayətə yuvarlanmış, rəzil, miskin fəaliyyətləri ilə hadisələrin faciəvi sonluqla qurtarmasında az rol oynamamışdırılar.

1992-ci ilin fevralında erməni-rus hərbi birləşmələrinin Xocalıda törətdikləri genosid bütün dünyani silkələdi. Sildirim qayaları, atkeçməz dar keçidləri ilə özü bir səngər, Vətən qalası olan Şuşanın, Kəlbəcərin, Laçının asanlıqla düşmənə təslim edilməsi həm də xəyanət deyildi, bəs nə idi?!

Təbii ki, xalqımızın başına gətirilən bu fəlakətlər bütün gedişləri, epizodları ilə bir publisist, jurnalist aşasdırmasına, təhqiqatlına ehtiyac duyurdu. Bu aşasdırmalarda siyasi avantüra ilə məşğul olan, xalqın adından danışın onu fəlakətlərə sürükləyən, öz məkrli niyyətləri üçün xalqın faciəsindən belə istifadə etməkdən çəkinməyən bəzi üzdənirəq soydaşlarımızın tükürpədici fəaliyyəti haqlı olaraq ictimai ittihamla toqquşdu. Şübhəsiz, öz bədəmələrinə, qanlı izlərinə bərəət qazandırmaq istəyən bu adamlar yalnız və uydurmadan çəkinmədilər və aşasdırmaları ilə milyonların qəlbinə yol tapan bu verilişlərə qəzetlərdə atmacalar yazmayı belə özlərinə rəva bildilər. Onların bu etirazı (əgər buna etiraz demək mümkünkündürsə), çox azömürlü oldu. Çünkü ictimaiyyətin böyük təkidi, diqtəsi ilə bu ünsürlər mətbuatda hadisələrə aydınlaşdırılmalıdır oldular. Təbii ki, burada acı etiraf və qarşılıqlı ittihamlarla yanaşı yalanlar, bəhanələr üstünlük təşkil etdi. Amma bu faktın özü əhəmiyyətli idi ki, artıq xalqın başına gətirilən fəlakətlər barədə heç kim susmurdu. Hami bu faciələrin başvermə səbabları, günahkarlar və onların əməlləri barədə təfsilati ilə məlumat almaq isteyirdi. Bu verilişlərin ünvanına daş atmaq istəyən bəzi müxalif mətbuat orqanları mövzuya dönə-dönə qayıtmalı oldular. Gec də olsa televiziyada açılan ilk aşasdırmalar, tədqiqatçılar ciğiri ilə gəlməyə çalışdılar. Amma, təəssüf ki, yeni heç nə deyə bilmədilər və olsa-olsa ən nadir hallarda televiziya verilişlərini zəif şəkildə təkrarlamalı oldular. Buradaca qeyd etmək yerinə düşərdi ki, tarixi verilişlərimizin əhəmiyyətini yaxşı bilən bir çox mətbuat orqanları, o cümlədən "AzərTAC" verilişlər efirə gedəndən dərhal sonra onların mətnini çap edir, yayımlayırdı. Bu gün tam cəsarətlə demək olar ki, nəinki respublikamızda, hətta qon-

Şu ölkələrdə belə çox maraqla izlənilən bu verilişlər xalqımızın ürəyinçə idi... Çünkü onlar Azərbaycanın XX əsrin sonlarında yaşadığı faciələrin neçə-neçə qaranlıq səhifəsinə işq salırdı. Dünenki meydan qəhrəmanlarının, dil pəhləvanlarının siyasi karyera qazanmaq xatırınə törətdikləri bədxahlıqları üzə çıxır, əsl simaları açılırdı. Keçmiş partokratların, öz sənətinə, peşəsinə laqeyd hərbçilərin, hüquqsunaşların, bəzi rayon başçılarının konkret əməlləri barədə ayrı-ayrı epizodlar adı veriliş, söhbət xarakteri daşılmırdı. Bu, öz içində doğranılan, didilən, parçalanın bir millətin, bir məmləkətin haqq yolunda, müstəqillik yolunda apardığı mübarizədə daha ciddi silkələnib, bütün bəlalardan xilas olmaq istəyi idi.

Teleserialları indiyə qədər olan digər verilişlərdən fərqləndirən bu idi ki, onun ruhuna xalqın nəfəsi hakim idi. Minlərlə həmvətənlərimizin çıxış edib öz ürək sözlərini dediyi bu verilişlər həmdə etibarlı, səmərəli bir tarixi mənbəyə çevrildi. Təsadüfi deyil ki, bu tarixi faciələri araşdırmalı, istintaqını aparıb ona mühüm qiymət verməli olan respublikanın hüquq-mühafizə orqanları sonradan bu verilişlərin hamısının videoyazısını təkrar istintaq üçün götürmüdüsdür.

Onu da qeyd edim ki, teleseriallar çox ciddi müzakirələrdən sonra efirə pasport alırdı. Xalqımızın başına gətirilən bu hadisələr daim məni göynədir, ona bir an belə laqeyd qala bilmirdim. Şirkətin yeni sədri kimi mənim işim çox və gərgin olsa da, bu verilişlərin hazırlanmasına xüsusi diqqət yetirmişəm. Öz məsləhət və tövsiyyələrim, bəzən də lap adı redaktor işlə bu teleserialların daha aktual, əhatəli, baxımlı və cəlbedici olmasına çalışmışam. Verilişlərin aparıcısı, müəllifi İsmayıllı Ömərovun, jurnalistlərdən

Gərək hər kadr diqqətlə seçilsin.

Qorxmaz Şixaliyev, Çingiz Aslanov, Rafiq Kərimov və başqalarının xüsusi xidmətlərini qeyd etmək istəyirəm. Məhz onların son dörd ildə gördükлəri işlər adı jurnalist, publisist zəhməti deyil, da-im öz xalqının taleyi ilə yaşayan əsl vətəndaş mövqeyi idi. Bu vərilişlərin televiziya dili ilə desək video başlıqlarının hər biri əslində qısametrajlı, dolğun kompozisiyalı film idi. Öz təxəyyülli, fantaziyası ilə çoxlarına nümunə olan rejissorlar Vaqif Ağayevin, Əhməd Abdullayevin, Azad Məmmədovun, Rəhimə Kazımovanın əməyi xüsusi qiymətə layiqdir.

Mən şirkətə sədr təyin olunandan bir neçə ay sonra yəqin etdim ki, televiziyanın “İctimai-siyasi proqramlar” redaksiyasında

yetkin, professional və çox işgüzar bir kollektiv var. Bu kollektiv tariximizin ən yaxın yaddasını vərəqləyərkən mövcud həqiqətlərlə milli dövlətçiliyimizə, müstəqilliyimizə sadıqliyi ilə əsl vətəndaş xarakterlərini bir daha təsdiq etmişdir...

Televiziya və radionun müasir mərhələdə əsas keyfiyyət göstəricilərindən biri operativlik, canlılıq, tamaşaçı və dinləyici ilə birbaşa ünsiyyətdir. İlk gündən teleradiomuzda bu cəhətin ön plana çəkilməsinə çalışdım və buna nail oldum. Büyük siyasi və mədəni tədbirlərin, dövlət əhəmiyyətli yığıncaqların, eləcə də bir sıra bayramlarımıza həsr olunan ədəbi-bədii proqramların canlı yayılması son vaxtlar milli teleradiomuzun başlıca uğurlarından biridir. Maddi-texniki və mənəvi-intellektual baxımdan tam professional səviyyədə nail olduğumuz bu uğur, mübaliğəsiz demək olar ki, dünya standartları səviyyəsindədir. Çox geniş miqyaslı, müasir səviyyəli teleradio şəbəkəsinə malik Türkiyədəki telekanalların təqdim etdiyi canlı yayımlarla müqayisə fikrimizi təsdiqləyir. Bu məqamda Azərbaycan milli televiziyanın çox böyük mənəvi-intellektual bazaya, zəngin yaradıcılıq potensialına malik olduğunu xüsusilə vurğulamağı, qiymətləndirməyi özümə borc bilirəm.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkətinin son dörd illik fəaliyyətini analiz edib, tənqidü şəkildə qiymətləndirərkən, bir sıra struktur dəyişikliklərinin vaxtında aparıldığı, yeni redaksiya və digər qurumların özünü bütünlükə doğrultduğu aydınlaşır. Yeni tələblərə cavab verə bilməyen, köhnə qəliblərdən, şablonlardan, illər boyu daşlaşan stereotiplərdən yaxa qurtarmaqda çətinlik çəkən “Ədəbi-dram verilişləri” redaksiyasının (adın əcaibliyi hələ bir yana qalsın) iki quruma – “Ədəbiyyat

və publisistika”, “İncəsənət və teatr” redaksiyalarına bölünməsi, “İdman verilişləri” redaksiyasının ləğv edilərək, Gənclər və İdman Nazirliyinin modelinə uyğun “Gənclər və idman” redaksiyasının formallaşdırılması, “Yurd” mübadilə verilişləri əvəzinə daha geniş profilli “Beynəlxalq proqramlar” redaksiyasının yaradılması, “Hərbi vətənpərvərlik” redaksiyasının struktur və kadr baxımindan, demək olar ki, yenidən komplektləşdirilməsi və başqa məqsədyönlü dəyişikliklər milli televiziyamızda operativliyin, cəvikliyin artmasına, yeni keyfiyyət yüksəlişinə səbəb oldu. Mailə Muradxanlı, Sadiq Elcanlı, Bəxtiyar Qaraca, Telman Nəzərli, Cavanşir Cahangirov kimi istedadlı jurnalistlərin bu yeni redaksiyalara baş redaktor təyin edilməsi ümidi ləri doğrultdu. İndi həmin redaksiyaların hər biri özünü təsdiqləyib, öz yolunu, yaradıcılıq simasını tapıb, çoxsaylı yeni, orijinal verilişləri ilə tamaşaçıların dərin rəğbətini qazanmışdır.

Bu mənada “Ədəbiyyat və publisistika” redaksiyasının işini xüsuslu qeyd etmək olar. Çünkü bu redaksiyanın fəaliyyəti, onun daim yenilik vəd edən bədii-estetik yaradıcılıq axtarışları bütövlükdə Azərbaycan televiziyasının ümumi inkişaf istiqamətləri, keyfiyyət yeniləşməsinin əsas məqamları haqqında düşünmək üçün ciddi material verir. Bir mətləbi təəssüfə nəzərə çatdırmaq lazımdır ki, hazırda respublikamızda analitik təfəkkürlü sənətşünaslıq, xüsusilə onun müasir televiziya haqqında nüfuzlu söz deyə biləcək teletənqid sahəsi yox dərəcəsindədir. Bu səbəbdən dir ki, sənətşünaslığın, teletənqidin missiyasını da çox halda bəzi televiziya jurnalistləri həyata keçirir. Əlbəttə, respublika mətbuatında, bir sıra jurnal və qəzetlərdə müasir televiziyamızın vəziyyəti, uğur və problemləri haqqında çox yazılır, vaxtaşırı söz

deyilir. Lakin təəssüf ki, bu “yazılıar”, adətən, professionallıq səviyyəsinə qalxa bilmir, daha çox həvəskar səviyyəsi, qərəzli hücumlar, şəxsi məqsədlərə hesablanan ara söhbətləri təsiri bağışlayır. Bu tipli yazılar - boz mətbuat materialları Azərbaycan televiziyasının ümumi inkişafına, mənəvi intellektual tərəqqisinə, saflaşmasına, səfərbərliyinə heç bir xeyir vermir, bəzən qeyri-professional meyllərin, zərərli teletendensiyaların yaranmasına gətirib çıxarır. Özəl teleşirkətlərdə, onların bir sıra programlarında Azərbaycan ədəbi dilinə yad, biganə, qeyri-elmi münasibət və onun efir vasitəsilə zaman-zaman beynilərə, şüurlara yeridilməsi həmin zərərli teletendensiyalardan yalnız biridir. Azərbaycan Dövlət Televiziyasında işə başladığım ilk gündən elmimizə, mədəniyyətimizə, milli mənəviyyatımıza yad, yabançı olan bu tipli səhv, qərəzli, ziyanlı meyllərə, tendensiyalara qarşı çıxdım. Biz milli televiziya və radio siyasetində Azərbaycan ədəbi dili normalarının toxunulmazlıq hüququnu, eyni zamanda təbii təkamül, inkişaf yolunu, dövrün yeni tələb və təklifləri ilə ayaqlaşmaq zərurətini qəbul etdik, praktik fəaliyyətdə bu prinsiplərə əsaslandıq. Dövlət teleradiosunda Türkçülük-Azərbaycançılıq ideologiyasının məqsədə uyğun şəkildə aparılmasına, milli bayraqımızda rəmzləşən Çağdaşçılıq və İslamçılıq istiqamətlərinin həmin əsas ideoloji xətlə qovuşmasına, qarşılıqlı vəhdətinə nail olunmasına, bu əsasda müstəqillik, azadlıq, istiqlal təfəkkürünün sağlam təbliğinə, kütləviləşməsinə xidmət etmək – bu, dördillik ardıcıl televizyon siyasetimizin əsas yönü, onurğa sütunu olub. Həqiqət namə etiraf edim ki, bu siyasetin, yəni Dövlət Teleradio siyasetinin əsas sükançısı, istiqamətvericisi həmişə müdrik prezidentimiz, dahi dövlət xadimi Heydər Əliyev olub. “Azərbaycan televi-

ziyası Azərbaycan xalqının milli sərvətidir” – deyən müasir tele-radio işini heyrətamız dərəcədə dərindən bilən Heydər Əliyevin gündəlik qayğısı, yaradıcı tələbkarlığı, qeyd və tapşırıqları, qarşımıza qoyduğu vəzifələr bizi daim səfərbər edib, ruhlandırib, sözün həqiqi mənasında təkanverici qüvvə rolunu oynayıb. Buna görə tam məsuliyyətlə deyə bilərəm ki, son dörd ildə dövlət tele-radiosunda qazanılan bütün uğurların əsl müəllifi prezident Heydər Əliyevdir.

1997-ci ilin may ayında yaradılan “Ədəbiyyat və publisistika” redaksiyası məqsədyönlü islahatın, reformanın nəticəsi idi. Bu redaksiya ilk gündən işini tamamilə yeni əsasda, yeni istiqamətdə qurdu, eksperimental addım kimi şöbələr sistemi ləğv olundu. Nə qədər çətin və risqli olsa da, bütün köhnə verilişlərdən, şablon telemodellərdən imtina edildi. Redaksiyanın aylıq həcmi yalnız yeni verilişlər hesabına ödəndi. May-iyun aylarında “Vətəndaş”, “Molla Nəsrəddin”, “Oğuz”, “Sözün doğrusu” və başqa bir neçə veriliş yarandı. Elə birinci il – artıq yaradıcılıq ilinin sonunda məlum oldu ki, qısa müddətdə həmin redaksiyada iyirmidən artıq yeni, uğurlu veriliş yaradılmışdır. Bu, sadəcə yenilik xatirinə yenilik, kosmetik dəyişiklik, süni ad təzələnməsi deyildi, gərgin yaradıcılıq axtarışlarının, uğurlu tapıntıların bəhrəsi, ciddi keyfiyyət dəyişikliyi idi. Zamanın aktual tələb və təkliflərinə cavab vermək, kosmopolit biganəlikdən, manqurt yaddaşsızlıqdan, mövqesizlikdən imtina, sağlam milli mövqedən, saf türkçü, Azərbaycançı düşüncədən çıxış etmək, azad, müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin ideoloji döyüş xəttində düşünmək, xalqın tarixi yaddaş enerjisinə qoşulmaq, etnogenetik potensial imkanların oydurmaşı və səfərbərliyinə cəhd – bütün bunlar “Ədəbiyyat və publisistika”

tika" redaksiyasının fəaliyyətində, hər bir verilişində əsas vətəndaş məqsədi, istəyi, tələbi idi. Mən biləni keçid dövrünün televiziyası yeni sosial dəyərlərin, azadlıq, müstəqillik, demokratik dövlətçilik ideyalarının xalqa, kütləyə qovuşmasında, kütləviliş məsində əsas, həllədici söz deməli, sözün həqiqi mənasında sağlam millətçilik məktəbi olmalıdır. "Ədəbiyyat və publisistika" redaksiyası, bütövlükdə Azərbaycan televiziyası məhz bu şərəfli missiyani layiqincə həyata keçirmək üçün bütün qüvvələrini səfərbər edərək tarixi işlər görə bildi.

Televiziyanızın ənənəvi janr kasadlığını nəzərə alaraq, "Ədəbiyyat və publisistika" redaksiyasında ədəbi-bədii və publisistik proqramlar, telealmanax və folklor toplusu, satirik telejournal və ədəbi teletəqvim, telepritça və etnoqrafik etüd formalarına üstünlük verildi; model və məzmun, forma və fikir yeniliyinə nail olmaq üçün bu, əsas məsələ idi. Əlbəttə, deməzdim ki, yaradılan yeni verilişlərin hamısı uğurlu alındı, lakin yaxşısı, yüksək standartlara yaxınlaşmaq baxımından diqqəti cəlb edəni həqiqətən çox oldu. Təkcə elə bu verilişlərin adı çox şey deyir, indiyədək toxunulmamış mövzulardan söhbət aşmasından xəbər verir, televiziyanızın hansı mövqedə dayandığını, hansı böyük, taleyüklü ideallara xidmət etdiyini açıqlayı: "Vətəndaş", "Oğuz", "Qala", "Molla Nəsrəddin", "Araz", "Ocaq", "Sözün doğrusu", "Şerin səması", "Sözün səngəri", "Ağrı", "Türk elləri", "Azərbaycan deyəndə" "Poeziya dəftəri", "Şam işığında", "İbrət", "İşiq", "Əbədi izlər", "Əzizim, Vətən yaxşı", "Repressiya qurbanları", "Döyüşən sənət", "Islam – olduğu kimi", "Misri", "Azərbaycan dil", "Qədim şəhərlərimiz", "Astana", "Yurd yaddaşı", "Gülistan"... Siyahısı tam olmayan bu yeni, aylıq verilişlərdən, təqvimə xarak-

terli müxtəlif bədii, publisistik proqramlardan əlavə redaksiyanın bəzi əməkdaşları “Novruz sevincləri”, “Fəxr elə oğlunla”, “Azərbaycan naminə”, “Qış görüşləri” (Yeni il proqramı), “Milli qurtuluş”, “Müstəqillik yollarında”, “Xalqın xidmətində” və başqa böyük proqramların, eləcə də bəzi filmlərin, siyasi-publisistik teleserialların yaradılmasında yaxından iştirak edib. Redaksiyanın uğurlu yaradıcılıq axtarışları ruhuna Türkçülük–Azərbaycançılıq ideyaları çökmüş verilişlərdə daha ağıllı, məqsədyönü lö, ardıcıl, konseptual xətt kimi özünü göstərir, “Vətəndaş”, “Oğuz”, “Yurd yeri”, “Qədim şəhərlərimiz”, “Misri”, “Ocaq”, “Azərbaycan dili”, “Şam işğında” və başqa verilişlərdə tarixə, maddi-mənəvi mə-

“Qış görüşləri” Yeni il proqramının çəkilişində.

dəniyyət qaynaqlarına müraciətin kökündə məhz Türkçülük-Azərbaycanlıq xətti dayanır. Göründüyü kimi, bədii-publisistik məqsəd, məram çox böyükdür, ilk baxışda qeyri-real, əlçatmaz arzu təsiri bağışlayır. Lakin “Ədəbiyyat və publisistika” redaksiyasının tarixə, milli qaynaqlara üz tutan silsilə verilişlərini izlədikcə, o çoxsaylı teleprogramların ünvanına göndərilən yüzlərlə məktubu, tamaşaçı rəylərini analiz etdikcə bu qənaətə gəlirsən ki, xalqı öz tarixi gücü, yaddaşı, etnogenetik potensial imkanları ilə səfərbər etməkdə müasir televiziya həqiqətən çox böyük qüvvədir, misilsiz təsir vasitəsidir.

Azərbaycan Dövlət Televiziyasında satirik program olan və dahi Cəlil Məmmədquluzadənin yaratdığı “Molla Nəsrəddin” jurnalının ənənələrini yaşıdan, bu günün ağrı-acılarına üz tutan eyni adlı telejurnal da kəsərli publisist sözü, fəal vətəndaş mövqeyi ilə seçilir. Respublikanın paytaxtında, eləcə də bir sıra bölgələrdə gizli-aşkar fəaliyyət göstərən, pozucu əməllərlə müxtəlif dövlətlərin xeyrinə təbliğati işlərlə məşğul olan bəzi din missio-nerləri, ağacları qırın, yerinə ofis, köşk tikən bədnam iş adamları, Bakının özünəməxsus memarlıq mühitinə ləkə olan bir sıra ey-bəcər tükililər, dilimizə laqeyd, yad, yabançı mövqeyi göz göynə-dən şəhər reklamları, əhalinin haqlı narazılığına məhəl qoyma-yan başabəla müdirlər, qaçqın, didərgin taleyinə biganə icra başçıları, özgə dildə danışmağı ilə fəxr edən nazirlər... bir sözlə, azad, müstəqil, demokratik cəmiyyətimizə yaraşmayan bütün antipodlar, rüşvətxor və firıldaqçılar, satqın və xəyanətkarlar “Molla Nəsrəddin” satirik telejurnalının ciddi tənqid hədəfləridir. Tənqiddə düzgünlük, həqiqətpərəstlik, obyektivlik və cəsarət əsas meyardır. Sevindirici haldır ki, “Molla Nəsrəddin” satirik te-

İejurnalının yaradıcı qrupu məhz belə meyarı əsas götürür, şəxsiqərəzlik və yalandan, şantaj və böhtandan tamamilə uzaq olan ciddi, həqiqətpərəst, obyektiv tənqidlə, xüsusi vurgulamaq istərdim ki, milli dövlətimizə və dövlətçiliyimizə xidmət edən yaradıcı tənqidlə məşğul olur. Buna görə "Molla Nəsrəddin" satirik televizyonunu televiziyanızın son dörd illik yaradıcılıq, inkişaf yolunun çoxsaylı uğurlarından biri kimi qiymətləndirə bilərik.

Yeri gəlmışkən deyək ki, təkcə "Molla Nəsrəddin"də deyil, televiziyanın başqa verilişlərində də tənqidin ruh gücləndirilir, proqramlarda ən aktual məsələlərdən söhbət açılır, nöqsanlar cəsa-rətlə göstərilir, müəyyən təşkilatları qoyulan problemlərin həlli yollarını axtarmağa vadar edir. Tamaşaçılardan alınmış məktublar göstərir ki, tənqidin ruhun gücləndirilməsi ümumi işə böyük fayda verir. Verilişlərdə ümumilik və sözçülük tədricən aradan qaldırılır, konkret həyatı fakt və onun analitik şərhi televiziya publisistikasında ön plana keçir. Bütün bunlar isə cəmiyyətimizdə televiziyanın ictimai funksiyanın daha da artdığını təsdiq edir.

Son dörd ildə televiziyanızın əldə etdiyi ən mühüm nailiyyətlərdən biri də onun beynəlxalq efire və ekrana çıxması, xarici əlaqələrinin genişlənməsi olmuşdur. Təsəvvürüňüzə gətin, müstəqillik əldə edən bir ölkənin dövlət televiziyasının beynəlxalq proqramlar redaksiyası yox idi. Belə bir redaksiya əslində müstəqillik yoluna qədəm qoyulan ilk illərdən (1991-1992) yaradılmış idi. Əfsuslar olsun ki, nə dövlətin, nə də milli televiziyanızın o dövrdəki rəhbərlərinin ağıllarına belə bir redaksiya yaratmaq gəlməmişdi. Bununla da, belə bir ciddi sahədə biz 7-8 il gedikmişik. Çünkü beynəlxalq proqramlar redaksiyasının informasiya blokadasının yarılması, Azərbaycan həqiqətlərinin bütün dün-

yaya yayılması, ölkəmizə çox vacib olan lobbi-diaspor kimi işlərin təşkilatlanması sahəsində gördükleri işlər artıq adı yaradıcı redaksiya fəaliyyəti çərçivəsindən çıxıb ideoloji-siyasi əhəmiyyət kəsb edirdi. Ona görə də biz 1998-ci ilin fevralında "Beynəlxalq proqramlar" adlı xüsusi redaksiya yaratdıq. İndi bu redaksiyanın xəttılıb beynəlxalq efirə çıxır, başqa xarici ölkələrin (Amerika Bir-ləşmiş Ştatları, Rusiya, Türkiyə, Almaniya, Kanada, Fransa, Yaponiya və s.) televiziyaları ilə proqram mübadiləsi aparırıq. Redaksiyanın fəaliyyəti təkcə soydaş axtarışı, lobbi-diasporumuzun təşkilatlanması ilə məhdudlaşdırır. Milli televiziymizin beynəlxalq əlaqələri durmadan genişlənir. Azərbaycan həqiqətləri ope-rativ şəkildə dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələrinin mötəbər dövlət telekanalları ilə bütün planetə yayılmışdır. Türkiyənin TQRT kanalı ilə bütün dünyaya yayılan "Azərbaycan bu gün" proqramı daha populyardır.

İngiltərə, Kanada, İsveç, Finlandiya, Almaniya, İtaliya, Yaponiya, Türkiyə və Rusyanın telekanalları ilə Azərbaycan Dövlət Televiziyasının proqramları mübadilə edilir. Milli televiziymiz uzun illərin informasiya blokadasını aradan qaldırıb.

"Beynəlxalq proqramlar" redaksiyasının əməkdaşları 1998-99-cu illərdə Çin, Yaponiya, İsveçrə, Türkiyə, Ukrayna, Rusiya, Qazaxstan, Qırğızistan, Özbəkistan və Türkmenistan respublikalarının müxtəlif şəhərlərində yaradıcılıq ezməsi tərəfində olub-lar. Bu ölkələrdə yaşayan minlərlə ləyaqətli həmvətənlərimizi "Körpü", "Diaspor klubunda görüş", "...Qürbət mənim içimdə..." adlı verilişlərində Azərbaycanı tamaşaçılarına təqdim ediblər. 57 il bundan əvvəl Azərbaycanı tərk edib, müharibə zamanı əsir düşərək Vətənə döñə bilməyən, hazırda İsveçrədə yaşayan 75

yaşlı Almaz Əsədin qürbət iztirablarını onunla birlikdə ilk dəfə olaraq azərbaycanlı tamaşaçıları da yaşayıblar.

Təsadüfi deyil ki, xarici ölkələrdə yaşayan soydaşlarımızla müstəqil ölkəmizin əlaqələrinin genişlənməsinə kömək edən Azərbaycan Dövlət Televiziyanın təşəbbüsü ilə dünyanın 30-dan artıq şəhərində “Azərbaycanın dostluq və mədəniyyət mərkəzləri” (cəmiyyətləri) yaradılmışdır. Bu mərkəzlər soydaşlarımızın Azərbaycan Respublikası ilə mütəmadi temaslarında böyük rol oynayır. Məhz bu cəmiyyətlərin köməyi ilə son dövrdə 100-dən yuxarı iş adamı və xarici firmalar Azərbaycan iqtisadiyyatına sərmayə qoyuluşuna cəlb edilib.

Bu bir il ərzində Azərbaycan həqiqətlərinin xarici ölkələrə çatdırılması istiqamətində də “Beynəlxalq proqramlar” redaksiyası xeyli iş görüb. İlk növbədə onu qeyd etmək lazımdır ki, Türkiyənin TQRT kanalı ilə hər həftə nümayiş etdirilən “Azərbaycan bu gün” proqramı ilə yanaşı (xatırladıq ki, TQRT kanalı dünyanın 67 ölkəsinə yayılmışdır) Kanadanın 3 şəhəri, Almanianın 7 şəhəri və İsveçin Malmo şəhərində yerli telekanallarla respublikamız haqqında Azərbaycan dilində verilişlər verilir. Bu verilişlərin videomateriallarını “Beynəlxalq proqramlar” redaksiyası hazırlayır.

Son il yarımla ərzində Estoniya, Finlandiya, Norveç və İtaliyanın dövlət televiziyalarında Azərbaycanın müasir həyatından bəhs edən maraqlı verilişlər nümayiş etdirilib.

“Beynəlxalq proqramlar” redaksiyasının verilişlərində tamaşaçılar və Vətəndən uzaqlarda yaşayan soydaşlarımızla qurulan ünsiyyət formaları barədə oxucularda konkret təsəvvür yaratmaq üçün redaksiyanın “Əzizim, Vətən yaxşı...” verilişindən bir parça-yaya nəzər salaq:

“...İllərin uzunluğu elə bir ildi. 364, yaxud 365 gün. Nə soyuqdan yiğilir, nə də ki, istidən genişlənir. Redaksiyamız üçün bu bir ilin zaman ölçüsü günlər, aylar... olmayıb. Veriliş hazırlamaq üçün qət etdiyimiz 10 min kilometrlərin yol əzablarıyla, sizlərin axtarış və görüşlərinizə sərf etdiyimiz ömür kəsikləri ilə hesablanıb zaman ölçüümüz...”

Bir vaxtlar böyük Mirzə Cəlil deyərdi:

– *Sizi deyib gəlmışəm, ey mənim biçarə müsəlman qardaşlanım! Biz də deyirik: – Sizi deyib gəlmışık, ey bizim dünyanın hər yerinə pərən-pərən salınan soydaşlarımız, həmvətənlərimiz! Sizi deyib gəlmışık ki, elə sizlərə də xatırladaq.*

– *Azərbaycan adlı dərdli bir vətənimiz var. Sizi deyib gəlmışık ki, Afrika səhraları, yaxud Cənubi Amerika cəngəlliliklərinin od-alov nəfəsi üz-gözünüüzü qarsıb qaraltnasın, sarı Avropa xəzani soldurmasın, Sibir buzlaqları dondurmasın sizləri... Sizi deyib gəlmışık ki, Odlar yurdu adlı Vətənimizdən sizin də qəlbinizə od-alov, nur payı düşsün...”* (Televiziya. 1998).

“Bu gün planetimizin 45 milyon sakini özünü azərbaycanlı hesab edir, Vətən ağrısı isə sanki 7 milyonun boyuna biçilib. 7 milyon 45 milyonun izzət-nəfs, vüqar, heysiyyət, namus, qeyrət yükünü çəkir...”. Bu motivlər “Türk elləri” programının canını təşkil edir. Bu program isə Azərbaycan Dövlət Televiziyasının ən cəsarətli, ən uğurlu programlarından biridir. Ayda bir dəfə efirə çıxır və o, dünənin, bu günün türk varlığından bəhs edən bir veriliş kimi tamaşaçıların çox xoşuna gəlir. Ən arzuolunan mövzu burada türk tarixinin araşdırılmasıdır.

Ulu əcdadlarımız təkcə torpağı sevməklə kifayətlənməyib, bəşər tarixinə neçə-neçə sənət inciləri də bəxş ediblər. Hələ

2500 il əvvəl ilk yazı nümunələrini yaradan əedadlarımız 1250 il sonra "Orxon-Yenisey" abidələrini meydana çıxardılar. Tarix neçə-neçə qüdrətli türk sərkərdəsinin adını qırurla bugünkü nəslə çatdırıldı. Sovet imperiyası dağlıqlıdan sonra keçmiş SSRİ məkanında yaşayan bir çox türk xalqları öz dövlət müstəqilliklərini qazandılar, qırılmış, unudulmuş əlaqələrin bərpası dövrü başlandı.

Bir kökdən, bir soydan olduğumuz, dilimiz, adət-ənənələrimiz eyni olan türk dünyası, türk elləri haqqında çoxmu bilirik?! Əfsuslar olsun ki, bilmədiklərimiz bildiklərimizdən çoxdur. "Türk elləri" verilişi məhz bu mövzuya həsr edilir. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən telekanalların işinə kölgə salmaqdan çox uzağıq. Ancaq gözəl başa düşürük ki, bu telekanalların hər biri bu mövzuda veriliş hazırlaya bilməz. Çünkü "dedi-qodu" proqramlarının fonunda belə veriliş sərfəli və cəlbedici mövzu deyil.

Yaddaş bərpası ilə məşgül olmaq üçün isə təkcə bu xalqı sevmək bəs eləmir, xalqın fədaisi olmaq gərəkdir. Biz bu işlə cani-dildən məşgül olan televiziya əməkdaşlarını məhz fədai adlandırıraq və belə hesab edirik ki, bu vətənpərvər adamların çalışdığı "Beynəlxalq proqramlar" redaksiyası gələcəyin redaksiyasıdır. Azərbaycan Respublikasındaki demokratik dəyişikliklərin, Azərbaycan həqiqətlərinin beynəlxalq aləmə çıxarılması, xarici ölkə teleşirkətlərinin ölkəmizlə bağlı verilişlər hazırlanması bu redaksiyanın fəaliyyət proqramıdır.

Təkcə "Beynəlxalq proqramlar" redaksiyasının deyil, digər redaksiyaların verilişləri də tamaşaçılara geniş informasiya, elmi bilik, zövq verir, onları əyləndirir. Bəs bu verilişləri tamaşaçılar necə qarşılıyırlar? Onlara seyrçi münasibəti necədir? Bu barədə söz düşəndə bir deyimi tez-tez xatırlayıram. Deyirlər ki,

zövqlər haqqında mübahisə etməzlər. Mənçə, bu sözlər televiziya verilişlərinə və bu barədə rəylərə daha çox aiddir. Teleradio şirkətinə rəhbərlik etdiyim illər ərzində mən də bu qənaətə gəldim ki, həqiqətən, zövqlər nəinki müxtəlifdir, hətta bir-biri ilə müqayisədə xeyli ziddiyətlidir. Məsələn, bir də görürsən ki, efirə çıxan hər hansı bir veriliş tamaşaçı auditoriyasında müxtəlif reaksiyalar doğurur. Bir qrup bu verilişi alqışlayırsa, digəri əksinə, onu xoşagəlməz sayır. Bəs belədə nə etməli, kiminlə hesablaşmalı, kimin rəyinə üstünlük verməli? Şübhəsiz ki, bu çətin suadır. Amma tamaşaçı auditoriyası ilə intensiv əlaqələrimiz, apardığımız sosioloji sorğular televiziya verilişlərinin programlaşdırılmasında, düzgün istiqamət tapmaqda bize kömək edir. Bir məsələdə təsəlli tapırıq: tamaşaçıların əksəriyyəti hazırladığımız verilişlərə baxır, apardığımız yaradıcılıq eksperimentlərini bəyənirlər, əgər belə olmasayıd ünvanımıza gələn minlərlə məktubda tamaşaçı və dinləyici sevgisini duymazdıq. Sadə kəndli də, ziyanlı da – hamı bizim verilişlərimizdə nə isə işıqlı niyyət axtarır və insanlara maraqlı informasiyalar çatdırduğumıza, onları dünyada baş verən yeniliklərlə tanış etdiyimizə, şüurlara elm, bilik gətirdiyimizə və nəhayət, asudə vaxtlarında insanları əyləndirdiyimizə görə bize minnətdarlıq edirlər.

Biz adı tamaşaçı qayğısı, sevgisi ilə yanaşı dövlətimizin və hökumətimizin, ilk növbədə müdrik prezidentimizin qayığısını da hiss edirik. Heç bir mübaliğəyə yol vermədən deyə bilərik ki, möhtərəm Heydər Əliyev teleradio kollektivinin, televiziya jurnalistlərinin ən yaxın dostu və xeyirxahıdır. Təsadüfi deyil ki, 1998-ci il noyabr ayının 4-də – Azərbaycan radiosunun müntəzəm yayımı başladığı günün ildönümü ərəfəsində möhtərəm prezidentimiz xüsusi fə-

manla teleradio kollektivinin 17 üzvünə fəxri adlar vermişdir. Biz bu tarixi fərمانın mətnini olduğu kimi kitaba daxil etməyi lazımlı bil-dik.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DÖVLƏT TELEVİZİYA VƏ RADIÖ VERİLİŞLƏRİ ŞİRKƏTİNİN ƏMƏKDAŞLARINA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI FƏXRİ ADLARININ VERİLMƏSİ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI**

Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənətinin inkişafında xidmətlərinə görə Azərbaycan Respublikası Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkətinin aşağıdakı əməkdaşlarına Azərbaycan Respublikasının fəxri adları verilsin.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
XALQ ARTİSTİ**

1. Ələsgərov Sabir Məmməd oğlu – televiziyanın diktorlar şöbəsinin rəisi
2. Tağızadə Qarasim Əbdülhəsən oğlu – radionun diktorlar şöbəsinin rəisi

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
ƏMƏKDAR ARTİSTİ**

1. Ağayev Ağadadaş Həmid oğlu – şirkətin musiqi kollektivinin solisti
2. Əsgərzadə Həqiqət Eyvaz qızı – televiziyanın diktoru
3. İsləmzadə Nailə Hümbət qızı – televiziyanın diktoru
4. Həşimov Rafiq Məmməd oğlu – televiziyanın diktoru
5. Şərifzadə Bəxtiyar Nadir oğlu – radionun diktoru

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
ƏMƏKDAR İNCƏSƏNƏT XADIMI**

1. Ağayev Vaqif İsa oğlu – şirkətin bədii rəhbəri
2. Aslanov Məmməd Muxtar oğlu (Məmməd Aslan) – “Ekran-Efir” qəzeti-nin baş redaktoru
3. Əlihanova Şəfəq Sultan qızı – radionun “Ədəbi-dram verilişləri” redaksiyasiının baş redaktoru

4. Mirzəyev Ağalar Həmzə oğlu – televiziyanın “Ədəbiyyat və publisistika” redaksiyası baş redaktorunun müavini

5. Ömərov İsmayıll Abbas oğlu – televiziyanın “Sosial-siyasi proqramlar” redaksiyasiının baş redaktoru

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
ƏMƏKDAR MƏDƏNİYYƏT İŞÇİSİ**

1. Alişanov Arif Nizam oğlu – şirkətin Texniki İstehsalat Birliyinin direktoru
2. Babayev Akif Məmmədqulu oğlu – şirkətin Texniki İstehsalat Birliyinin Radio Kompleksinin rəisi
3. Qasımov Rafiq Səməd oğlu – şirkətin Texniki İstehsalat Birliyinin video-yazı şöbəsinin rəisi

4. Məhdiyev Knyaz Rəşid oğlu – şirkətin Texniki İstehsalat Birliyinin səyyar televiziya stansiyası sexinin rəisi

5. Hadiyev Fazıl Rauf oğlu – televiziyanın baş kinooperatoru

Heydər ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının
prezidenti
Bakı şəhəri, 4 noyabr 1998-ci il

Tamaşaçılar bu adamların bir qismini efirdən və ekrandan yaxşı tanıyor. Bir qismi isə uzun illər kadrarxasında işləsələr də televiziya və radiomuzun inkişafına mühüm xidmətlər göstərilərlər.

Fəxri adların sevinci böülüsdürülür. 1998-ci il, noyabr.

Sabir Ələsgərov ekrandan oxuculara yaxşı tanışdır. "Xalq artisti" kimi şərəfli ada layiq görülmüş Sabir müəllim bütün ömrünü teleradioda keçirmiş, rəsmi materiallarla yanaşı bir çox maraqlı verilişlər oxumuş, iri həcmli proqramların aparıcısıdır.

Qarasim Tağızadəni öz yaddaqalan, bənzərsiz səsi ilə radiodan oxucular yaxşı tanıyırlar. Radionun diktorlar şöbəsinə rəhbərlik edən Qarasim müəllim indi də əsl cavənləşmiş şövqü ilə çalışır.

Ağadadaş Ağayev öz gözəl ifası ilə xalqın böyük rəğbətini, təvazökarlığı ilə üzvü olduğu kollektivin hörmətini qazanmışdır.

Həqiqət Əsgərzadə 30 ildən çoxdur ki, televiziyada çalışır. Onun aydın diksiyası və apardığı maraqlı verilişlər insanların qəlibinə hərarət gətirir. Öz sahəsinin kamil bilicisidir.

Nailə İsləmzadə geniş yaradıcılıq imkanlarına, möhkəm yaddaşa, aydın tələffüzə malikdir. Müəllifi olduğu və məharətlə apardığı "Ailələr, talelər" publisistik programı tamaşaçıların dərin rəğbətini qazanmışdır. O, eyni zamanda "Xəbərlər" programının əsas aparıcılarındanandır.

Rafiq Haşimov təkcə aparıcı kimi deyil, həm də bir sıra maraqlı teleprogramların müəllifi kimi tanınır. Onun apardığı və müəllifi olduğu "XX əsr" verilişinin xüsusi auditoriyası vardır.

Bəxtiyar Şərifzadə – bir çox televiziya və radio verilişləri məhz onun səsi ilə tamaşaçılara və dinləyicilərə çatdırılır. Bu səsdəki şirinlik və doğmaliq Bəxtiyarı milyonların sevimlisinə çevirib.

Vaqif Ağayev şirkətin bədii rəhbəri, istedadlı rejissordur. Bir sıra sənədli və xronikal filmlərin yaradıcılarındanandır. Onun "Əməkdar incəsənət xadımı" adına layiq görülməsi tamamilə təqdirəlayıq haldır.

Məmməd Aslan həm azyaşlı, həm də yetkin televiziya tamaşaçılarının sevimlisidir. Məmməd müəllim təkcə "Dərədən-təpədən" verilişinin aparıcısı deyil, həm də "Ekran-efir" qəzetinin baş redaktorudur. "Əməkdar incəsənət xadımı" adına layiq görülmüş Məmməd müəllim artıq 60 yaşıını qeyd etmişdir. Bu münasibətlə möhtərəm prezidentimiz onu "Şöhrət" ordeni ilə təltif etmişdir.

Şəfəq Əlixanova radionun "Ədəbiyyat və incəsənət" redaksiyasının baş redaktoru, tanınmış jurnalistdir. Uzun illər efirdə bir-

birindən maraqlı verilişləri səslənən Şəfəq xanım "Əməkdar incəsənət xadimi" adına layiq görülmüşdür.

Ağalar Mirzə isə xalq yaradıcılığına həsr olunmuş bir sıra sanballı verilişlərin yaradıcısı və aparıcısıdır. Bu sahədə əldə etdiyi uğurlarına görə A.Mirzəyə "Əməkdar incəsənət xadimi" adı verilmişdir.

Ismayılov Ömərov "Əməkdar incəsənət xadimi" adına layiq görülmüşdür. O, son vaxtlar televiziyyada aktual mövzularda aparıldığı verilişlərlə yadda qalmışdır. Əslində İ.Ömərov bu verilişlərlə jurnalist tədqiqatı janının hüdudlarını genişləndirmiş və hazırladığı programlarda torpaqlarımızın işgalini ilə bağlı bir sıra həqiqətləri aşkara çıxarmışdır.

Arif Alişanov 17 yaşından televiziyanın quruluş sexində fəhlə kimi əmək fəaliyyətinə başlayıb. İndi televiziya və radio verilişlərinin hazırlanmasını və yayımılanmasını təmin edən böyük bir struktura – Texniki İstehsalat Birliyinə direktorluq edir. "Əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adına layiq görünlən A.Alişanov teleradio-da istehsal prosesinin kamil bilicisi və bacaraqlı mütəxəssisidir.

Akif Babayev radiokompleksin rəhbəri, tanınmış mühəndisdir. Bütün ömrünü Azərbaycanda radio texnikasının inkişafına və radio verilişlərinin maneəsiz yayımılanmasına sərf etmişdir. Akif müəllim "Əməkdar mədəniyyət işçisi" adına layiq görülmüşdür.

Rafiq Qasımov televiziyanın döyünen ürəyi sayılan videoyazı şöbəsinin rəisidir. Respublikanın "Əməkdar mədəniyyət işçisi" adına layiq görülmüş Rafiq müəllim uzun illərdir ki, bu kollektivə rəhbərlik edir. Bu gün Azərbaycan Dövlət Televiziyasında, eləcə də özəl televiziyalarda çalışan videomühəndislərin əksəriyyəti Rafiq müəllimin yetirmələridir.

Knyaz Mehdiyev televiziyanın səyyar televiziya stansiyaları, yeni studiyadankənar çəkilişlərin aparılmasını təmin edən xüsusi səyyar maşınlar sexinə rəhbərlik edir. Bu sahənin əməkdaşları rəsmi toplantıların, böyük mərasimlərin, idman yarışlarının və s. birbaşa efirə verilməsini təmin edir. Bu sistemin saat mexanizmi kimi dəqiq işləməsində səyyar teleavadanlıqdan səmərəli istifadə olunmasında, mühəndis texniki heyətin daim səfərbər vəziyyətdə olmasında Knyaz müəllimin xüsusi əməyi var.

Fazil Hadiyev telesirkətin baş kinooperatorudur. Respublikanın "Əməkdar mədəniyyət işçisi" adına layiq görülmüşdür. F.Hadiyev mavi ekranlardan görünən bütün rəsmi materialların, video Görüntülərin əsas müəllifidir. Uzun illər televiziyyada çalışan, bir sıra bədii-sənədli və xronikal filmlərin operatoru kimi böyük təcrübə toplamışdır. O, Azərbaycan prezidentinin xarici ölkələrə səfərlərini ləntə alan çəkiliş qrupunun, bütövlükdə studiyadankənar çəkilişlər aparan operatorlar qrupunun rəhbəridir.

Yeri gəlmişkən bir neçə kəlmə televiziyyada diktor və onun rolu məsələsinə toxunmaq istərdim. Bəzən bu məsələdə müəyyən mübahisələr özünü göstərir. Məsələn, mən televiziyyada işə başladığım ilk günlərdə ekranda veriliş aparan fəndlərin peşəkar olmadığını gördüm. Doğrudur, o vaxtlar televiziyanın Samir Əsgərhanov, Qulu Məhərrəmov, Telli Əliyeva kimi yetkin, peşəkar aparıcıları var idi, lakin belə yaxşı aparıcıları barmaqla saymaq olardı. Ona görə də mən Azərbaycan televiziyasında diktor institutunu bərpa etməyi, yeni diktorlar cəlb etməyi və bu yolla yeni aparıcılar nəslə yetişdirməyi qarşıya əsas məqsəd kimi qoydum. Bu gün məmənnunluq hissi ilə deyə bilərəm ki, qısa zaman ərzində biz bu istəyə nail ola bildik. Yəni, bir tərəfdən işə yeni diktor-

lar cəlb etdik, digər tərəfdən jurnalistlərin efirə xüsusi olaraq hazırlanması ilə məşğul olduq. Nəticədə ekranlarımıza 20-dən çox yeni, müasir televiziyanın tələblərinə cavab verən aparıcılar çıxara bildik. Bu nəcib işin yerinə yetirilməsində Roza Tağıyeva, Sabir Ələsgərov və Sabir Axundov kimi diktor və aparıcıların bizi böyük köməyi dəydi. Artıq 2000-ci ilin əvvəllərində televiziya-da diktor institutuna ehtiyac duymadığımız üçün bütün dünya televiziyalarının müasir təcrübəsində olduğu kimi, biz də diktorlar şöbəsini ləğv etdik. Hazırda televiziyanın programı diktorsuz idarə olunur. Efir üçün hazırlanmış diktor və aparıcılar isə müxtəlif redaksiyalara bölünərək ayrı-ayrı verilişlərdə məharətlə əsas führ — aparıcı kimi fəaliyyət göstərirler.

Biz belə hesab edirik ki, Azərbaycan televiziyasının gələcəyi məhz aparıcı telejurnalistlərə bağlıdır. Diktor televiziyanın dünəni, mahir jurnalist aparıcıları isə onun bu günü, sabahıdır. Sabahın peşəkar və populyar aparıcıları isə bu gün televiziyanın ayrı-ayrı redaksiyalarında yetişirlər. Verilişlər məzmunca dolğunlaşdırıqla aparıcının yükü və funksiyası artır, eyni zamanda onun mahiyyəti daha da təkmilləşir. Bu həqiqəti indi hamı dərk edir. Azərbaycan televiziyasının strateji məqsədi də məhz budur. Çünkü yaxşı veriliş, yaxşı mövzu yalnız yaxşı aparıcının sayəsində qəbul olunur, qavranılır və yadda qalır.

TELEFİLM: YENİ DRAMATURGIYA VƏ YENİ DİL

Yeqin ki, tamaşaçılarımız mavi ekranda "Azərbaycantelefilm təqdim edir" yazısını tez-tez oxuyur və bu yaradıcılıq qrupunun çəkdiyi müxtəlif mövzulu, müxtəlif janrlı filmlərə baxırlar. Bax, biz bu sahənin inkişafına xüsusi diqqət yetirmişik. Ona görə də hesab edirəm ki, son dörd ildə əldə etdiyimiz ən mühüm nailiyyətlər sırasında "Azərbaycantelefilm"in inkişafca yeni pilləyə qədəm qoymasını, onun uğurlarını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Əvvəla, onu deyim ki, bir yaradıcı qurum kimi "Azərbaycantelefilm"in tarixini Azərbaycan Dövlət Televiziyanın tarixindən ayırmak qeyri-mümkündür. "Telefilm" televiziyanın bir qolu, onun spesifik yaradıcılıq yönümüdü. Müxtəlif sənət sahələrinin toplumdan, sintezində yaranmış bu sinkretik sənət televiziyanın nəzdində formalaşmış, intişar tapmışdır. Azərbaycanda ilk televiziya filmi sayılan "Aygün"ü məhz bu yaradıcılıq birliyində kinorejissor Kamil Rüstəməbəyov çəkmişdir.

Zaman, dövr, elmi-texniki inkişaf, teletəsvirə artan tələbat "Telefilm"in gündəlik operativ materiallar hazırlayan televiziyanın bazasında qala bilməməsinin zəruriliyini göstərdi. Ayrıca yaradıcılıq və istehsalat birliyinin yaradılması günün tələbinə çevrildi. Bu bazarın yaradılması qismən 60-ci illərin əvvəllərinə təsadüf etsə də, sistemli şəkildə, böyük bir yaradıcılıq birliyi kimi fəaliyəti 70-ci illərdə başlayıb. Həç şübhəsiz, yaradıcılıq birlikləri, xüsusən də kino ixtisaslaşdırılmış baza üzərində fəaliyyət göstərir. Ona görə "Telefilm"in bir yaradıcılıq qurumu kimi formalaşması

Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Hələ 1970-ci ildə müdrik rəhbərin birbaşa göstərişi ilə sənədli və bədii filmlər birliyi – “Azərbaycantelefilm” yaradıldı. Onun qarşısında televiziya ilə kinonun sintezi olan qısametrajlı bədii və sənədli filmlər çəkmək vəzifəsi qoyuldu. Sənədli-xronikal, bədii salnamələrin yaradılması da bu yaradıcı qurumun əsas işinə çevrildi. Bu gün kino sənətimizin, ümumiyyətlə, incəsənətimizin mənəvi potensialı, siması sayılan tanınmış sənətkarların əksəriyyəti bu birlikdə şərəfli yaradıcılıq yolu keçib.

“Azərbaycantelefilm” Yaradıcılıq Birliyi qarşısına qoyulan məqsədi tez bir zamanda doğrultdu. Onun istehsal etdiyi onlarca xronikal, sənədli və bədii televiziya filmləri keçmiş SSRİ-yə və bütün dünyaya tarixi keçmişimizi, mədəni-maddi-mənəvi irsimizi, etnik varlığımızı, bənzərsiz etnoqrafik xüsusiyyətlərimizi, şəxsiyyətlərimizi, sənətkarlarıımızı, həyat tərzimizi, məişətimizi, folklor dünyamızı, bədii təxəyyülümüzü, bir sözlə, dünənimizi və bu günümüzü tam gerçekliyi ilə eks etdirən filmlər yaydı.

Bu gün cəsarətlə deyə bilərik ki, Azərbaycan ədəbi mühitin-də, mədəniyyət və incəsənət aləmində sayılan, seçilən şəxslərin əksəriyyətinin yaradıcılıq fəaliyyəti bilavasitə “Telefilm”lə bağlı olmuşdur. Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm, Nəbi Xəzri, İlyas Əfəndiyev, Ənvər Məmmədxanlı, Viddi Paşayev, Gülhüseyn Hüseynoğlu və başqa ədiblərimizin, Kərim Kərimov, Kamil Rüstəmbəyov, Arif Babayev, Rauf Kazımovski, Rüfət Şabanov, İsmət Səfərəlibəyov, Ramiz Axundov, Nazim Abbas, Nəzim Rzayev, Vaqif Behbudov, Oqtay Babazadə, Ramiz Mirzəyev kimi rejissorlarımızın, Nəriman Şixəliyev, Veys Həsənov, Rasim Ocaqov, Rasim İsmayılov, Cabbar Məmmədov, Fazil Hadiyev,

Nadir Zeynalov, Rüstəm Zülalov, Adil Abbasov, Oqtay Əlizadə kimi operatorlarımızın bu qurumun, bu bədii yaradıcılıq birliyinin yaradılmasında, təşəkkülündə əvəzsiz xidmətləri var. Azərbaycan jurnalistikasının ağısaqqallarından biri olan Hacı Haciyevin "Telefilm"ə rəhbərlik etdiyi dövr xüsusən təqdirəlayiq sayılmalıdır. O, görkəmli sənət adamlarımız haqqında sənədli filmlərin – portretlərin çəkilməsinə xüsusi təşəbbüs göstərmişdir.

"Telefilm"də müxtəlif səpkidə, müxtəlif janrlarda həyatımızın müxtəlif sahələrinə dair, müxtəlif dövr və ictimai prosesləri əks etdirən filmlər çəkilib: etnoqrafiya, folklor, ekologiya, uşaq musiqi filmləri və s. Əgər etnoqrafik, folklor filmlərin çəkilişi rejissor Nazim Abbasovun adı ilə bağlırsa, ekologiya problemlərini açıqlayan, bəşəri vətəndaşlıq mövqeyindən çıxış edən filmlər rejissor Nazim Rzayevin, uşaq aləmini əks etdirən filmlər rejissor Vaqif Behbudovun, musiqi filmləri rejissor Arif Qaziyevin, idman dünyasının dramatizmini, gərginliyini və gözəlliyini göstərən filmlər rejissor Oqtay Babazadənin adı ilə bağlıdır.

Bir sözlə, "Telefilm"in tarixi Azərbaycan tarixinin bir parçasıdır, onun görüntündə yaşayan salnaməsidir. Ümumiyyətlə, əgər 60-90-ci illər Azərbaycan mədəniyyətinin intibah dövrü sayılırsə, onda fəxrə deyə bilərik ki, həmin dövr "Telefilm"in kino yaddaşında yaşayır. Bu baxımdan rejissor, musiqişunas Kərim Kərimovun Üzeyir bəylə bağlı bir xatirəsini misal çəkmək yerinə düşər. O yazar ki, mən Üzeyir bəyin ırsının tədqiqi ilə bağlı onun xanımı ilə görüşdüm. Sözarası dahi bəstəkarın, dramaturqun Azərbaycan mədəniyyətində misilsiz xidmətlərindən söz açdım. O isə əvəzində Üzeyir bəyə laqeyd münasibətdən gileyəndi. Mən Üzeyir bəyin xidmətlərinin layiqincə qiymətləndirildiyini, operalarının, musiqili

komediyalarının oynanılmasını, əsərləri əsasında bədii filmlər çəkilməsini, adının əbədiləşdirilməsini, heykəllərinin ucaldılmasını xatırlatdım. Əvəzində isə belə bir fikir eşitdim: “Bütün bunların əvəzinə Üzeyir bəyin 10 dəqiqəlik canlı görüntüsü ləntə alınsayıdı daha yaxşı olardı”.

Üzeyir bəyin xanımının bu fikri bəlkə də “Telefilm” üçün bir həyəcan təbili olub. Amma hər halda bir müddət sonra görkəmli sənətkarlarımızın kino salnaməsi yaradıldı; rejissor Rauf Kazimovski Nəsibə Zeynalova, Bəşir Səfəroğlu haqqında, rejissor Arif Qaziyev Fikrət Əmirov, Niyazi haqqında, Nazim Abbas Rəşid Behbudov haqqında, Oqtay Babazadə Toğrul Nərimanbəyov haqqında portret filmlər yaratdır. O da bir həqiqətdir ki, həmin şəxsiyyətlərlə yaradıcı əməkdaşlıq, ümumiyyətlə, “Telefilm”的in yaradıcı potensialının formalaşmasına əsaslı təsir göstərdi. “Telefilm”的in məhsulu olan sənədli filmlər zaman-zaman dövlət və ictimaiyyət tərəfindən qiymətləndirilib, kino festivallarda, baxış-forumlarda, müxtəlif sənət adamlarının mülahizələrində öz qiymətini alıb.

Qırx illik bir dövrdə “Telefilm” təzadlı, dramatik bir yol keçib; uğurlu və uğursuz dövrləri olub. 80-ci illərin ortalarından 90-ci illərə kimi bir zaman kəsiyində, hardasa bir sınaq dövrü də yaşayıb. Belə ki, bu arada artıq sayılan, seçilən sənət ocağına, sözün həqiqi mənasında laqeyd, soyuq münasibət bəslənilib.

Danişmaz faktdır ki, həmin dövrdə yaradıcı potensial dağıdıldı, peşəkar, səriştəli kadrlar pərən-pərən düşdü, ümumiyyətlə “Telefilm” öz missiyasından, yaradıcı kredosundan, yönündən ayrıldı. Belə yayınma, sözsüz ki, yaradıcı birliyə baha başa gəldi. Xoşbəxtlikdən bu proses uzun çəkmədi. Respublika prez-

"Telefilm" yaradıcılıq birliyində yeni ssenarinin müzakirəsi.

denti Heydər Əliyevin xüsusü göstəriş və qayğısı ilə "Telefilm" ev-vəlkı yönünü, ənənəsini bərpa etdi. Artıq indi "Telefilm"də ildə 10-12 saat həcmində sənədli filmlər çəkilir. Bu müddətdə 90 ad-da film ekrana çıxarılib. Birliyin normal fəaliyyəti üçün lazımi istehsalat bazası yaradılıb. Filmlərin çəkilişi dövlət tərəfindən maliyyələşdirilir. İndi birlik böyük bir serialın çəkilişinə başlamaq ərefəsindədir. "Kinoensiklopediya" adlanan bu salnamə birliyin işgüzar fəaliyyətinə bariz misaldır.

Televiziya filmi texniki-istehsal texnikası, üslubu və dramaturji materialın qurumu, işlənməsi baxımından kino və dramaturgiya qanunlarına, prinsiplərinə, bədii dəyərlərinə əsaslansa da, ma-

hiyyətçə köklü şəkildə fərqlənir: həm fikir baxımından, həm də rejissor şərhinə görə. Belə ki, əgər bədii kinoda dramatik kolliziya bütün əsər üçün nəzərdə tutulursa və sənədli filmlərdə əsas amil “anın dramaturgiyası”nı tapmaq və onu əyani şəkildə göstərməkdirsə, bu an dəqiq, aydın, effektli olmalıdır. Burada hadisənin vizual inkişafı, mənətiqi davamlılıq əsas sayılır. Bu keyfiyyət teledramaturgiyanın bütün janrları, formaları üçün xarakterikdir, ister salnamə, ister xronika, istərsə də sənədli filmlər olsun. Fikrimizə bir neçə əyani misalla aydınlıq gətirək. Götürək elə rejissor Nazim Abbasın “Dəmirağacı” sənədli etnoqrafik filmini. Dramaturji xətt filmdə üç müxtəlif istiqamətdə, ilk baxışda bir-biri ilə əlaqəsi olmadan inkişaf edir. Birincisi, emosional faktor kimi musiqi qolu, ikinciisi, gənclərin dəmirağacını kəsmək istəyi, üçüncüüsü, öküz arası ilə yol gedən bir nuranı qocanın bu hadisəyə münasibəti. Filmdə kadrarxası mətn yoxdur və yaxşı ki, rejissor şərhində bu, nəzərdə tutulmayıb. Yoxsa o, fikri əsas qayadən yayındırardı. Hər şey qocanın baxışlarında cəmləşdirilib; musiqinin emosional təsir faktoru, ağacın kəsilməsi, yol gedən qocanın münasibəti. Dramaturji tapıntı da məhz burada həllini tapıb – qocanın baxışlarında. Bu baxışlarda musiqinin emosional yaddaş kimi insanı yaşatması, ağacın kəsilmə xofunun mənasızlığı, insanın dünyaya fəlsəfi, müdrik münasibəti cəmləşib. Beləliklə, üç məqamın bir nöqtədə birləşməsi “anın dramaturgiyasını” yaradıb.

Yaxud başqa bir misal.

Rejissor Nazim Rzayevin “İnsan Xəzəri xilas edir” sənədli filmi. Bu əsər “Telefilm”in ətraf mühitlə, ekologiya ilə bağlı ən önemli, yaddaqalan işlərindəndir, Xəzərin ekologiyasının qorunması, balıqlar haqqında əyani söhbətdir. İlk baxışda sakit

kadrlar, balıqlar haqqında informatik məlumat belə bir dramatizmdən xəbər vermir. Olsa-olsa Xəzərin ekoloji vəziyyətinin təəssüf doğuran amilləri var. Hələ dramatizmin apogeyi görünmür, kamera yavaş-yavaş şüşə kolbadakı təmiz suda üzən nərə balığının balasına yönəldilir. Yenə elə bir gərginlik duyulmur. Həmin şəffaf suya bir damla neftin tökülməsi ilə dramatizm həllini tapır; balıq o dəqiqə ölüür. Beləliklə, ekranda təxminən vur-tut bir dəqiqlik görünən bu vəziyyət sənədli filmin dramaturgiyasını, müəlliflərin qayəsini tamaşaçıya tam çatdırır. Bu, sənədli filmin dramaturji, rejissor dilinin spesifik nümunəsi sayılır. Televiziya filminin yeni “dramaturgiya dili” məhz belə amillərdən formalaşır.

Sənədli filmin spesifik – xüsusi təsvir və təqdim (rejissor həlli baxımından) dilindən savayı, bir də adı, bədii-obrazlı dili var. Adətən, kadrarxası mətnlər diktor və aktyorlar tərəfindən çatdırılır. Əsasən iki formada olur: informatik və obrazlı şəkildə. O da seçilən mövzudan, təqdimat üsulundan asılıdır. Bu dildə, müəyyən mənada bədiiilik olsa da, əsasən informatik xarakter daşıyır. Təmiz, səlis, aydın və lazımi dərəcədə bədii. Bu nə bədii kinonun, nə teatr tamaşasının, nə nəsrin, nə də poeziyanın dilidir, tamaşaçı ilə birbaşa ünsiyyət dilidi. Ümumiyyətlə, sənədli filmin dili elitar, elmi-populyar dillə canlı xalq danışığının artıq məxrəc tapmasından formalaşır; canlı, qısa, informatik və eyni zamanda bədii. Ona görə də sənədli filmin dilini birmənalı, biryönlü düşünmək düz olmaz. Hardasa bu yeni, spesifik ifadə formasıdır. Sənədli filmin təbiətindən, tələbindən doğur. Eyni zamanda da çoxplanlıdır. Hətta, demək olar ki, hər sənədli filmin öz dili var. Görüntünü tamamlayan ən vacib dramaturji materialdı. “Televizyon filmi” bütün aspektlərdə, hardasa, istər dramaturji təqdimat, istər-

sə də rejissor yozumu baxımından yeni dil deməkdir. Bu barədə nəzəriyyəçilərin də fikirləri üst-üstə düşür.

Əlbəttə, bu gün "Telefilm"in möhtəşəm vəzifələrindən biri Azərbaycanın müstəqilliyinin ekran salnaməsini yaratmaqdır. Əslində bu çox mühüm tarixi vəzifə dövlət müstəqilliyimizin qazanılması ilə birbaşa bağlıdır. Ali məqsəd ərazinin, coğrafi məvhumun tarixini yox, xalqın tarixini yaratmaqdır. Tarixin sənədləi görününü toplamaq, təqdim etmək isə çox çətin, əzablı, əsaslı yaradıcılıq axtarışları tələb edən işdir. Müstəqilliyimizin salnaməsi müstəqil düşünmək, mövzu seçmək, ona tarixi həqiqətin yönündən yanaşmaq deməkdir. Sirr deyil ki, sovet məkanında biz tariximizə öz mövqeyimizdən yanaşmaq imkanına malik deyildik; baş verən ictimai-siyasi hadisələrə yuxarının gözü ilə baxmaq, yanaşmaq məcburiyyətində qalmışdıq. Sərbəstlik, müstəqillik, azadlıq məfhumları artıq bizim üçün dekorativ məna daşıdır. Biz indi onun necə təqdimi barədə düşünürük və əks etdiririk. Müstəqilliyimizin ekran salnaməsi dahi Üzeyir bəyin müstəqilliyimizin, azadlığımızın simvolu sayılan "Azərbaycan himni"nin görüntüsünün ləntə alınması ilə başlayıb. Sonra xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadəyə həsr olunmuş "İstiqlal şairi", Hüseyn Cavid haqqında "Qaydiş", Azərbaycan neftinin tarixinin ən qədimdən bu günə kimi olan dövrünü əks etdirən, 7 hissədən ibarət "Odlu məmləkət", diplomat İbrahim Əbilov barəsində "Dönüş", Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin fəaliyyətinə dair "Azərbaycanın təhlükəsizliyi uğrunda", ilk müstəqil respublikamızın hərbi naziri Səməd bəy Mehmandarovun, dövlətimizin yaradılması, dövlətçiliyimizin qorunması istiqamətində, tarixi missiyası barədə "Tənha ruh" kimi sənədli-xronikal filmlər çəkildi.

Ümumiyyətlə, salnamənin çəkilişi iki istiqamətdə aparılır: ictimai-siyasi hadisələrin fonunda və ayrı-ayrı şəxslərin timsalında. Hər iki halda tarixilik, sənədlilik, reallıq prinsipləri gözlənilir, tamaşaçıya düşünmək imkanı verilir. İctimai-sosial həyata fəal, birbaşa, dövlətçilik, müstəqillik baxımından münasibət “İşgal”, “Qisas günü”, “Söz uşaqlara verilir”, “Qum dənəsi” kimi ağırli problemlərə toxunan filmlərdə özünün əyani əksini, həllini tapıb.

Müstəqilliymizin salnaməsinin yaradılması mövzu müstəqilliyi, ictimai hadisələrə yanaşmaqdə sərbəstlik, baş vermiş və baş verə biləcək ictimai-sosial hadisələrə öz mövqeyini, baxışını bildirmək, onu ləntə almaq müstəqilliyi deməkdir. “Telefilm”in məhsulu olan bütün filmlərin ana xəttində mütləq müstəqillik, sərbəstlik duyulur. Etnoqrafik, tarixi-coğrafi ərazi məfhumu üzərində qurulmuş “Borçalı”, “İncə dərəsi”, hərbi sənətimizin salnaməsinin generallarımızın simasında xatırlanması kimi səciyyələnən “Azərbaycan generalları” sənədli filmində bu “ana xətti” görmək mümkün deyil.

İstiqlal salnaməmizin davamı kimi birliyin dörd istiqamətdə - Cənub, Şimal, Şərq, Qərb istiqamətlərində nəzərdə tutulan ekspedisiyaları, “Kinoensklopediya” epopeyasının, “Azərbaycan təbiətinin salnaməsi”nin yaradılması sahəsində düşünlən fikirlər müstəqilliymizin ekran salnaməsinin davamıdır.

Tarix təkcə mühəribələrin, inqilabların, formasiyaların xronologiyası deyil, o eyni zamanda xalqın mədəniyyətinin, dünyagörüşünü, bədii təxəyyülünü, obrazlı düşüncəsinin sənətdə, abidələrdə, ayrı-ayrı şəxslərin simasında cəmlənən salnaməsidir. “Telefilm” hər iki istiqamətdə – istər tarixin “sənədləşdirilməsin-

də", istərsə də dünən yaranmış və yaxud yaranmaqdə davam edən mədəniyyətin ləntə – yaddaşa köçürülməsində, həm də obrazlı şəkildə təqdimində fəaliyyət göstərir. Bu, eyni zamanda paralel görülən, hardasa biri digərini tamamlayan işdir. Məsələn, "Qobustan" və "Leyli Məcnun", "Qız qalası" və "Xan sarayı" (Şəki), "Babagil" (pir) və "Ordubadda novruz", "Tənha ruh" (general Mehmandarov) və "Şəfiqə Axundova", "İşğal", "Qisas günü", "Söz uşaqlara verilir", tariximizin bu günü və mədəniyyət xadimlərimizin barəsində sənədli filmlər: "Tikdim ki, izim qala" və "Sənsiz", "Heydər Əliyev və Azərbaycan dili" və "Özümlə heç nə aparmayacağam", "Qalalı dağlar" və "Etnoqrafik etüdlər", "Qədim və yeni yollar", "Norveç eskizləri" və s. bu qəbildəndir.

Ümumiyyətlə, "Telefilm"in ali məqsədi sənədli-xronika şəklin-də dünyaya tariximizi, tarixi keçmişimizi, maddi-mənəvi irsimizi, etnik, etnoqrafik xüsusiyyətlərimizi, sənətkarlarıımızı, şəxsiyyətlərimizi, məişətimizi, folklor dünyamızı, bədii təxəyyülümüzü, bir sözlə, tariximizin və bu günümüzün reallığını ləntə almaq, tanıtmaqdır.

"Telefilm"in mədəniyyət salnaməsinin yaradılmasına marağının böyükdür; istər say, istər janr, istərsə də ayrılan vaxt və mövzu baxımından. Mədəni və ictimai mühitin siması sayılan sənətkarlar barəsində portret janrında filmlər çekilib və çekilir. Məsələn, "İstiqlal şairi" (Bəxtiyar Vahabzadə), "Valın üçüncü üzü" (Fərəc Qarayev), "Rəşid Behbudov 20 il sonra", "Sənətin zirvəsi" (Bülbüll), "Ömər Eldarov", "Uzaq, yaxın Lütfi Zadə", "Sazın Ədaləti", yüksək peşəkarlıqla işlənmiş lentlər, şəxsiyyətin təzadlı dünyasını açan, yaşantılarını göstərən filmlər. "Nailə" (rəssam), "Rəqqasə" (Tamilla Xudayarova), "Mirvarid" (şairə), "Rəhilə Həsənova"

(saz çalan), "Şəfiqə Axundova" (bəstəkar), "Özümlə heç nə aparmayacağam" (Əzizə Cəfərzadə), "Firəngiz" (bəstəkar) filmləri qadın sənətkarlarımıızın – mədəniyyətimizin salnaməsidir.

Vaxtilə kino sənətində qeyri-ciddi janr sayılan sənədli kinoya bu gün çox ciddi yanaşılır, baxılır. Onun sənət kriteriyaları, tələbləri ilə hesablaşırlar. Qəribə də olsa ona "informasiya məkanında" yer ayrılır. Çünkü müasir dünyamız gündəlik informasiya ilə yaşıyır. Sənədli filmlər də informasiyadır, lakin bu informasiya keçmişdən – mədəni, tarixi irsimizdən, bu günümüzdən – tarixləşən ictimai hadisələrdən, mədəniyyət yeniliklərimizdən toplanıb gələcəyə göndərilən informasiyadır. Sənədli kinoda dövrün informasiyası, ab-havası, ritmi, ömrün təkrarsız anları yaşayır. Onlar tariximizin, mədəniyyətimizin sənədləşdirilmiş görüntüsü – salnaməsidir. Özümüzü dünyaya tanıtmaq, tariximizi, mədəni irsimizi təqdim etmək, "dünyanın yaddaşına yazmaq" üçün çəkilir, yaradılır. Canlıdı, baxımlıdı, bədiidi, uzunömürlüdü. Telefilmlər tariximizin və mədəniyyətimizin lent yaddaşında yaşayan görüntüsündür. Bir sözlə, telefilmlər dünənimiz və bu günümüzdür.

Dili yaşadan xalqdır. Dilin geniş miqyasda, beynəlxalq aləmdə nüfuz qazanması isə onun böyük övladlarının – görkəmli sənətkarlarının, elm-mədəniyyət xadimlərinin, dövlət başçılarının, nüfuzlu siyasi xadimlərinin adı ilə bağlıdır. Tarixi təcrübə göstərir ki, dilin inkişafında milli müstəqilliyin, müstəqil dövlətin, dövlətçilik ənənələrinin, sayılıb-seçilən siyaset xadimlərinin müstəsna rolu var. Bu baxımdan yanaşanda Heydər Əliyevin Azərbaycan dilinin dövlət dilinə çevrilməsi, xalqımızın mənəvi mövcudluğunun əsas amillərindən, atributlarından sayılan ana dili-

miz uğrunda məqsədyönlü mübarizəsi tarixi məziyyət daşıyan danılmaz faktdır. Heydər Əliyevin "dilimiz çox zəngin və ahəngdar dildir, dərin tarixi köklərə malikdir. Şəxsən mən öz ana dilimi çox sevirəm və bu dildə danışmağımla fəxr edirəm" deməsi onun ana dilimiz haqqında qənaəti, illərlə formalaşmış mənəvi kredosudur. "Heydər Əliyev və Azərbaycan dili" sənədli filmi məhz bu qənaət, kredo üzərində qurulub. Film Heydər Əliyevin şəxsiyyəti fonunda "ana dilinin sosial-siyasi mövqeyi, ana dilinin adı, əlifba məsələsi, dövlətin, xalqın, tarixi inkişaf prosesində, müxtəlif mərhələlərdə müxtəlif təzyiqlərə, dönümlərə məruz qalmasına, rəhbərin natiqlik məharətinə, dilə ictimai-siyasi fəaliyyətinin tərkib hissəsi" kimi baxmasına həsr edilib. Bu diqqətlə düşünülmüş, tarixi ardıcılıqlı, sistemli davamlılıq üslubunda, publisist janrıñ dinamik, təzadlı inkişafı üzərində qurulmuş, "dil-tarix-şəxsiyyət" kontekstində həllini tapmış filmdir. Ardıcılıqla nəql və eks etdirilən müəllif fikri, mövqeyi, hər dövrün zəruri sənədli xronikası, lətlərdə yaşayan anları ilə tamamlanır. Artan xətt boyu güclənən bu proses bir neçə məqamda Heydər Əliyev fenomeni fonunda, tarixi aspektdə dəqiq ümumiləşdirilir.

Təqdimat forması sadə sayılan bu filmin irili-xirdalı, saysız-hesabsız sənədli materiallarla əsaslandırılması, tamamlanması, sinxronların, görüntü materiallarının ləkonik, məqsədə uyğun, yerli-yerində seçilməsi, göstərilməsi işin mühüm uğuru sayılmalıdır.

"Dil və dilçilik". Dövlət əhəmiyyəti kəsb edən nəzəri bir məsələni, mülahizə və söhbətləri, fikir mübadiləsini görüntüyə çevirmək, ona lazımı zəruri məkan vermək asan deyil. Bu, çevik ağıl, dinamik müəllif şərhi, yaxşı rejissor yozumu və məntiqi ke-

çıdlər tələb edir. Axı hər bir söhbətin və ya fərdin ekranda saxlanması müəyyən ölçü hissini aşarsa aramsız, monoton söhbətlər tamaşaçını yorar və bu da sözsüz ki, filmin “təqdimat dilinin” (rejissor şərhinin) dinamikasını, baxımlılığını zəiflədər. Lakonik mülahizələr, obrazlı fon-təsvir, musiqi, sənədli kadrların yerli-yerində düzümü problemi kino görüntüsünü baxımlı edib.

Bir sözlə, əgər biz bu sənət əsərinə qaldırılan problemin aktuallığı, tarixi əhəmiyyəti mövqeyindən yanaşsaq, deməliyik ki, “Heydər Əliyev və Azərbaycan dili” filmi tarixi bir şəxsiyyətin fəaliyyəti fonunda obrazlı, bədii və ən başlıcası sənədli-xronikal həllini tapıb. “Dil-tarix-şəxsiyyət” anlamı konkret bir problem ətrafında tamamlanıb.

TELEVİZİYA MƏLUMATLANDIRIR, MAARİFLƏNDİRİR, ƏYLƏNDİRİR...

Sübhəsiz, bu başlığı oxuyan hər kəsin yadına televiziyanın bir az əvvəl qeyd etdiyimiz klassik vəzifələri düşür. Televiziyanın, onun nəzəri problemlərindən bəhs edənlərin əksəriyyəti, o cümlədən keçmiş SSRİ-də hamının şəksiz görkəmli televiziya nəzəriyyəcisi hesab etdiyi həmyerlimiz professor Ənvər Bağırov da belə hesab edir ki, mavi ekranın bütün fəaliyyəti bu üç məqsədə xidmət etməlidir. Azərbaycan televiziyası da uzun illər, elə bu gün də məhz bu prinsiplə çalışır.

Hər bir televiziya verilişinin konkret funksiyası var. Məsələn, “Xəbərlər”, yaxud “Səhər” proqramları tamaşaçını məlumatlaşdırmağa, “Tariximiz, xəzinəmiz”, “Məktəblilərin Tusi klubu” verili-

şı onu maarifləndirməyə, bilik və dünyagörüşünü artırmağa, "Bir bazar günü", "Məzəli əhvalat", "Kinoviktorina" kimi verilişlər isə tamaşaçını əyləndirməyə xidmət edir. Lakin elə verilişlər də var ki, onlar özündə bu funksiyaların hər üçünü, yaxud ən azı ikisini əks etdirir. Məsələn, təsadüfi deyil ki, son vaxtlar dünya televiziyalarda, məsələn, "Ey-Bi-Si" kimi nüfuzlu kanalda hər hansı informasiyanı, biliyi əyləncəli proqramlar vasitəsilə yaymaq üsulu geniş yayılmışdır. Yaxud, kim deyə bilər ki, A.Yakuboviçin "Pole çudes" verilişi sərf əyləncəli proqramdır. Axı həmin proqramda nə qədər tamaşaçıya viktorina (söz, hərf tapmaq) yolu ilə elmi-populyar bilik verilir. Bu tip proqramlar Azərbaycan televiziyasında olsa da, onlar məhz son vaxtlar öz bitkin formalarını tapmışdır. Məsələn, uşaqlar üçün idman yarışını, "Kinoviktorina"nı, "Səhər" proqramında "Telekrossvord", yaxud artıq populyarlaşan "Maraq və məntiq" rubrikalarını götürürək. Bunların hamısı biliyi və informasiyanı daha əlverişli yolla tamaşaçının beyninə yeritmək məqsədini güdürlər. Bu mənada son illər televiziymizda musiqi-informasiya proqramlarının özünə möhkəm yer tutmasını çox müsbət hadisə kimi qeyd etmək olar. Belə proqramlardan söz düşəndə isə ilk növbədə Azərbaycan televiziyasının populyar verilişləri olan "Üz-üzə" və "Səhər" musiqili-informasiya proqramları yada düşür.

Coxlarımızın səhəri televizorun düyməsini basıb "Səhər" təhəmsöhbət, həməvqat olmaqla başlayır. "Səhər" ötən günümüzə başlayan gündüzümüz, əriyən gecəmizlə ağ örpekli səhərimiz, dünya və məmləkətimizlə isti ocaqlarımız arasında canlı bir körpü timsalındadır. "Səhər" artıq televiziyanın seçilən bir proqramı olmaqla yanaşı həm də kommunikasiya dünyamızın əvəze-

dilməz bir atributuna çevrilib. Hər gün "Səhər" nəinki Azərbaycan respublikasında, eləcə də Qafqazda və Arazın o tayında yaşayan çoxmilyonlu soydaşlarımızı nəhəng bir ünsiyyət auditoriyasında görüşdüürür. "Səhər"in yaranmasından dörd il keçir. O öz cilalanma dövrünü son dörd ildə yaşayıb. Operativliyi, estetik səviyyəsi yüksəlib. Bəs bu illərdə "Səhər" hansı uğurları qazanıb? Telejurnalistikaya və həyatımıza bu program nələr gətirib?

Müğənni Alim Qasımov "Səhər" programının qonağıdır.

Əvvəla, "Səhər" Azərbaycan televiziyasının informasiya, müsələ və əyləncəli verilişlərinin ən yaxşı təcrübəsi üzərində yeni, cəvik, hər gün təzələşən bir program kimi göz öünüə gəlir. "Səhər" vaxtaşırı forma və məzmun yenilikləri ilə tamaşaçının dəyişən ma-

rağından geri qalmamağa çalışır. İkincisi, "Səhər" canlı efirin üs-tünlüklerindən bəhrələnmək üçün onun çətinlik və sürprizlərini də büdrəmədən ciyində daşıyır. Əlavə olaraq, telebağlantı, oyun, sorğu və s. formalarda çoxsaylı tamaşaçını verilişin iştirakçısına və maraqlısına çevirir.

"Səhər"in seçilən uğurlarından söhbət açmaqla bu programın rəhbərləri və onu hasılə gətirənlərin dəyərli əməyini yeni axtarış-lara həvəsləndirmək ümidiindəyik:

"Səhər" son xəbərlərin seçimində və çatdırılmasında tamaşa-çının ovqatını nəzərə alır;

"Səhər" günün ovqatını milli zövqümüzə və dəbə uyğun mu-siqi nömrələri ilə kökləyir, populyar və sevilən müsiqiçiləri səhər tezdən canlı ifanın sınağına çekir;

"Səhər" günün təqvimini prizmasından ötenləri və gələnləri ya-dımıza salır;

"Səhər" əyləndirir, öyrədir, gərəkli olmağa çalışır;

"Səhər" ölkənin seçilən, sevilən avtoritetləri ilə hər birimizin ortaq və fərqli duygu-düşüncələrini gündəmə gətirir;

"Səhər" ölkənin qəzetlərinə telebələdçilik edir;

"Səhər" ölkəmizə uğur, başucalığı gətirənlərdən bizlərə can-lı müjdələr yetirir;

"Səhər" Azərbaycanın kənardakı dəyərli övladlarını və şöh-rətlə qonaqları tamaşaçılarla görüşdürür;

Bir sözlə, "Səhər" jurnalistikada "şəbəkə" deyilən quruluşa ciddi əməl etməklə hər gün həyatımıza və ekranlarımıza orijinal bir məzmun və bənzərsiz ovqat gətirir.

"Səhər" tamaşaçı rəyini də ciddi şəkildə öyrənir, ondan bəh-rələndiyini verilişdən verilişə artan səmimilik və xoşagəlimliliklə

isbatlıdır. Şit, ürəkvuran, könülbulandıran mövzu və görüntülər "Səhər"in efir vaxtına yaddır. "Səhər" uşağın və qocanın, yeni-yetmənin və gəncin, qadının və kişinin programı olub, müxtəlif yaşların ortaq zövq hədlərində ünsiyət qurmağı bacarıır. Yaradıcı qrup buna necə nail olur?

Əlbəttə, ilk növbədə milli jurnalistikamızın sınaqdan çıxmış prinsiplərinə və ənənələrinə arxa çevirmədən gündəlik axtarışda olması ilə. Ən əsası isə odur ki, tamaşaçı auditoriyasının nə istədiyini vaxtında duymaq üçün redaksiya kollektivi onunla çoxtərəfli sıx əlaqə yaradır. Təsəvvür edin ki, Azərbaycanda yeni nə varsa, dərhal yaradıcı qrup xəbər tutur. Amma program əməkdaşları ötəri, ucuz populyarlıq arxasında da qaçmir, dövlət televiziyasının mötəbərliyinə, sanbalına xələl gətirmədən irili-xirdalı hər mövzuya yer verməklə programda həyat həqiqətinin miqyasını genişləndirməyə çalışırlar. Bir sözə, programı yaradanlar hər cümləyə, hər kadra özlərini tamaşaçının yerinə qoymaqla ya "hə", ya "yox" deyirlər.

"Səhər" Azərbaycan televiziyasının bütövlükdə efirə canlı yayılanan ilk belə programıdır. Onun əməkdaşları dəfələrlə nüfuzlu tədbirlərdən də canlı efirə qoşulmuşlar. Canlı musiqi ifaları, telefon bağlantıları da ilk dəfə "Səhər"dən start götürüb. Program, demək olar ki, efir müddətində hazırlanır. Hər ay bir neçə yeni rubrika ilə program, necə deyirlər, cavanlaşdırılır.

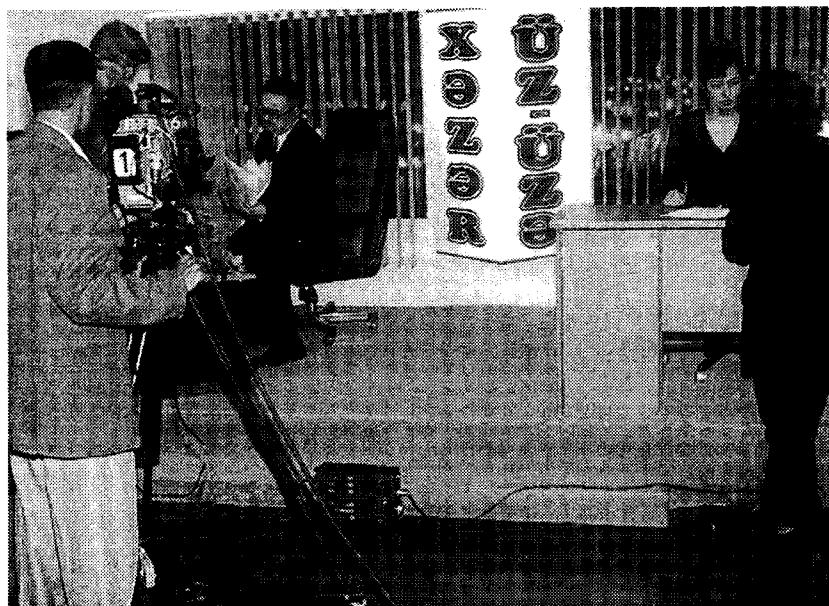
"Səhər" ən peşəkar jurnalistləri belə bir daha inandırır ki, geniş kütləyə söykənmək yaradıcılıq uğurlarına meydan açır. "Səhər" unudulmaz mövzuları, ümumxalq tədbirlərini daim nəzarətdə saxlayır. Məsələn, təkcə "Dədə Qorqud"un 1300 illik yubileyi ilə bağlı bu program ictimaiyyətdə arzuolunan bir fəallıq yaratdı.

Soykökümlüzlə, tariximizlə, Azərbaycan diasporu ilə bağlı mövzular da daim diqqət mərkəzindədir.

“Üz-üzə” programı haqqında da eyni sözləri demək olar. Bu program yarananda artıq “Səhər”in zəngin efir təcrübəsi var idi. Ona görə də belə düşünüldü ki, bu bir saatlıq program həm öz tamaşaçısına operativ informasiya, həm ayrı-ayrı mədəniyyət hadisəlerinin, iqtisadi yeniliklərin, ictimai-siyasi proseslərin xülasəsinə çatdırımalı, həm də tamaşaçının musiqi, əyləncə tələbini ödəməli idi. Beləliklə, milli televiziyanın birinci və ikinci kanallarının funksional bütövlüyünü təmin edə biləcək, eyni zamanda Bakı şəhərinin və Abşeron yarımadasının ərazisində yayılan televiziya kanallarının populyar verilişləri ilə rəqabət apara biləcək bir program yaratmaq qərarına gəldik. Həmin programı hazırlayacaq yeni yaradıcı qurum “Xəzər” redaksiyası adlandırıldı. Bu ad təsadüfi seçilməmişdi, yeni struktur islahati konsepsiyasının məntiqindən doğurdu. Həqiqətən də Xəzər indi Azərbaycanın yeniləşmə, dünyanın geopolitik və mədəni, iqtisadi mənzərəsində öz yerini müəyyənləşdirmə rəmzinə çevrilmişdir. İndi dünyanın siyasi leksikonunda Xəzərboyu region ifadəsi yeni anlam daşımaqdadır.

Beləliklə, hər axşam ekranlarınızda görünən “**Xəzər**” təqdim edir: “Üz-üzə” yazıları əslində hər bir tamaşaçıya yeni zamanla, üzümüze gələn yeni əsrlə, yaşadığımız günlərin maraqlı hadisələri ilə üz-üzə olduğunu xatırladır.

Programın hazırlıq dövrü, xüsusən də redaksiyanın strukturunun formallaşması, programda nümayiş etdiriləcək verilişlərin mövzu və əhatə dairesinin müəyyənləşdirilməsi, Azərbaycan və rusdilli jurnalistlərin arasında müəyyən qədər şərti olan yaradıcılıq “bölgüsünün” tamamlanması bir neçə ay vaxt apardı və 1997-

"Xəzər" redaksiyası hər gün ikinci programla efirdə gedən "Üz-üzə" verilişinin növbəti buraxılışını hazırlayırdı.

ci il fevralın 10-da Azərbaycan efirinə yeni bir program gəldi. Bu program tezliklə tamaşaçıların rəğbətini qazandı. O vaxt keçirilən sosioloji sorğularda bir qayda olaraq "Üz-üzə" yüksək yerləri tuturdu.

İstedadlı jurnalist, Azərbaycan jurnalistikasında işiqli xatirəsi qalan Samir Əsgərhanov "Xəzər" redaksiyasının ilk baş redaktoru olmaqla həm özünün yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətini, həm də jurnalistika sahəsindəki səriştəsini gerçəkləşdirmək imkanı qazanmışdı...

"Xəzər" redaksiyasının "Üz-üzə", eləcə də gündəlik "Den" informasiya programında, şənbə günləri efirə çıxan "Den pliyus"

analitik-informasiya verilişində biz müxtəlif üslubların, rəngarəng düşüncələrin, fərqli zövqlərin sintezini, üzvi vəhdətini görürük. Bu vəhdət Azərbaycan və rusdilli verilişlərin vahid programda-xilində bir-birini uğurla tamamlamasında da özünü göstərir.

Məhz konseptual baxımdan işin bünövrəsinin sağlamlığı sayəsində Samir Əsgərhanovun vaxtsız vəfatından sonra da "Xəzər" redaksiyası programlarının ana xətti, üslubu və tamaşaçıya münasibəti dəyişmədi. Əvvəllər olduğu kimi, indi də "Üz-üzə" programı Azərbaycan efir məkanında nümayiş etdirilən onlarca bədii-əyləncəli, musiqili-informasiya programları arasında öz yerini və populyarlığını saxlayır.

Televiziyyada maarifçilik, elmi biliklər yayan, öyrədici funksiya daşıyan verilişlər isə, adətən, "Elmi-kütləvi və təhsil programları", "Uşaq verilişləri", "Gənclik və idman", "Musiqi verilişləri" və "Kino programları" redaksiyalarının programlarında özünü göstərir. Amma bunlarla yanaşı bilik programları ilk növbədə uşaqlara və tələbə gənclərə ünvanlanır.

Son illərə qədər milli televiziyanın uşaq verilişlərində sovet dövründən qalma bir metod var idi. Hazır mətnlərlə tamaşaçı öünüə çıxan uşaqlar tutuquşu kimi əzbərcilik edirdi. Sanki bir qəlibdən çıxmış sözlərlə "yurdun xoşbəxt balaları" rolunu oynayırdılar. İlk işimiz bu çərvivəni dağıtməq oldu. Uşaqlara sərbəstlik verildi. Balacalar da öz fikirlərini, düşüncələrini izləyicilərə çatdırıbildilər. Onlar üçün hazırlanan verilişlər də yeniləşdi. Azyaşlı tamaşaçını televizor öündə saxlamaq üçün yeni forma hazırlanıdı. Həm janr, həm də estetik çalarlar baxımdan son dərəcə müxtəlif, rəngarəng verilişlər silsiləsi yaradıldı. Yeknəsəklikdən bezən tələbkər tamaşaçı artıq öz verilişini tapdı. Bunların sırasında ma-

arifçi-tədris funksiyası daşıyan proqramlar da az deyil. "Məktəblilərin Tusi klubu", "Dərədən-təpədən", "Qlobus", "İnam", "Zəka" verilişlərinin adlarını çəkmək olar. Çünkü bu proqramlar uşaqların əqli gimnastikasına, daha doğrusu bilik və bacarığının nümayişini nə xidmət edir. "Tusi klubu"nda əsas məqsəd heç də uşaqların kamerası qarşısında əqli yarışa girməsi deyil, onların, necə deyərlər, bu yarışlarda iştirak etməyə təşəbbüs göstərməsidir.

"Sərbəst düşüncə studiyası" bir neçə ildir fəaliyyət göstərir. Verilişin aparıcısı professor Zahid Xəlil yeniyetmələr üçün nəzərdə tutulan bu proqramda televiziya auditoriyasının böyük bir hissəsi üçün maraqlı olan problemi əsas mövzuya çevirərək onun gələcək inkişafını tamaşaçıların ixtiyarına verir.

İntellektual verilişlərdən danışdıqda "Fikir qanadlarında" verilişini xüsusi qeyd etməliyik. Bu proqram redaksiyanın mavi ekrannda apardığı maraqlı bilikvermə eksperimentidir. Burada uşaqların fikri, sözü heç bir ölçü-biçiyə sığmır. Uşaq təfəkkürünün hər hansı ideoloji cizgilərdən kənara çıxması, azyaşının kamerası qarşısında öz sözünü deməsi böyükleri balacalara daha dərindən diqqət yetirməyə sövq edir.

Maarifçi, öyrədici verilişləri seyr edərkən tamaşaçı yorulmur, əksinə istirahət edir və heç bir kitab, qəzet və rəqəmləmdən infomasiya alır. Televiziya və tamaşaçı arasında temp balansı yaranır. Tamaşaçının nəzərindən qaça biləcək kadri rejissor operatorun və videomühəndisin köməyi ilə "piçıldayı", iri planda öz bildiyi həqiqətləri qorxmadan, çəkinmədən söyləyən uşaq heyrətli baxışı ilə tamaşaçını ekran qarşısında saxlayır.

Eyni sözləri redaksiyanın hər gün efirə gedən "Sehrlı güzgü" verilişi haqqında da söyləmək olar. Bu veriliş həyat və gerçəklilik

haqqında bilgiləri balacalara məşhur obrazlar – Savalan baba, ovçu Pirim, Simsims, Karlson, Tofiq əmi, Ağanəzər pəhləvan vəsi-təsi ilə çatdırır.

Ovçu Pirim "Sehrli güzgü"də balacalara daha nələrdən danışmışdır.

Yeri gəlmışkən deyim ki, bəzi müəllimlər, valideynlər uşa-ğın dərslərə yaxşı hazırlaşmamasının səbəbini çox vaxt televi-ziyada görür. "Uşaq gözünü televizordan çəkmir" kimi gileyər həmişə var. Sadəcə hər valideyn övladının televiziya rejimini düzgün qurmali, onu yalnız bilikverici proqramlara baxmağa yönəltməlidir. Əgər əlavə vaxtı varsa, onun əyləncəli verilişlə-rə baxmasına kim etiraz edər ki? Unutmaq olmaz ki, hər bir ta-maşaçı ayrılıqda öz mənəvi ehtiyaclarını ödəməkdə, mədəni

dəyərləri bütövlükdə əxz etməkdə gücsüzdür. Bu mənada uşaq proqramları daha çox öz daimi tamaşaçısına yol göstərəndir, istiqamət verəndir. Valideynlər, istərsə müəllimlər uşaq-lara televiziya verilişlərini seçməkdə yardımçı olmalı, onlara diqqətli tamaşaçı bacarığı, qabiliyyəti aşılmalıdır. Bu, bütövlükdə tamaşaçı mədəniyyətinin mühüm tərkib hissəsidir. Diqqətsiz tamaşaçı ən gözəl televiziya proqramı öündə duygusuzdur. Bu isə gərgin zəhmətlər, yaradıcı axtarışlar hesabına ərsəyə gələn verilişə saygısızlıqdır.

Mənim uşaq verilişləri haqqında bir qədər ətraflı danışmağım təsadüfi deyil. O da təsadüfi deyil ki, Azərbaycan televiziyası uşaqlara bu qədər geniş diqqət yetirir. Biz "Uşaqlar bizim gələcəyimizdir" ifadəsini şüiar deyil, əməli fəaliyyət kimi qəbul edirik. Televiziyada uşaq verilişlərinin kifayət qədər çoxluğuna baxmayaraq, biz hər il dekabrın ikinci həftəsinin bazar günü ekranı və efiri uşaqların ixtiyarına verir və dünyaya onların gözüylə baxırıq. Müstəqil Azərbaycanımız hər il Uşaqların Beynəlxalq Teleradio gününü bayram edən 120 ölkədən biridir. 1994-cü il sentyabrın 27-də Birləşmiş Millətlər Təşkilatında YUNİSEF-in təsis etdiyi sənədi imzalayaraq Azərbaycan uşaq-larının haqq səsinin, hüquqlarının müdafiəcisi olduğunu bir da-ha dünyaya bəyan edən dövlətimizin başçısı, möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin hər il uşaqların şənliyində iştirak etməsi bizdə qürur hissi doğurur. Bu, ölkə prezidentinin gənc nəslə, ən böyük sərvətimiz, gələcəyimiz olan uşaqların xoşbəxt, firavan böyüməsinə diqqət və qayğısının təzahürüdür.

Azərbaycanın dövlət başçısı H.Əliyev Teleteatrda
YUNİSEF-in bayramında iştirak edir.

1997-ci ildə Uşaqların Beynəlxalq Teleradio gününə həsr olunan "Uşaqlar dünyanın sevincidir" verilişi televiziyanın "Uşaq verilişləri" redaksiyasının tarixində əlamətdar hadisə kimi yadda qaldı. Kollektiv altı saatlıq canlı yayımı geniş tamaşaçı auditoriyasına yeni formada təqdim etməyə nail oldu. Onun bu uğurunu uşaqların şənliyində iştirak edən möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev də xüsusi qeyd etdi və şənlik iştirakçıları ilə sevincini belə bölüşdü: "...Bu veriliş həddən artıq gözəl təəssürat bağışlayır. Həm məzmununa görə, həm formasına görə, həm də televiziya vasitəsilə uşaqlarımızı şən, xoşbəxt əhval-ruhiyyədə gördüğümə görə mən çox sevinirəm". Bu sözləri yaradıcı kol-

BMT-nin və YUNİSEF-in Bakıdakı nümayəndələri Azərbaycan televiziyasının işindən razılıqlarını bildirirlər.

lektiv əməklərinə verilən ən böyük qiymət, ən dəyərli mükafat bildilər.

Növbəti telemarafonda "Uşaqlar dünyanın sevincidir" verilişi istər forma və məzmununa, istərsə uşaq dünyasının bütün əlvəvanlığı ilə öz rəngində, öz biçimində təqdimatı ilə seçildi. Məsum körpə baxışları bütün sualları ilə ekranlara gətirildi. Müqabilində qazandıqları mükafatdan – sevimli prezidentimizin proqrama verdiği yüksək qiymətdən çıxınan teleradio kollektivinə pay düşdü. Prezidentimiz o vaxt düşüncələrini belə bölüşdü: "Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radiosu daim uşaqlara aid verilişlər verir, uşaqların istedadlarını televiziya və radio vasitə-

silə təbliğ edir, beləliklə də, hər bir uşaqda öz istedadını inkişaf etdirmək üçün imkanlar yaradır. Bu, Azərbaycan Dövlət Televiya və Radiosunun böyük xidmətidir...

...Mən hesab edirəm ki, televiziya və radio vasitəsilə sizin bu gündü verilişiniz Azərbaycan Televiziya və Radiosunda ən gözəl verilişdir".

Yeni əsrin, yeni minilliyyin astanasında Azərbaycan Dövlət Televiziyası və Radiosu uşaqlara daha geniş imkanlar yaratdı. Yeni nəsil ötən illərdən fərqli olaraq, bu dəfə böyük söz tribunasından "Uşaqlar yenilik arzulayır, tələb edir" devizilə hüquqi cəmiyyət quruculuğunda onların həyatı ilə bağlı qəbul olunacaq qə-

Azərbaycan Respublikasının prezidenti H.Əliyev. "Çox şadam ki, Azərbaycan televiziyası belə tədbirləri yüksək səviyyədə təşkil edir".

rar və layihələrin hazırlanmasında fəal iştirak etmək arzularını bildirdilər.

Dövlətimizin başçısı, möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev uşaqların televiziya bayramında yenidən iştirak etməsi ilə onlara söz demək imkanı verdi. Uşaqlar ideyalar irəli sürmək, haqlarını müdafiə etmək hüququnu başa düşdülər. Azərbaycan uşaqlarının hüquqlarını beynəlxalq aləmə bəyan edən milli televiziymiz yeni nəsil üçün yeni stimul yaratdı. O günün mənzərəsi dövlət başçımızın sözlərində əsl qiymətini tapdı.

“...Çox şadam ki, Azərbaycan televiziyası belə tədbirləri yüksək səviyyədə təşkil edir. İndi iki gənc qız burda özləri haqqında dedilər. Demək, nəsillər bir-birini əvəz edir. Bu da təbiidir. Görürəm ki, bizim televiziyyaya çox gənc qızlar gəliblər, düzdür, oğlanlar da gəliblər, amma qızlar daha çoxdu. Siz — qızlar, oğlanlar bu sənəti də sevirsiz və bununla məşğul olursuz. Bu böyük bayram münasibətlə mən sizin hamınızi bir daha təbrik edirəm. Həminizə can sağlığı arzu edirəm və ümidi varam ki, gələn il mən sizinlə burda yenə görüşəcəm. Siz öz istedadlarınızı yenə də, bu gündən daha yaxşı nümayiş etdirəcəksiniz”.

Maarifçilik verilişlərinin ən mühüm xüsusiyyəti odur ki, onlar tamaşaçıya hər hansı konkret sahədə bilik verməklə yanaşı onların ümumi dünyagörüşünün artmasına, bu və ya başqa problemə müناسibətdə onun tərəddüdlərinin aradan qalxmasına kömək edir. Bu mənada televiziymızın “Elmi-kütləvi və tədris programları” redaksiyası müstəsna rol oynayır. Burada səhiyyədən tutmuş dil öyrədilməsinə, tarixə və ayrı-ayrı elm sahələrinin işıqlandırılmasında hər şey öyrədici, maarifçi, tədris xarakteri daşıyır. Əlbəttə, bu zaman xalqımızın dili və tarixi məsələləri ön plana çəkilir.

Zəngin tariximizin öyrənilməsi, onun tamaşaçılara düzgün çatdırılması bu gün xüsusilə vacibdir. Getdikcə populyarlaşan “Tariximiz, xəzinəmiz” verilişi bu məqsədə xidmət edir. Verilişdə “Azərbaycan tarixi” xronoloji ardıcılıqla təqdim olunur. Həmçinin, elmimizin bu sahəsində aparılan tədqiqatları barədə də tamaşaçılara informasiya verilir.

“Dövran” verilişi 1998-ci ilin yanvar ayından efirə çıxır. Tamaşaçılara ayda bir dəfə olan görüşdə elmi-bədii, əyləncəli süjetlərlə yanaşı təhsilimizin mövcud problemləri verilişin məğzini təşkil edir.

“Örnək” verilişi Azərbaycan xalqının zəngin pedaqoji irsinin araşdırılmasına, klassiklərimizin yaradıcılığının öyrənilməsinə, alımlarımızın pedaqoji irsinin bugünkü nəslə çatdırılması kimi mühüm hadisələrə həsr olunur.

Xarici dillərin, xüsusilə ingilis dilinin öyrənilməsi bu gün olduqca vacibdir. Redaksiya yeni metodla bu dilin öyrədilməsini təşkil edib. Verilişdə danışq dili xüsusü tədris filmlərinin köməyi ilə öyrədilir. Yeri gəlmışkən onu da qeyd edim ki, son dörd ildə redaksiyanın öz arxiv fondu yaradılmışdır.

Verilişlərin hazırlanmasında mütəxəssislərin televiziyyaya cəlb edilməsi şirkət rəhbərliyinin mütərəqqi iş metodunun tərkib hissəsidir.

Xalqın milli-mənəvi dəyəri onun elmi xəzinəsidir. Həmin sərvət qorunmaqla yanaşı öyrənilməli və nəsildən-nəslə tabliğ olunmalıdır. “Əxlaq və mənəviyyat” şöbəsi hər ay dörd saat həcmində bu səpgidə hazırladığı verilişlərlə tamaşaçılara görüşünə gəlir.

“Dünya, səndən kimlər keçdi” rubrikasında akademik Həsən Əliyev, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Xudu

Məmmədov, akademik Ziya Bünyadov, gözəl insan Əjdər Xanbabayev, fenomenal qabiliyyəti, fitri istedadı sayesində filosof səviyyəsinə yüksəlmiş Yəhya Çələbi, milli mətbuatımızın banisi Həsən bəy Zərdabi və digər elm xadimlərinə həsr olunmuş silsilə verilişlər yaddaşlardan uzun müddət silinməyib. Həmin verilişlərin hamısı televiziyanın fondunda qorunub saxlanır.

Son illər yaranan “Əsrin ayricında” verilişi də xüsusi maraq doğurur. Bu verilişdə XX əsrin sonunda baş verən taleyüklü məsələlər tamaşaçı kütləsinə çatdırılır. Əsrin müqaviləsi sayılan neft kontraktının imzalanması, Böyük İpək yolunun bərpası kimi global məsələlər verilişin silsilə mövzusu olub.

Ortaq türk mədəniyyəti toplusu kimi təqdim edilən “Türk abidələri” verilişində Avrasiya materikində məskunlaşmış türk tayflarının həyat tərzindən, yazı mədəniyyətindən, tarixi abidələrdən söhbət açılır.

“Türk abidələri” toplusunda runi və uyğur əlifbasının öyrədilməsi başa çatmış, türk dünyasının nəhəng simaları olan Şu, Çingizxan, Əmir Teymur haqqında tarixi məlumatlar tamaşaçılara təqdim edilmişdir. Görkəmlı türkoloq alımlar çıxışlarında türk xalqlarının ortaqtı mədəniyyətinin qaynaqları haqqında dəyərlə bilgilər vermişlər.

İslam dininin elmi şəkildə təhlilinə indi daha çox ehtiyac var. Çünkü insanları islam dəyərləri ilə tanış etməklə yanaşı onun elmi mahiyyətinin açılması tamaşaçını fanatizmdən qurtarır. Hazırladığımız “İman” və “Haqqın dərgahı” verilişlərində islam dininin tarixi, Qurani-Kərimin oxunuş qaydaları, təcvid elmi və islamın elmi-fəlsəfi qaynaqlarından söhbət açılır.

Başqa programlarda – təbiətin saflığının qorunmasına həsr olunmuş “İnsan və təbiət”, insan sağlamlığı ilə bağlı olan və mü-

asır təbabətin problemlərini əks etdirən "Saqlamlıq" verilişinin də mayasında məhz tamaşaçını maarifləndirmə amalı dayanır.

Maarifləndirici, öyrədici tendensiya böyük bir auditoriyaya – gənclərə ünvanlanmış verilişlərdə də öz əksini tapır və bu tip verilişlər içərisində "Ailələr, talelər" programı kütləviliyinə, strukturuna və ideya-estetik istiqamətinə görə önəmli yer tutur. Azərbaycan ailəsinin tarixi ənənələri və müasir dövrdə mənəvi-əxlaqi, sosial problemləri ilə bağlı qaldırılan mövzular bu verilişin ana xəttini təşkil edir.

Uzun illər yiğcam auditoriyalarda müzakirə olunan, spesifik araşdırırmalar mövzusuna çevrilən mətləblər geniş auditoriya qarşısına çıxarıldı, əxlaqi dəyərləri ilə öyündüyüümüz Azərbaycan ailəsində obyektiv və subyektiv amillərin sayesində baş verən mənəvi aşınmalar barədə "Həyacan təbili" çalındı.

"Ailələr, talelər" ailə-məişət zəminində baş verən konfliktləri, mənəvi və hüquqi qiymət tələb edən məsələləri, sadəcə "təqdim edən, göstərən" funksiyasını yerinə yetirmir. Qaldırılan problemlərlə bağlı səlahiyyətli orqanların və şəxslərin rəyləri nəzərə alınmaqla bərabər, müstəqil jurnalist tədqiqatı aparılır, əldə olunan faktlar ekspertlər qrupunun və geniş tamaşaçı auditoriyasının müzakirəsinə verilir. Məhz bunun sayesində programın hər bir buraxılışı tamaşaçı rəğbətini qazanır, geniş ictimai əks-səda doğurur. Görkəmli psixoloq və pedaqoqlar, tanınmış ziyalılar, mənalı və ibrətamız özü yolu keçən insanlar bu verilişin daimi iştirakçılarıdır.

Cəmiyyət ayrı-ayrı fəndlərdən, kiçik qurumlar olan ailələr top-lusundan ibarətdir və bəzən hər bir ailədə formallaşan mənəvi mühit bütövlükdə cəmiyyətin əxlaqi simasını müəyyən edə bilir.

Həyat təcrübəsi az olan gənclər verilişə dəvət olunan, saflığı, möhkəmliyi ilə seçilən, bərkdən-boşdan çıxan ailələrin timsalında onları narahat edən çox suallara cavab tapır, ailə münasibətləri ilə bağlı qızğın və məqsədyönlü müzakirələrə cəsarətlə qoşulur, ailə və cəmiyyət qarşısında böyük məsuliyyəti daha dərin-dən dərk etmiş olurlar. Cəsarətlə demek olar ki, bu gün "Ailələr, talelər" verilişi Azərbaycan ailəsinin mənəvi, sosial və hüquqi problemlərinin həlli yolunda ictimai fikrə istiqamətverici təsir göstərir. Məhz "Ailələr, talelər"in müdaxiləsindən sonra yüzlərlə ailə münaqışəsinin həlli, hüququ tapdanan neçə-neçə qadın və uşağın mənəvi və sosial dayaq əldə etməsi buna bariz misaldır. Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin 1997-ci ilin oktyabrında gənc yazarlarla görüşündə "Ailələr, talelər" verilişində qaldırılan məsələlərin gənclərimizin, bütövlükdə cəmiyyətimizin mənəvi saflığı üçün böyük əhəmiyyət kəsb etməsini xüsusi olaraq vurğulaması, Milli Məclisdə "Ailə haqqında" qanunun müzakirəsində bu verilişə də istinad olunması "Ailələr, talelər"in timsalında televiziya programlarının formalaşmasında ictimai rəyin mühüm rol oynamasına daha bir sübutdur. Hər gün müxtəlif instansiylarda dərdinə əlac tapmayan onlarla insan "Ailələr, talelər" adı ilə televiziyyaya üz tutur. Şirkətin "Məktublar" şöbəsinin hesablaşmalarına görə ünvanına ən çox məktub gələn verilişlər sırasında "Ailələr, talelər" birincilik qazanıb.

Bu programın daha bir özünəməxsus cəhətini qeyd etmək istərdik. Televiziya praktikasında az rast gəlinən diktör-müəllif funksiyasını respublikanın əməkdar artisti Nailə İsləmzadə böyük bacarıqla yerinə yetirir. Kifayət dərəcədə tanınmış diktör olan N. İsləmzadə öz yaradıcılığının yeni bir tərəfini – jurnalist is-

tedadını daha çox bu verilişdə üzə çıxarıb. Aparıcının öz söhbət və müsahibələrini müəllif diqtəsi ilə deyil, şəxsi müşahidə və qənaətləri; fərdi intellekti, zəhmət və axtarışları üzərində qurması verilişin təbiiliyini qat-qat artırır.

“Gənclik və idman” redaksiyasının başqa bir verilişi – “XX əsr” programı da məhz bu cəhətdən diqqətə layiqdir. Əməkdar artist Rafiq Həşimovun bu müəllif programında XX əsrin keşmə-keşli, ziddiyətli, bəşəri dəyərlərin zaman-zaman sınağa çəkildiyi inkişaf yolu kontekstində görkəmli müasirlərimizin portret çizgiləri böyük ustalıqla yaradılır. Bu programda ən qəliz mətləbləri belə “televiziya dilinə” çevirmək, müsahibi sona qədər səmimi və açıq söhbət müstəvisində saxlamaq bacarığı məhz yüksək aparıcı sənətkarlığı ilə şərtlənir. Təsadüfi deyil ki, Alim Qasımov, ya-xud Azad Mirzəcanzadə kimi tanınmış şəxsiyyətlərin “iç dünyasına səyahətə” əksər tamaşaçıların ilk reaksiyası: “Biz bu insanı özümüz üçün yenidən kəşf etdik” – deməsi olur.

Son illər həyatın ağırlı məqamları ilə üzləşən və onu narahat edən suallara cavab axtaran, öz mövqeyini geniş auditoriya qarşısında nümayiş etdirmək istəyən minlərlə gənc üçün “Gənclik və idman” redaksiyasının “Burulğan” programı sevimli bir verilişə çevrililib. Narkomaniya, zöhrəvi xəstəlik, cinayətkarlıq kimi sosial bələlərlə mübarizə yolları, gənclərimizin hüquqi savadlılığı məsələləri bu verilişdə əsas mövzuya çevrililib. Hüquq-mühafizə orqanları nümayəndələrinin, tanınmış ziyalıların iştirak etdiyi bu programda ali məktəb tələbələrinin, gənc mütəxəssislərin diskussiya açmaq, həlli vacib problemlər ətrafında fikir mübadiləsi aparmaq imkanları vardır. Cəmiyyətin ictimai-siyasi həyatında mühüm rol oynayan, onu ən operativ informasiya ilə təmin edən, çoxmilyon-

lu auditoriyaya insanların dünyagörüşü üçün vacib olan biliklər gətirən, maarifçilik ideyalarını geniş təbliğ edən televiziya həm də milyonlarla tamaşaçının mənəvi dünyasına, onun bədii və estetik zövqünü formalaşmasına da təsir göstərir. Bu baxımdan ədəbi-bədii, teatr, incəsənət və musiqi verilişlərinin spesifik rolunu qeyd etmək lazımdır. Məhz bu xüsusiyyətinə görə tamaşaçılar televiziyanın bədii verilişlərinə daha ciddi tələbkarlıqla yanaşır, belə programların efirə çıxmasını səbirsizliklə gözləyirlər.

İncəsənətimizin dünyəvi şöhrətini əks etdirən "Turan", "Azərbaycan el sənəti", musiqimizi geniş təbliğ edən, onun inkişaf meyllərini əks etdirən "Muğam axşamı", "Yaradıcılıq portretləri"

Ş.Qurbanov adına Musiqili Komediya teatrında Teleradio günü qeyd edilir.

və başqa programlara maraqla baxılır. Son illərdə bizdə həm "Sabah" yaradıcılıq birliyində, həm də "İncəsənət və teatr" redaksiyasında hazırlanmış uğurlu televiziya tamaşaları bu sahədə ar-tıq müəyyən ənənənin yarandığını sübut edir və teleteatrin saba-hı haqqında inamlı danışmağa əsas verir. Düzdür, bədii və mu-siqi verilişlərinin heç də hamısı bütün tamaşaçıları istənilən sə-viyədə təmin etmir. Bu da təbiidir. Əvvəla, verilişlərin heç də hamısı yüksək sənətkarlıqla hazırlanmış, ikincisi isə tamaşaçı au-ditoriyasının qeyri-yekcinsliyi və zövqlərin müxtəlifliyi çox vaxt verilişə subyektiv qiymət verilməsinə getirib çıxarır.

Amma bir nüansı da bəri başdan söyləmək lazımdır ki, tele-viziyada əyləncə funksiyası dedikdə təkcə əyləndirib güldürmək nəzərdə tutulmur. Qeyd etmək lazımdır ki, bədii ədəbiyyatın de-taktiv, macəra, fantastika kimi janrları da yüksək oxucu marağının doğurur. Bugünkü kino ekranı da ağır psixoloji, məişət və cina-yət xronikasını eks etdirən filmlərdən üz döndərməyə başlamışdır. Kinodramaturq V.Çernix bu barədə yazır: "Tələb təklifi mü-əyyənləşdirir. Bu gün prokatçılar melodram və komediya almağı üstün tutduqlarından kinomatoqrafçılar narahat olurlar. Əgər əv-vəller rəhbərliyin xoşuna gəlməyən filmləri çəkmək sərf eləmirdi-sə, indiki təsərrüfat hesabı şəraitində tamaşaçının getmədiyi filmləri çəkmək əlverişsizdir".¹

Tamaşaçıların ekrandan əyləncə məqsədi üçün istifadə et-mək arzusu çox təbii görünür. Onsuz da gündəlik real həyat is-tənilən qədər psixoloji sarsıntı ilə zəngindir.

¹ В. К. Ч е р н и х. О сценариях и сценаристах. Ж. "Киносценарий", 1990, №6, стр. 178.

Televiziya öz programlarında əyləncəyə yer ayırmasa, tamaşaçıların sayı bir neçə dəfə azalar. Hər axşam yorucu iş günündən sonra fasiləsiz ictimai-siyasi programlara baxmaq, doğrudan da, ağır olardı. “Tamaşaçılar daimi intellektual gərginlik həddində qala bilməzlər. Odur ki, ən təhsilli, yüksək səviyyəli tələbkarlığı ilə fərqlənənlər belə arabir psixi enerjilərini başqa istiqamətə dəyişməyə, əylənməyə cəhd edirlər”.¹

Respublika televiziyasının 15 saatlıq efir vaxtının təxminən yarısını əyləncə programları təşkil edir. Burada əyləncə dedikdə, efirə gedən kinofilmlər, teatr tamaşaları, ədəbi verilişlər, musiqi nömrələri nəzərdə tutulur.

Son dörd ildə Azərbaycan televiziyasında bu xarakterli verilişlər həm sayca, həm də keyfiyyətcə yüksələn xətt üzrə inkişaf etmişdir. Ekrana bir-birindən maraqlı olan kütləvi, bədii, əyləncəli, musiqi və teatr verilişləri çıxmışdır. Əlbəttə, bu işdə apardığımız struktur dəyişikliyi də az rol oynamadı. Ayrıca “İncəsənət və teatr” redaksiyası yaratmağımız işin xeyrinə oldu. 1997-ci ilin may ayından fəaliyyətini yenidən quran bu redaksiya daha məqsədyönlü yaradıcı işlə məşğul olmağa başladı. Vaxtilə “hər şeydən bir az” prinsipi ilə işləyib, yaygın fəaliyyət göstərən “Ödəbi-dram verilişləri” redaksiyasından ayrılib müstəqillik qazandı. Adı teleekranlarda gördünüz populyar “Gəlin, birlikdə gülək”, “Ev sizin, sərr bizim”, “Turan”, “İncəsənət” bədii informasiya programı, “İllahə pərisi”, “Üçüncü zəng”, “Lirik duet”, “Teatr sənət toplusu”, “Ötənlərdən, keçənlərdən” kimi programlar məhz bu redaksiyanın məhsuludur. Bu “məhsullar”da ilk növbə-

¹ П. С. Гурович. Приключения имиджа: М., “Искусства”, 1991, стр. 82.

Hər bir veriliş yaradıcı qrupun birləşməsi məhsuludur.

də mövzuya yeni yanaşma tərzi, forma yeniliyi üzə çıxdı. Məsələn, "Tamam ciddi" əyləncəli programı, "Televiziya videosalonu" mövzunun həm teatral həlli, həm də televiziyanın mədəniyyətə xidməti nöqtəyi-nəzərindən çox sevilir. Respublikanın xalq artistləri S.Aslan, Y.Nuri, A.Quliyev, A.Bəşirqızına həsr edilən əyləncəli programlar bu qəbildəndir. Səhnəmizin müqtədir sənətkarları – A.İskəndərov, Ə.Ələkbərov, H.Qurbanova, N.Məlikova, Ə.Zeynalov, L.Bədirbəyli "Televiziya videosalon"larında teatr sənətimizin qədimliyindən, yaşarlılığından söz açır. Uzunuzadı, cansıxıcı təhkiyə programları öz yerini 20 dəqiqəlik lirik duetlərə, 10-15, bəzən 5 dəqiqəlik "Televernissaj"lara, "Tele-

etüd"lərə verdi. Şirkətin demək olar ki, əksər bayram programları - "Novruz", "İlayrici", "Söyüdlü bağ", "Azərbaycan deyəndə", "Yeni dərs iliniz mübarək", "Ah, bu qadınlar", "El yolunda" verilişləri "İncəsənət və teatr" redaksiyasının bazasında hazırlanıb. Azərbaycan teatrının 125 illiyi münasibətilə təşkil etdiyimiz "Televiziya teatr festivalı" isə Azərbaycan Dövlət Televiziyanın bu sahədə misilsiz tarixi xidmətlərini nümayiş etdirir. Səhnəmizin ən gözəl əsərlərini ləntə alıb tarix üçün saxlayan dövlət televiziyası bir növ teatrin keçdiyi yaradıcılıq yolunun salnaməsini yaratmış olur.

Redaksiya ömrünü yaşamış ən populyar programları belə, dəyişdirməkdən, yeniləşdirməkdən çəkinmir. "Gəlin, birlikdə güllək" öz ömrünü başa vurandan sonra "Gəzdim Azərbaycanı" silsiləsi meydana çıxdı. Respublikamızın müxtəlif rayonlarında çəkilən bu verilişlər tamaşaçılar tərəfindən həmişə rəğbətlə qarşılanmışdır.

Belə populyar əyləncəli programlardan biri də "Musiqi verilişləri" redaksiyasının hazırladığı və hər səhər bazar günü efirdə olan "Sabahınız xeyir" əyləncəli musiqi programıdır. Bu verilişin məqsədi istirahət günləri tamaşaçılara səhər-səhər xoş ovqat, şəhər əhval-ruhiyyə bəxş etməkdir. Programdakı dinamika, duzlu-məzəli söhbətlərin mahnırlarla bağlılığı, uyarlığı, iştirakçılara verilən humorlu suallar və onların cavabları, hər musiqi nömrəsinə uyğun keçidlər verilişə bir oynaqlıq gətirir.

"Gəl, səhərim" programı haqqında da xüsusi danışmağa dəyər. Bu programı 1996-ci ilin sentyabr ayından milli televiziyanın yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymasını bildirən ilk qaranquşlardan biri kimi qiymətləndirmək olar. Həminin vaxtdan həyata

keçirdiyimiz bir sıra təşkilati-texniki tədbirlər, ilk növbədə isə maddi-texniki bazarın yüksəlişi yaradıcı heyətin imkanlarının gerçəkləşdirilməsi üçün gözəl şərait yaratdı. Çox keçmədi ki, Azərbaycan televiziyası efirində tamaşaçıların diqqətini cəlb edən yeni verilişlər yarandı. Getdikcə genişlənən tamaşaçı auditoriyası əyləncəli-musiqili proqramları artırmanın zəruriyyətini tələb edirdi. Məhz belə bir vaxtda başladığımız uğurlu işləri daim davam etdirmək təşəbbüsünə “Musiqi verilişləri” redaksiyası qoşularaq bədii-musiqili veriliş ideyasını irəli sürdü. 1997-ci il martın 7-dən 8-nə keçən gecə Azərbaycan televiziyası üçün forma və məzmunca yeni olan “Gəl, səhərim” musiqili-əyləncəli proqramı canlı efirə çıxdı. Respublikanın xalq artisti Yaşar Nuri ilə tamaşaçı arasında canlı telefon ünsiyyəti, arzularla verilən musiqi, nəğmə, humor iki saat ərzində tamaşaçıların gecə vaxtı teleekranlardan ayrılmışına imkan vermədi.

Elə verilişin gedisatında tamaşaçılar zəng edib xoş sözlər, fikirlər deyib, prinsipcə yeni proqrama uğurlar diləyirdilər. İlk veriliş boyu canlı efirdə müxtəlif rayonlardan tamaşaçıların rəyləri eşidildi. Verilişin əsas uğuru da elə bu idi. Yaradıcı heyət qarşıya qoyduğu məqsədə nail oldu. İlk veriliş müsbət qarşılandı, proqramı daha da zənginləşdirmək məqsədilə təkliflər irəli sürüldü. Məsləhət görüldü ki, “Gəl, səhərim” musiqili-gecə proqramı daha da genişlənsin və hər həftənin cümə gecələri efirə çıxın. Beləliklə, “Gəl, səhərim” Azərbaycan televiziyasında bədii gecə proqramlarının əsasını qoydu.

Bədii-əyləncəli proqramlar sırasında uzun müddət ekranlarımızın bəzəyi olmuş, tamaşaçıların intizarla gözlədikləri “Xoş gəlmisiniz” verilişi də xüsusü yer tutur. Bu verilişdə ənənəvi aparıcı

funksiyasından imtina edərək programın idarəesini populyar müğənni və aktyorlara tapşırmaqla yeni bir ifadə forması əldə olunub. Eyni zamanda bu programda televiziya çəkilişlərinin ənənəvi “davranış qaydaları” iştirakçılara verilən geniş sərbəstliklə əvəz edilib. Çəkiliş pavilyonunda əyləşən gənclər heç bir konser特 salonunda əldə edə bilməyəcəkləri şansı – görkəmli sənətçilərlə vəsitəcəsiz, birbaşa dialoqa girmək imkanı qazanırlar. Məhz bunun sayəsində verilişdə çəkiliş “xof”undan və sıxıntılarından uzaq olan doğma, anlaşılıqlı bir mühit yaranır. Biri ev yiyəsi, digəri qonaq olan iki tanınmış sənətçinin həm bir-birləri, həm də zalda və ekran qarşısında əyləşən pərəstişkarları ilə səmimi və mənalı ünsiyyəti alınır. Sənət maraqları ilə üz-üzə, göz-gözə dayandığı belə bir ab-hava içində tanınmış sənətçi həyat və yaradıcılıq yolunun ən mübhəm məqamlarını belə dilə gətirir, bir sənətçi və bir insan kimi bütöv görünür. Şübhəsiz ki, görkəmli sənətçilərlə ünsiyyət gənclərimizdə yüksək estetik zövqün formalaşması baxımından əvəzsiz rola malikdir.

Məhz “Xoş gəlmisiniz” verilişinə hədsiz tamaşaçı marağının sayəsində iştirakçıları Teleteatrda yerləşdirmək imkan xaricində oldu. Çəkilişlər zamanı içəridə əyləşən “xoşbəxt”lərlə müqayisədə ayaqüstü duranların və qapı ağızına toplaşanların sayı ikiqat çox olurdu.

Son bir ildə çəkilişlər daha geniş zala malik “Şuşa” kinoteatrında aparılırdı və “Xoş gəlmisiniz” yeganə televiziya verilişi idi ki, iştirakçılar çəkiliş obyektinə bilet almaqla daxil olurdular. Belə bir məcburi “tənzimləmə”yə baxmayaraq, tamaşaçılarımızın böyük bir qismi verilişi ekran qarşısında deyil, çəkiliş prosesində izləməyi daha üstün tuturdular. Bizcə bu faktı ən yaxşı populyarlıq göstəricisi hesab etmək olar.

Kütləvi tamaşaçı auditoriyasının zövqünü oxşayan, onların mavi ekran qarşısında keçən vaxtının səmərəli və mənali olmasına təmin edən proqramlar sırasında televiziya tamaşaları, kino verilişləri və proqrama daxil edilən ayrı-ayrı maraqlı kinofilmlər mühüm rol oynayır. Bu mənada televiziyanın "Sabah" yaradıcılıq birliyi son bir neçə ildə Azərbaycan tamaşaçılarının zövqünü oxşayan bir-birindən maraqlı tamaşalar təqdim etmişdir. Xüsusən bu birliyin məhsulu olan dörd hissəli "Fatehlərin divanı" və "Kitabi-Dədə Qorqud" boyları əsasında hazırlanmış eyni adlı silsilə televiziya tamaşalarını xüsusi qeyd etmək lazım gəlir.

"Fatehlərin divanı" adlı çoxseriyalı televiziya tamaşası çəkilir.
1996-ci il, oktyabr.

"Dədə Qorqud" çoxseriyalı televiziya tamaşasının yaradıcıları.

Televiziyanın kinematoqrafla əsaslı əlaqəsi bilavasitə kinofilmlərin televiziya ekranında nümayishi ilə bağlıdır. Hələ 1956-ci ilin fevralından, respublika televiziyası təşəkkül tapandan bəri demək olar ki, hər gün televiziya ekranında kinofilmlər göstərilir. Göstərilən filmin nəyi itirib, nəyi qazanması nəzəriyyəçiləri çox maraqlandıran bir sahədir. Hələ 1961-ci ildə dünyadan vaxtsız köçmuş sənətşünas, televiziyanın ilk nəzəriyyəçilərindən sayılan Vladimir Sappakın fikri bu gün də aktual səslənir: "Evimizdəki ekranlarda filmlərin nümayişinin heç bir televiziya probleminə dəxli yoxdur. Yaxşı film yaxşıdır, pis isə pis. Pullu kinodan müştəriləri almamaq üçün yaxşı kinoları göstərmirlər".

Amma biz 1996-ci ildən televiziya ilə yalnız yaxşı filmləri göstərməyə çalışmışıq. Çünkü onu yaddan çıxarmamışkı, ümumiyyətlə, televiziya ekranının əyləncə funksiyasında kinofilmlərin nümayishi əsas yerlərdən birini tutur. Bu kiçik ekranda böyük kino ilə televiziyanın yolları gah birləşir, gah da yenidən ayrılır. Kinofilmin televiziya həyatı bu yolların birləşməsidir. Bu həm kino, həm də televiziya üçün silinməz izlər qoyur.

Kinofilmlərin televiziya ilə nümayişində yeni-yeni ifadə vəsítələrinin və tamaşaçını cəlb edən çevik formaların tapılması da vacibdir. Çünkü sənət baxımından özünü tam təsdiqləmiş kine-matoqraf geniş tamaşaçı kütləsinə qovuşmağında televiziyanın köməyinə möhtacdır. Bu dünən də belə idi, bu gün də.¹

Biz milli televiziymizla yalnız yüksək ideyalı, tamaşaçıların mənəvi aləmini daha da zənginləşdirən, gənc nəslİ mərdlik, mübarizlik, düşmənə qarşı barışmazlıq, Vətənə məhəbbət ruhunda tərbiyeləndirən, onlara yüksək insani keyfiyyətlər aşılıyan filmlərin nümayiş etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirmişik. Bu məqsədlə dünya kinosunun ən gözəl nümunələri il ərzində müxtəlif rubrikkalarla: "Oskar" mükafatı laureati", "Dünya kinosundan seçmələr", "Ötən illərin filmləri", "Şərq ölkələri kinosu", "Ədəbi əsərlər ekranda", "Kinogülüş", "Detektiv filmlər ekranı" və s. efirə verilib.

Belə bir cəhəti xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, 1996-ci ilin sentyabrından başlayaraq milli televiziymizla efirə verilən filmlərin böyük eksəriyyəti ilk dəfə nümayiş etdirilmişdir. Yəni yeni filmlərin efirə verilməsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

1997-ci ildən dövlət televiziyası ilə ilk dəfə olaraq çoxseriya-

---

¹ Вл. С а п п а к. Телевидение и мы. Москва, 1961, стр. 80.

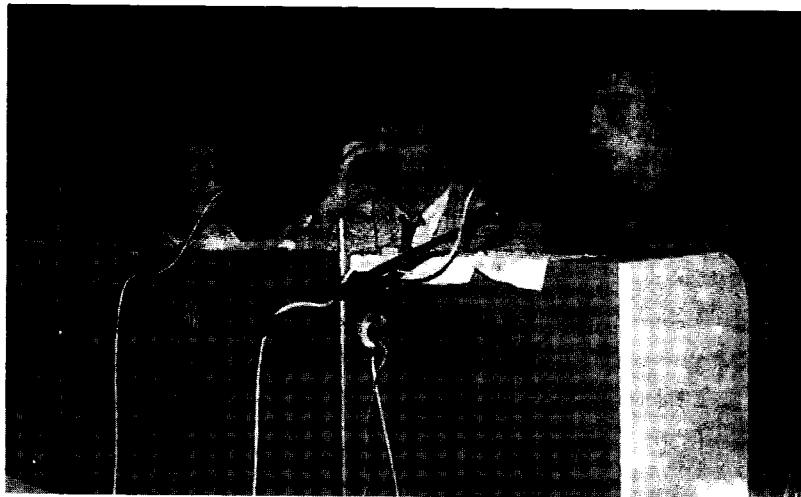
İl bədii televiziya filmlərinin nümayişinə başlanmışdır. Ailə-məişət problemlərindən, insanlar arasındaki münasibatlardan, xeyir-lə şərin mübarizəsindən bəhs edən "Kərtənkələ təbəssümü", "Qadınlar", "Qvadelupa", "Mehriban düşmən", "Mənim ikinci anam", "Əkiz bacım", "Lovizna" və başqa teleseriallar geniş tamaşaçı auditoriyası tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır.

Əgər əvvəllər kinofilmlərin bəzən icazəsiz nümayishi halları olmuşdusa, son dörd ildə biz ona nail olmuşuq ki, 700-ə qədər lisenziyalı videofilm alınıb "Kino proqramları" redaksiyasına verilmişdir. Beləliklə, dövlət televiziyanın videofilm fondu əvvəlk onilliklərlə müqayisədə misli görünməmiş dərəcədə zənginləşmişdir.

Azərbaycan kinosunun təbliği də daim diqqət mərkəzində olmuşdur. "Azərbaycan kinosu ekranı" rubriki ilə hər həftə bədii filmlər efirə verilmiş, müəyyən çətinliklərə baxmayaraq, özəl studiyaların çəkdikləri ən yaxşı filmləri də nümayiş etdirmişik.

Yəqin tamaşaçılar son vaxtlar ekranlarımızda dublyaj filmlərinin çoxaldığını hiss edirlər. Bu, bizim apardığımız məqsədyonlu işin ürəkaçan, tamaşaçı marağına xidmət edən nəticəsidir. 1997-ci ildən başlayaraq ayrıca "Dublyaj" redaksiyası yaratmışıq və indi peşəkar kinorejissor Lauza Rəsulovanın rəhbərlik etdiyi bu redaksiyanın işindən məmənun qaldığımızı bildiririk. Məhz bu redaksiya kollektivinin fədakar əməyi nəticəsində biz dünya kinosunda yüksək dəyərləndirilmiş bir çox filmləri doğma ana dilimizdə səsləndirir və ona tamaşa etməkdən yüksək zövq alırıq.

Son üç ildə redaksiyanın hazırladığı verilişlər də diqqətəlayiq olmuşdur. "Kino-xəbər", "Kinobələdçi", "Möhtəşəm şəhərlər", "Dünya parkları", "Kinoklubda görüş", "Kinoalmanax", "Kinovikto-

"Dublyaj" redaksiyasının bir günü.

"Kinoproqram" redaksiyası "Kinoklubda görüş"ün
növbəti buraxılışını hazırlayır.

rına” kimi yeni verilişlər tamaşaçılar tərəfindən maraqla qarışanmışdır.

Televiziya canlı prosesdir. Bəzən ekrana çıxan yeni veriliş uzun müddət yaşayır, bəzən də çox qısa müddətdə ömrünü başa vurur. Ona görə də televiziyanızın yaradıcı işçiləri daim yeni layihələr üzərində çalışır, tamaşaçının marağını təmin edəcək, uzunömürlü proqramların yaradılması üçün axtarışlar aparırlar. Son illərdə xalq yaradıcılığı – milli folklorumuzun təbliği məqsədilə yaradılan çoxsaylı verilişlər məhz bu səmərəli axtarışların nəticəsində ekranlarımıza çıxmışdır.

Keçmişlə gələcək arasında ən etibarlı körpü folklorudur. Millətin, soyun, etnosun yaddaşı, həyat, ətraf mühit, dünyanın gərdişi haqqındaki təsəvvürleri, hadisələrə münasibətdə təbii psixoloji yaştıları folklorda öz əksini tapır. Hər hansı xalqın folklorunu bilmədən onun həqiqi tarixini öyrənmək mümkün deyil. Elə buna görə də biz televiziyada ayrıca “Xalq yaradıcılığı” redaksiyası yaratmağı məqsədə uyğun saydıq. Hesab etdik ki, bu günün televiziya proqramlarında xalq yaddaşının obrazının yaradılması mü hüüm əhəmiyyət kəsb edər. Bu gün inamlı deyə bilərəm ki, televiziyada belə bir qurumun yaradılması çox doğru addım oldu və indi ekranlarımızda özünə layiqli yer tutan olduqca maraqlı verilişlər meydana gəldi. Digər tərəfdən inkişaf etmiş dövlətlərin televiziya təcrübəsi də göstərir ki, xalqın min illər boyu yaratdığı böyük mədəni irsi – şifahi xalq ədəbiyyatını, dekorativ tətbiqi sənətləri, etnoqrafiyanı, xalq təbabətini elmi zəmində öyrənib təbliğ etməyin ən yaxşı yolu xüsusü “Xalq yaradıcılığı” redaksiyaları yaratmaqdır. Biz də məhz bu yolu seçdik və Azərbaycan televiziyasında həmin qurumu yaradaraq, hələ radionun “Bulaq”, tele-

viziyanın "Karvan", "Oğuz", "Dastan", "Qaravəlli" verilişlərindən tamaşaçılara tanış olan şair-publisist Ağalar Mirzəni ora baş redaktor təyin etdik.

Televiziyyada bu yeni strukturun yaradılması dünya xalqları folkloru kontekstində türk xalqlarını şifahi söz sənətinin, ozan-aşq sənətinin inkişaf yollarının, Azərbaycanın mədəni yüksəlişində ölkəmizdəki etnosların, vahid folklor ırsının yaranmasında xidmətlərinin, ilkin folklor qaynaqlarının öyrənilməsini sistemə saldı. Söz yox, Azərbaycan televiziyasında folklorun bu və ya digər sahələrini işıqlandıran verilişlər ("Dastan axşamı", "Aşıq müsiqisi" və s.) mövcud olmuşdur. Lakin bu verilişlərdə xalq yaradıcılığı məsələləri çox vaxt elmi, filoloji həqiqətdən uzaq şəkildə təqdim olunur, folklora, xüsusu aşiq müsiqisinə tamaşaçılarda qeyri-ciddi münasibəti formalaşdırıldı. Lakin indi əger belə demək mümkündürse, ixtisaslaşdırılmış "Xalq yaradıcılığı" redaksiyası yeknəsəq aşiq konsertlərinin əvəzinə aşiq mühitinin öyrənilməsinə, unudulmaqdə olan saz havalarının ləntə alınmasına, respublika folklor atlasının yaradılmasına, bölgələr üzrə xalq sənətlərinin və sənətkarlarının öyrənilib pasportlaşdırılmasına xidmət göstərir...

Redaksiyanı təşkil edərkən həm folklor, həm də tarix, etnoqrafiya, xalq bilsəsi sahəsindəki görüləcək işlərin həcmi nəzərə alındı. Bu məqsədlə "Folklor" və "Etnoqrafiya" şöbələri yaradıldı. Bu gün redaksiyanın əməkdaşları ayda 10 saat orijinal program hazırlayırlar. Bu iki şöbənin əməkdaşları tarixi ədalətsizlik üzündən indi bizdən uzaq düşmüş soydaşlarımızın folklor yaddaşını öyrənməyə, itib-batmaqdə olan el sənətlərini, yaylaq-qışlaq həyat tərzini ləntə almağa çalışırlar. "Yurdun min bir

naxışı”, “Elat”, “Bərəkət”, “Qaravəlli”, “Sazın, sözün sehrində”, “Sandılqça”, “Yaddaş” adlı verilişlər məhz bu məqsədə xidmət edir.

Yarandığı ilk gündən redaksiya əməkdaşları həm də Azərbaycançılıq, Türkçülük xəttini əsas götürüb qədim yurd yerlərimizin xəritəsi üzrə etnik yaddaşın izinə düşür, çoxşaxəli folklor, xalq sənəti qaynaqlarını, xalq etnoqrafiyasını, mifoloji düşüncənin inkişaf meyillərini, dünya folklorunda birləşən və ayrılan cəhətləri, xalq məişəti etnoqrafiyasının milli şühr, düşüncə prosesindəki rolunu öyrənir, bütün bunların televiziya həllini yaradırlar. Bu mənada söz folkloru – ədəbiyyat, ilkin fəlsəfi düşüncə – mifologiya, emprik mədəni inkişaf – etnoqrafiya, dil, yazı vərdişləri və s. kimi geniş öyrənilmə sahəsi “Xalq yaradıcılığı” redaksiyasının gündəlik fəaliyyət məkanıdır.

Xalq yaradıcılığı öz mahiyyətinə görə fikrin, düşüncənin, etnik yaddaşın ifadəsi üçün zəngin material və əlvan formalar diq-tə edən orijinal mənbədir. Verilişlərin efir taleyində – adından təqdimat formasına, dil, üslub imkanlarınıñan bu polifoniyanı əks etdirən bir neçə programın təhlili redaksiya əməkdaşlarının peşəkarlığı, milli yaddaşa, soykökə bələdliyi və ciddi vətəndaş mövqeyi haqqında dolğun təsəvvür yaradır.

Hər bir program haqqında yiğcam məlumat redaksiyada qısa vaxt ərzində işin geniş miqyasını şərh edir. Məsələn, götürək tamaşaçıların çox maraqla baxdıqları “İrs” verilişini. Efir vaxtı təxminən 30 dəqiqə nəzərdə tutulmuş bu program görkəmli folklor araşdırıcılarının xalq yaradıcılığı mənbələri, el ədəbiyyatının janrları, bu sahədəki yeni tədqiqatlar haqqında mütəxəssis fikrinin tribunasıdır. Qonşu xalqların folklor ədəbiyyatında izlərini qo-

yan zəngin bayatılarımız, laylalarımız, oxşamalarımız “İrs”in vasi-təsilə kütləvi tamaşaçı mühakiməsinə verilir. Artıq yeni folklor ax-tarişları və tapıntıları ilə proqrama tez-tez müraciət edən gənc folklorşunaslardan redaksiyanın daimi müəllif qrupu yaranıb. Folklor araşdırıcıları sarıdan işiq üzü görən kitabların teletəqdimatını da “İrs” özünəməxsus peşakarlıqla edir. Mövzu və janr baxımından folklorun ən müxtəlif tərəflərini əhatə edən “İrs” da-ha çox praktik nümunələrə yer verir. Televiziyanın tapıb göstərib inandırma üstünlükləri ilə üst-üstə düşən rəngarəng mərasim nəğmələri, rəqslər, unudulmaqdə olan əmək ənənələri “İrs”in üz tutduğu zəngin folklor qaynaqlarıdır.

“Xalq yaradıcılığı” redaksiyasının növbəti verilişi qədim musiqi alətləri haqqındadır.

Bir cəhəti də qeyd edək ki, redaksiya əməkdaşları hər hansı faktın açıqlanmasında tarixi yaddaşa istinad edirlər. Bu mənada "Yaddaş" programını janr baxımından folklor, mifik təfəkkür, etnik mədəniyyətlə tarixi miqrasiyalar boyu milli yaddaşını qorunmuş xalqımızın ümumtürk düşüncə tərzində yeri, mövqeyi barədə telediskussiya da adlandırmaq olar. Müxtəlif türk soyları kimi bu gün dünyaya səpələnmiş eyniköklü insanların vahid mədəniyyəti olan tarixi yaddaşın folklorda birləşən, ümumiləşən keyfiyyətlərini üzə çıxaran "Yaddaş" müstəqillik yoluna qədəm qoymuş türk respublikaları arasında mənəvi körpü yaradır.

"Yaddaş" həm də tarixi Azərbaycan torpaqlarının mənəvi səhədlərini çəkən müxtəlif tayfaların dövlətçilik sahəsində mübarizəsini əks etdirən zəngin faktların üzə çıxması sahəsində məraqlı nəticələr əldə edir.

Etiraf etmək lazımdır ki, qədim rəqslərimizin tarixi evolyusiyası, çağdaş durumu, söz, fikir məntiqinin açıqlanması sahəsində efirmizdə ciddi veriliş yox idi. "Yallı" bu ehtiyacdən yarandı.

"Yallı" türk xalqlarının mifik yaddaşından bu günə keçib gələn oyunlar sistemidir. Veriliş adı kimi seçilən "Yallı" təkcə milli rəqslərimizin zaman-zaman cilalanması prosesini izləmir, bura-da həm də etnik yaddaşın birlik, mübarizə hisslerinin təbliğində rolu olan folklor örnekleri haqqında geniş bilgi verilir.

Naxçıvanın əsasən Şərur bölgəsində mühafizə olunub saxlanılmış onlarla "Yallı"nın ifadə etdiyi fəlsəfi, mifoloji, etnoqrafik fikir kodlarına diqqət yetirdikcə, yallı sözünün məna tutumundakı ucalıq və əlçatmazlıq adamı valeh edir. İlk saylarından böyük maraq doğuran veriliş 45 dəqiqəlik efir görüşü ilə say-seçmə yallı kollektivlərinin bu gün belə qoruyub saxladıqları etnoqrafik

özellikleri tamaşaçılara elmi-publisist şərhlər əsasında təqdim edir. "Yallı"ların bu gündü müxtəlif kütləvi rəqslərdə, meydan oyunlarında, peşəkar səhnə, rəqs kompozisiyalarında izləri bərədə mütəxəssis fikirləri də əsl həqiqətləri izləməklə tamaşaçıya bələdçilik edir.

"Yallı"nın janrına gəlincə bu, musiqi portretidir. Qəribə səslənsə də rəqsin, musiqinin, xalq oyunlarının üzvi vəhdəti ilə ifadə olunan fikirdə xalq yaddaşının yeni bir səhifəsi varاقlanır.

Folklor verilişlərinin adından ifadə formasına dək millilik, türkçülük tələb olunur. Etnoqrafik topluya ad axtarışı da xeyli çəkdi. Nəhayət, "Sandıqça" üstündə qərar tutdu. "Sandıqça" müəyyən mənada etnoqrafik yaddaş, saxlanc verilişidir. Müxtəlif süjetlərin rəmzi bağlarla bir-birinə qovuşan xalq sənəti örnəkləri, baba və nənələrimizin həyat tərzi, məişəti, vərdişdən sənət səviyyəsinə yüksəldikləri dulusçuluq, xalçaçılıq, tikmə, daş, ağac oyma, misgərlik, zərgərlik və s. haqqında elmi-kütləvi bilgi verməsi ilə "Sandıqça" televiziya proqramları içərisində özünə-məxsus yer tutur.

"Buta" verilişi dastanımızın rəmzlərindən ad götürsə də dünən xalqlarının folkloruna, qarşılıqlı təsir və iqtibas üsullarına, rəqs, musiqi folklorunun milli psixologiyasının formalaşmasında ki roluna səhifələr ayırır. Azərbaycan folklor kollektivlərinin xariçi ölkələrə qastrolları, ölkəmizə gəlmış sənət ustalarının folklor yarışları, peşəkar şərhlər ümumiləşdirmələr fonunda "Buta"nın daimi görüntülərinə çevirilir. Tematik səhifələrlə ekran ömrünü yaşıyan "Buta" əsasən az tanınan rəqs kollektivlərinin yaradıcılıq imkanlarının açıqlanmasına geniş yer verir.

Redaksiyanın kollektivi elmi ədəbiyyatda, etnoqrafik tədqiq-

qatlarda indiyədək az müraciət olunmuş elat həyat tərzinin ümumtürk mədəniyyəti kontekstində öyrənilməsinə "Elat" programı ilə diqqət yetirir. Elat-tərəkəmə həyatı, yaylaq-qışlaq köçlərində qədim soydaşlarımızın bu gün də izləri yaşayan məişəti, özünəməxsus dəbləri, köç üstə yaranan el deyimləri, təbiətlə ünsiyyətin elat incəlikləri barədə bu program tamaşaçılara zəngin bilgi verir. Xüsusən təsərrüfat həyatındaki çətinlikləri keçib də etməklə elat ağsaqqalarının min illərdən bilgiyə çevrilmiş təcrübəsi müasir elmi proqnozları kölgədə qoyması ilə maraq doğurur. Bütün bünələr elatin el bilməcələri səhifəsini təşkil edir.

Xalq yaradıcılığını bu geniş konturlarda təqdim edən "Oğuz" programı qədim yurdumuzun folklor yatırıının daha geniş elmi, metodoloji sistem əsasında öyrənilməsi sahəsində çox iş görür. Etnik yaddaşın bərpasında tekce adı ilə gördüyü xidməti bir kənara qoyub, oğuzların tarixi mührasiyəsi, dövlətçilik ənənələri, məmələkət, yurd sevgisinin bədii sözə çevrilmə proseslərinin "Oğuz"da izlənilməsi davamlılığı ilə böyük maraq doğurur. Azərbaycanda oğuz izləri, yazılı abidələr, folklor dərsləri sərhədsiz məmələkət sevgisi bu programın əsas keyfiyyətlərindəndir. Dövrün, zamanın tarixi ilə üst-üstə düşən dil, üslub, təqdimat özəlliyi "Oğuz"u televiziyanın aparıcı programları sırasına çıxarıb.

Qədim oğuz yurdu Dərbənd həmişə böyük imperiyaların maraq qütbündə dayanıb. Bu gün Dərbənddə yüz mindən çox soydaşımız Azərbaycan televiziyasına yeganə dil, məktəb, maarif, milli yaddaş ünvanı kimi baxır. Bu milli maraqlan yaranan "Dəmirqapı Dərbənd" programı tekce şimallı soydaşlarımızın folklor yaddaşını ləntə köçürməklə deyil, böyük ideoloji təsir keyfiyyətləri ilə də ekranın bayraqdarlarından birinə çevrildi.

“Dastan”, “Yazı”, “Qoşma”, “Sazın, sözün sehrində” adlı proqramlar ozan-aşiq sənətinin tarixi inkişaf meyllerindən, xalq ədəbiyyatının janr və xüsusiyyətlərindən, qənimət aşıqlarının sənətkarlıq imkanlarından söz açır, epos yaradıcılığının çağdaş ədəbiyyatımızın formalaşmasındaki xidmətlərindən bəhs edir. Aşiq repertuarının lətə alınması, dastan gecələrinin keçirilməsi, folklor təntənələrinin işıqlandırılması yuxarıda adları çəkilən verilişlərin boyuna biçilib.

Lakin tariximizin, məişətimizin və mədəni təkamülinin əsasında dayanan folklorun daha geniş təqdimatında kütləvi programlara çox ehtiyac duyulur. Bu mənada hazırlıq dövrünü yaşayan “Qala” folklor studiyası hadisələrə, folklor faktlarına sanballı yanaşmaq sahəsində daha geniş imkanlar açacaq.

Dünya folklorunun orjinaldan öyrənilməsi, lətə alınib təqdim olunması ətrafında da ciddi hazırlıq işləri görülmüşdür. Türk xalqlarının folklorunun öyrənilməsi sahəsində qazanılan təcrübə Avropa mədəniyyətinə qapı açıb qarşılıqlı folklor əlaqələrində, fikir, düşüncə mübadiləsində ortaq xətləri müəyyənləşdirmək işinə kömək edəcəkdir. Bu sahədə “Buta”nın təkcə gördüyü işi gələcəkdə “Karvan” programına yeni ömür verməklə genişləndirmək planımız var. Xüsusi ssenarilərlə hazırlanmış el bayramlarının, folklor festivallarının canlı yayımını təşkil etmək də redaksiyanın gələcək planları sırasında yer alıb. Bütün bunlar həm fiziki, həm də mənəvi mahiyyət ehtimalı ilə hər gün bizdən uzaqlaşan zəngin folklor yarımızın ən nadir formada – səsli, təsvirli şəkildə qorunması ilə Azərbaycan televiziyasının gələcək nəsil-lərə əvəzsiz töhfəsi olacaq. Ümumiyyətlə, biz folklor verilişlərinə xalqımızın maddi-mənəvi irsinin təbliği və yaşadılması kimi baxır,

belə hesab edirik ki, bu Azərbaycan televiziyasının xalqımız qarşısında ən mühüm xidmətlərindən biridir.

Əlbəttə, verilişlərin hazırlanması bir, onu efirdə keyfiyyətlə yayılmamaq, səsin və təsvirin hər bir tamaşaçıya, dirləyiciyə manisiz çatdırılması başqa məsələdir. Əgər məsələnin birinci tərəfi ilə teleradio şirkətinin jurnalistləri, rejissor və operatorları məşğuldursa, onun ikinci tərəfi yayılma bağlı problem Respublika Rabitə Nazirliyinə aiddir. Bu nazirliyin Teleradio İstehsalat Birliyi məhz bu məsələ ilə – televiziya və radio verilişlərinin yerlərdə manisiz yayımı ilə məşğuldur. Rabitə Nazirliyi bu məqsədə yerlərdəki teleradio ötürücülərinin gücünü artırmaq, efirə mane olan əlavə dalğa axınının qarşısını almaq üçün təsirli tədbirlər görür, köhnəlmış avadanlığı daha müasir qurğularla əvəz edirlər. Amma bu tədbirlərə baxmayaraq, hələ də yerlərdə Azərbaycan televiziyasının verilişlərinin bəzən texniki cəhətdən keyfiyyətsiz qəbul edilməsi barədə iradlar eşidilir. Verilişlərimizin yerlərdə qəbulu ilə bağlı son illərdə ən acınacaqlı vəziyyət Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində yaranmışdı. Bu vəziyyətin yaranmasına səbəb isə 1995-ci ilin axırlarında Rusyanın Azərbaycanı öz yayım peykindən çıxarması olmuşdu. Beləliklə, 370 minlik Naxçıvan əhalisi Azərbaycan televiziyasının verilişlərinə canlı baxmaq imkanından məhrum olmuşdu. Vəziyyətdən çıxış yolunu onda görmüşdülər ki, heç olmasa Azərbaycan televiziyasının "Xəbərlər" programı videolentə yazılışın və ertəsi gün Naxçıvan televiziyası ilə göstəriləsin. Beləliklə, əhali heç olmasa ən son yeniliklər barədə bu yolla xəbər tuturdu.

Lakin mövcud vəziyyət uzun müddət davam edə bilməzdi və biz muxtar respublikanı bu informasiya blokadasından xilas et-

mək üçün yollar arayıb axtarırdıq. Nəhayət, möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin bu işə qarışması çətinlikləri aradan qaldırıldı. Onun yardımı ilə 1996-ci ildə Azərbaycanın Türkiyə yayım peykinə qoşulması nəticəsində naxçıvanlıların informasiya blokadası ləğv edildi. Həm də Naxçıvan televiziyasının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, habelə televiziya verilişlərinin keyfiyyətini yüksəltmək üçün əlavə tədbirlər görüldü. Ölkə prezidenti uzun müddət istifadəsiz qalmış avadanlığı quraşdırmaq məqsədilə 400 milyon manat vəsait ayırdı və Pribaltika - Şaulaydan gələn xüsusi briqada bu işi qısa müddətə və yüksək keyfiyyətlə görə bildi.

İndi Naxçıvan əhalisi Bakıdan dövlət televiziyasının verilişlərini seyr etməklə yanaşı muxtar respublikanın hazırladığı verilişlərə də baxa bilirlər. Bu verilişlərin həcmi gündə 2 saatdır. Onlarda muxtar respublikanın ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni həyatı öz əksini tapır. Bu verilişlərdə Azərbaycan dövlətçiliyinə sədاقət, onun qanun və qərarlarının təbliği, respublika hökumətinin qarşıya qoyduğu bütün vəzifələrin ləyaqətlə həyata keçirilməsinin vacibliyi məsələləri işıqlandırılır. Hər gün ekrana çıxan "Xəbərlər" informasiya bülleteni və "Günün sözü" proqramları, həftənin sonunda nümayiş etdirilən "Həftənin icmali" analitik verilişi, eləcə də "İqtisadiyyat XXI əsrə doğru" verilişi muxtar respublika televiziyasının ən baxımlı ekran məhsullarıdır. Həmin verilişlərin təhlili göstərir ki, Naxçıvan televiziyasının əməkdaşları daim arayıb axtarır, novatorluğu, operativliyi, hadisələrə real münasibət bəsləməyi, həyat həqiqətlərinə sadıq olmayı, ekran və efir mədəniyyətini yüksəltməyi özlərinin ən vacib vəzifələri bilirlər.

EKRANIN VƏ EFİRİN MÜQƏDDƏS VƏZİFƏSİ

HƏRB TARİXİMİZ RƏŞADƏT TARİXİMİZDİR

*J*eleradio şirkətinə sədr təyin olundugum ilk gündən xalqımızın vətənpərvərlik ruhunu yüksəltmək, adamlarda doğma yurdumuza həqiqi sevgi duyğularını oyatmaq haqqında düşünmüşəm. Hərbi vətənpərvərlik işini, döyüşkənlik və düşmənə nifrat hissini şüar deyil, həqiqi əməli fəaliyyətə çevirmək haqqında çox fikirləşmişəm, konkret planlar çizmişəm. Həmişə belə hesab etmişəm ki, sovet əyamı ilə müqayisədə əsl vətənpərvərlik məhz bu gün müstəqillik dövründə özünü göstərməlidir. Təbii ki, televiziyanın, radionun "Hərbi vətənpərvərlik" redaksiyasının işini gücləndirmək sahəsində də müəyyən tədbirlər həyata keçirmişəm. Bir sözlə, tarix boyu çox düşmənlə üz-üzə gəlmiş, çox savaşlar görmüş xalqımızın döyüş ruhunu yüksəltməyi, xüsusən əsgərlərimizdə döyüşkənlik və Vətəni ayıq-sayıq qorumaq hissəleri tərbiyə etməyi ekranımızın və efirimizin müqəddəs vəzifəsi saymışam.

Azərbaycan xalqının hərb tarixi onun rəşadət tarixi, qəhrəmanlıq tarixidir. Ona görə də biz əsgərlər üçün hazırlanan verilişlərdə hərb tariximizə xüsusi diqqət yetiririk.

Bəllidir ki, hər bir xalqın milli istiqlal yolu qanlı savaşlardan, siyasi-ictimai fırıldalardan keçir. Amma heç də bütün mücadilələr böyük qalibiyətlə bitmir. Heç də bütün xalqların müstəqilliyə qovuşması bu yolla mümkün olmur. Bir yandan daxili irtica, bir yandan isə mürtəce qüvvələrin kənardan müstəqillik uğrunda milli mücadiləyə dağidıcı təsiri və bu amili məqsədli şəkildə nəzarətdə saxlaması milli müstəqillik arzusunun gerçəkliliyə çəvrilməsini illərlə, hətta bəzən əsrlərlə ləngidir. Əlbəttə, müstəqil ölkədə yaşamaq, müstəqil dövlətin vətəndaşı olmaq, onun milli bayrağı önündə diz çöküb and içmək, milli dövlət himminin sədaları altında gələcəyi düşünmək hər bir insan üçün milli şərəf və ləyaqət məsələsidir.

Tarix XX yüzildə Azərbaycan xalqına iki dəfə bu möhtəşəm duyğuları yaşamaq səadəti nəsib etmişdir. Yəni mübariz övladları amansız çarpışmalardan sonra Azərbaycanı iki dəfə müstəqilliyə qovuşdurub: birinci dəfə 1918-ci ildə, ikinci dəfə isə 1991-ci ildə. Uzun, üzücü və dağidıcı proseslərdən sonra xalqımız sovet imperiyasının qanlı caynaqlarından qurtularaq öz müstəqilliyini bərpa edib.

1918-ci il mayın 28-də Şərqdə ilk demokratik dövlətin – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradıldığı bəyan edildi. Elə ilk gündən onun varlığını qorumaq, dövlətçilik fəaliyyətini təmin etmək üçün silahlı qüvvələrin yaradılması zərurəti ortaya çıxdı. Çünkü mövcud hərbi birləşmələrlə bu möhtəşəm işin öhdəsindən gəlmək, daxili və xarici irticaya cavab vermək olduqca çətin və

bəlkə də mümkünüsüz idi. Elə bu məqsədlə də 1918-ci il iyunun 26-da Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin dayaq sütünü olan "Əlahiddə Azərbaycan Korpusu" yaradıldı. Azərbaycan xalqı 80 il ötəndən sonra bu günü Respublika Silahlı Qüvvələri günü kimi təntənə ilə bayram edir. Korpusa məşhur artilleriya generalı Əliağa Şixlinski komandan təyin olundu. Belə bir korpusun yaradılmasında və formallaşmasında qardaş Türkiyə həmin il iyunun 4-də iki ölkə arasında Batum şəhərində bağlanmış müqaviləyə əsasən həqiqi yardımçı oldu. General Əliağa Şixlinskinin komandan kimi fəaliyyətinin ilk dönenlərində görkəmli türk zabitlərinin Azərbaycan ordusunun qurulması və Azərbaycanın istiqlalı naminə fədakarlıq göstərmələri milli mücadilə tariximizin parlaq səhifələrindəndir. Və hər dəfə tariximizi vərəqləyərkən Türkiyənin, türk zabitlərinin və əsgərlərinin təmənnasız qardaş yardımının müqabilində şükrənlıq və minnətdarlıq duyğularımızdan məmnun olmalıyıq.

Bəli, Azərbaycan Cümhuriyyətinin olduqca keşməkeşli və sınaqlı günlərində artilleriya generalı Əliağa Şixlinskinin komandanlığı altında "Əlahiddə Azərbaycan Korpusu", sonralar isə general Səmədbəy Mehmandarovun başçılıq etdiyi Müdafiə Nazirliyinin qoşunları uğurlu döyüşlər apardı. Məhz ordu yaradıldıqdan sonra daxili və xarici düşmənlərə qarşı gənc demokratik dövlətin mübarizəsi nisbətən sistemli şəkil aldı. Amma bütövlükdə həmin dövrdə Azərbaycan zamanın mürekkeb olayları ilə bağlı qasırgalı dəniz kimi çalxalanırdı. Siyasi və hərbi qarşıdurmalar, erməni-bolşevik təcavüzü, satqınlıqlar, xəyanətlər, Azərbaycanın istiqlalına qarşı quduz imperiyanın qicanmış qanlı dışları... Bütün bunlara Azərbaycan tab gətirirdi. Türk birləşmələri-

nin hərbi yardımı sayəsində Azərbaycan, xüsusilə də onun yenice işgalçılardan azad edilmiş tarixi paytaxtı olan Bakı şəhəri erməni qəsbkarlarından qoruna bilsə də, Cümhuriyyətimiz öz istiqalını 23 aydan sonra əldən verməli oldu... Amma tarixin dərsləri unudulmadı.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin cəmi 23 aylıq fəaliyyəti dövründə qazanılan milli-tarixi dəyərlərdən biri də Azərbaycanın hərb məktəbinin yaradılması, milli hərbçilik ənənələrinin əsasının qoyulması oldu. Səmədbəy Mehmandarov, Əliağa Şıxlinski kimi sərkərdələr Azərbaycanın hərb tarixinin gələcəyi üçün şanlı-şərflə bir bünövrə qoydular. Və bu gün müstəqilliyini saysız qurbanlar bahasına bərpa etmiş, erməni qəsbkarlarına qarşı qeyri-bərabər döyüşlərdə torpaqlarının iyirmi faizini itirmiş, əvəzində isə 1 milyondan artıq qaçqının maddi, mənəvi, sosial problemləri ilə üz-üzə qalmış Azərbaycanda hərbi vətənpərvərlik təbiyəsi mütləq milli-tarixi soyköklərə əsaslanmalıdır. İstər dövri mətbuatda, istərsə də ekranda və efirdə təbliğat aparan hər kəs hərbi vətənpərvərlik işinin məhz bu yönən təbliği sayəsində öz millətinin və torpağının şərəfini və sevincini duymalıdır.

Ölkəmizdə televiziya fəaliyyətə başlayana qədər hərbi vətənpərvərlik təbliğatının ağırlığı ədəbiyyatın və incəsənətin, o cümlədən radionun üzərinə düşürdü. İnsanlara Vətən, torpaq sevgisinin və sevgi naminə canını fəda etmək duyğularının aşilanması əsasən sözün, mətbuatın və bədii təsir vasitələrinin imkanı ilə şərtlənirdi. Bu məqamda istər-istəməz ikinci dünya müharibəsi dövrü adlandırdığımız 1941-1945-ci illəri xatırlamalı oluruq. Qeyd etmək olduqca vacibdir ki, Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığı, onun döyük əzmi, yenilməzliyi ikinci dünya müharibəsində də

özünü gösterdi. O zaman SSRİ adlanan dövlət azərbaycanlılarının da ümumi vətəni sayılırdı. Hitler Almaniyası bu ümumi vətənə qarşı elan olunmamış müharibəyə başlayanda Azərbaycanın da cəsur övladları silaha sarılaraq düşmənlə amansız döyüşlərə atıldılar. 1941-ci ildən 1945-ci ilədək İsrafil Məmmədov, Həzi Aslanov, Gəray Əsədov, Qafur Məmmədov, Ziya Bünyadov, Mehdi Hüseynzadə, Əhmədiyyə Cəbrayılov, Məlik Məhərrəmov və neçə-neçə oğullarımız hərb tariximizin yeni qəhrəmanlıq səhifələrini yaratdır.

Düşmən üzərində qələbəyə, qəhrəmanlığa çəgiriş ikinci dünya müharibəsi dövrü hərbi vətənpərvərlik təbliğatının əsas xətti idi. Məhz həmin qanlı-qadəli günlərdə, düşmənlə ölüm-dirim savaşçı aparıldığı dövrdə “müsəlləh əsgərəm mən də bu gündən” – deyən böyük sənətkar Səməd Vurğun yazdı:

Gəl, ana yurdumun qızı, gəlini,
İndi hüner vaxtı, qeyrət dəmidir.
Sən də əsirgəmə kömək əlini,
Hər sözün, söhbətin can məlhəmidir.

O dövrdə poeziya ilə yanaşı bədii publisistika da qələbə naməne olduqca önemli işlər görmüşdür. Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Mehdi Hüseyn, Mirzə İbrahimov, Mir Cəlal, Süleyman Rəhimov kimi görkəmli söz ustaları ilə yanaşı Əvəz Sadiq, Ənvər Yusifoğlu, Nurəddin Babayev, Yusif Şirvan, Məmməd Əkbər və başqa publisistlərin də döyüşçülərimizin mübariz xarakterini təsvir edən maraqlı ocerkləri qəzet və jurnallarda, almanaxlarda dərc olunmuşdur. Əlbəttə, siyahını genişləndirmək və bu barədə daha ətraflı söz açmaq olar. Ancaq belə bir fikri mütləq qeyd etmək lazımdır ki, faşizm üzərində qələbənin ideoloji təminatında

bütün ədəbiyyatımız və incəsənətimizlə yanaşı mübariz, döyüşkən publisistikamızın da böyük xidməti olmuşdur.

Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, Böyük Vətən müharibəsi dövründə Azərbaycan radiosu hərbi vətənpərvərlik təbliğatı baxımdan olduqca əhəmiyyətli işlər görmüşdür. Sənət adamlarının efir vasitəsi ilə döyüşçülərə, arxa cəbhədə çalışanlara müraciəti, əsgər analarının, döyüşcü ailələrinin düşmən üzərinə yollanan oğulları qələbəyə haraylaması mənəvi-psixoloji təsir baxımdan olduqca əhəmiyyətli idi. Əlbəttə, İkinci dünya müharibəsi dövründə hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi işinin mövcud ictimai sistemin ideoloji fəaliyyət prinsiplərinə uyğun tərəfləri dəvardı və deyək ki, düşmən üzərində qələbə naminə təbliğat işində beynəlmiləlçilik, qardaşlıq prinsiplərini də təsireddi amilə çevirirdilər. Amma bütün hallarda təbliğat çox təsirli idi və nahaq yerə demirdilər ki, Böyük Vətən müharibəsində təbliğat da ordu qədər döyüşmüdü.

Elə indi də hərbi vətənpərvərlik təbliğatının sistemli və əhatəli, xüsusən də milli-tarixi yönənən aparılması olduqca səmərəli olur. Tam məsuliyyətlə demək olar ki, bu iş başqa kütləvi informasiya vasitələri ilə müqayisədə Dövlət Televiziya və Radiosunda, onun "Hərbi vətənpərvərlik" redaksiyasında daha faydalı şekildə aparılır. Düzdür, televiziyyada hərbi vətənpərvərlik mövzusunda verilişlər 15-20 il əvvəl – sovet dövründə də hazırlanırdı. Amma bu, bircə programdan – "Hünər" adlı verilişdən ibarət idi. Bu verilişdə isə əsasən İkinci dünya müharibəsi vaxtı itkin düşənlərlə bağlı məktublar oxunur, müharibə veteranlarının görüşləri keçirilir və sözsüz ki, bütün bunlar sovet təbliğat maşınının süzgəcindən keçirilərək tamaşaçılara çatdırılırdı. Lakin o dövrdə

hərbi tariximizin milli yönən təbliği, hərbi vətənpərvərlik təbiyəsinin bu xətt üzrə aparılması müşkül iş idi.

Nəhayət, 1991-ci ildə Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdi. Beləliklə, müstəqil Azərbaycanda televiziya vasitəsilə hərbi vətənpərvərlik təbliğatının yeni milli konsepsiyyaya uyğunlaşdırılması zərurəti meydana çıxdı. Təəssüf ki, ilk dövrlərdə bu məsələdə bir çox sapmalar oldu. Xüsusən müstəqilliyin ilk illərində televiziya müstəqillik və torpaqların erməni təcavüzündən azad edilməsi uğrunda mübarizəyə çağırış əvəzinə biganə və seyrçi bir mövqe tutdu. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq, telejurnalistlərdən, teleoperatorlardan erməni işğalçılarına qarşı döyüşlərdən videomateriallar hazırlamaq üçün könüllü olaraq cəbhə bölgələrinə yollananlar oldu və məhz onların hesabına o illərdəki döyüşləri qismən eks etdirən videoarxiv yarandı. Ermənistən işğalçı birləşmələrinin Azərbaycana qarşı apardığı ədalətsiz müharibə ilə bağlı televiziya təbliği bəzi müsbət cəhətləri ilə yanaşı sistemsiz və mübarizlikdən uzaq aparılırdı. Xüsusən 1991-1993-cü illərdə televiziya ekranlarından Vətəni, torpağı müdafiəyə mübariz çağırışlar eşidilmirdi. Verilən əsgər çıxışları isə reallıqdan uzaq, bəsət xarakter daşıyırırdı. Daha dəqiq desək, hərbi vətənpərvərlik təbliğati adı altında daha çox ağlaşma, sızılıt, müharibədə həlak olanların hüznlü dəfn mərasimləri göstərilirdi ki, bu da bəzən eks effekt verir, əhalidə qorxu, vahimə hissi yaradırırdı. Xüsusən çağırışçı gənclərin "Biz şəhid olmağa gedirik" kimi zərərli şüarları tamaşaçıda gənclərin cəbhəyə, döyüslərə yollanarkən orada ancaq ölmək ehtimalı duyularını yaradırırdı. Halbuki torpaqları məkrili düşmən tərəfindən işğal olunmuş bir məmələkətin televiziyası daha mübariz, daha konseptual hərbi vətən-

pərvərlik işi aparmalı idi. Ona görə də bu nöqsanları aradan qaldırmaq üçün biz 1996-ci ilin sonralarına yaxın televiziya və radiounun birləşmiş "Hərbi vətənpərvərlik" redaksiyasının işini yenidən qurduq. Yeniləşmiş redaksiya ixtisaslı kadrlarla təmin olundu. Mən elə ilk vaxtdan bu redaksiyanın verilişlərini diqqət mərkəzində saxladım. Verilişlərin hazırlanması işinə təcrübəli mütəxəssisləri cəlb etdik. Müdafiə Nazirliyinin "Hərbi salnamə" qrupu ilə əlaqələr sıxlasdırıldı. Artıq 1997-ci ilin ilk aylarından hərbi mövzuda verilişlərə yeni ruh hakim kəsildi. İndi proqramların hazırlanmasında xeyli canlanma yaranmışdı. Xüsusilə də sənət adamları ilə əsgərlərin görüşlərindən və Azərbaycanın hərb tarihində bəhs edən proqramlar tamaşaçının diqqətini özünə cəlb etməyə başladı. Ancaq hərbi vətənpərvərlik təbliğatının bu iki xətti kifayət deyildi. Müasir tamaşaçının zövqünü oxşamaq, ona məzəlum hisslər, siziltilar əvəzinə mübariz ovqat aşılamaq üçün yeni teleformalar, ekran rakursları axtarmaq lazımlı gəldi. Bu məqsədlə verilən təklifləri yenidən gözdən keçirdik, bu ideyaları daha da zənginləşdirirdik və redaksiyanın efir həcmini 9 saatdan 14 saata qədər artırırdıq. Təbliğat işinin sistemli və konseptual başlanğıçı tezliklə öz bəhrəsini verdi. Artıq Azərbaycan televiziyası öz tamaşaçısına yeni, müasir üslubda hazırlanan, Vətənə, dövlətə, üçrəngli bayraqımıza, dövlət himninə, əsgərə, hərbçiye sevgi və inam aşlayan "Aypara", "Azərbaycan Respublikasına xidmət edirəm", "Reportyor", "Cəbhə görüşləri" kimi verilişlər, mübariz ovqatlı hərbi vətənpərvərlik klipləri təqdim etməyə başladı.

Bir faktı da xüsusi vurğulamaq istərdim ki, Azərbaycan televiziyasının hərbi vətənpərvərlik mövzusunda verilişləri Azərbay-

can xalqının orduya, ordu quruculuğuna, gələcək qələbələrə inamının bərpa olunmasında müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Bu gün Azərbaycan dövlətinin tarixən həsrətində olduğu və düşmənin hər cür təxribatlarına cavab verən kamil bir ordusu var. Bu ordunun şəxsi heyəti arasında səmərəli təbliğat işinin aparılmasında, hər bir əsgər və zabitin mənəvi-psixoloji hazırlığının artırılmasında, onların qələbə əzminin yüksəldilməsində, ordu ilə xalqın birliyi baxımından cəbhə görüşlərinin təşkili kimi vətənpərvərlik missiyasının yerinə yetirilməsində də milli televiziyanızın xidmətləri danılmazdır. Şübhəsiz ki, milli-siyasi tələbkarlığın nəticəsidir ki, televiziyanın hərbi-vətənpərvərlik verilişləri milli-tarixi varisliyin, milli dövlətçilik siyasetinin vətənpərvərlik rakursunun təbliğində belə mühiüm nailiyyətlər əldə etmişdir.

Bu gün milli televiziya ilə hərbi vətənpərvərlik verilişlərini izləyən tamaşaçı gərgin hərbi təlimlərin, milli ordumuzda döyüş əzminin artırılmasının ekran vasitəsilə də olsa iştirakçısına çevrilir, kamerası qarşısında vüqarla dayanan əsgərin, zabitin çağırışlarına böyük inamlı yanaşır. Bu inam, eyni zamanda, milli televiziyyaya, onun gərgin və səmərəli fəaliyyətinə, fədakar televiziya işçilərinin əməyinə olan inamdır.

Hərbi vətənpərvərlik təbliğatının daha əhatəli və təsirli aparılmasının vacibliyini nəzərə alaraq daim yeni mövzular axtarılır. İlk növbədə əsgərlərin yüksək döyüş ruhu haqqında danışılır, onların dövlətçilik haqqında bilikləri zənginləşdirilir. Bu məqsədlə Azərbaycanın Dövlət bayrağı və hərbi hissənin döyüş bayrağı haqqında, Dövlət gerbi, Dövlət himni, Azərbaycanın azadlıq mübarizəsinin mənası ilə bağlı verilişlər ön plana çəkilir. Məsələn, "Azərbaycan Silahlı Qüvvələri" adlı program respublikamızda or-

du quruculuğu məsələlərinə həsr olunur. Bu program ayda dörd dəfə, hər həftənin birinci günü – ordu həyatı üçün ən fəal gündə efirə çıxır.

Hər bazar günü tamaşaçılara təqdim olunan “Aypara” hərbi vətənpərvərlik toplusunda hərb aləminə dair süjetli informasiya bloku, qəhrəmanlıq, müharibə və sənət, vətənpərvərlik mövzusunda bölmələr maraqla qarşılanır.

Azərbaycanın və o cümlədən türk xalqlarının hərb tarixindən bəhs edən, tamaşaçını kamil vətəndaşlığa səsləyən “Hərb tariximizdən” adlı öyrədici program milli televiziyanın seçilən proqramları sırasındadır.

Əlbəttə, “Hərbi vətənpərvərlik” redaksiyasının hazırladığı digər proqramlardan da ətraflı söz açmaq olar. Redaksiyanın hər bir əməkdaşı üzərinə düşən məsuliyyəti yaxşı dərk edir və çalışır ki, Azərbaycanımızın düşmən üzərində qələbəyə qovuşması naminə bir televiziya işçisi kimi öz əməyini əsirgəməsin. Bu gün hərbi vətənpərvərlik mövzusunda hazırlanan verilişlərin dili süni pafosdan, şüarçılıqdan olduqca uzaqdır. Alınan müsahibələr nitqin aydınlığı, səslənən mətnlərsə məntiqi, bədii dəyəri ilə seçilir. Məsələn, “Novruzun mübarək, Azərbaycan əsgəri!” verilişindən bir seçməyə diqqət yetirməklə bu proqramların dili haqqında müəyyən qənaəətə gəlmək olar: “...Gecə yarı olmuşdu... Heç kim bu gecədən ayrılmak istəmirdi... Bu gecə gözəllərin ən gözəliyi. Bu gecə bu müqəddəs tonqal kənarında hamı öz ürəyi ilə başbaşa qalmış, öz duyğuları ilə qol-boyun olmuşdu... duyğuların ən ulusu isə Vətən, məmləkət duyğularydı. Bağrı qan olan torpaqlarımız silaha salmış oğullarının düşməni diz çökdürəcəyi günün intizarındadır...”.

Məhz bu üslub milli televiziyanızın formalaşdırıldığı yeni publisistika üslubudur və onun əsasını təşkil edən hərbi publisistikanın özü haqqında bir qədər ətraflı danışmaq istərdik.

EKRAN, EFİR VƏ HƏRBİ PUBLİSİSTİKA

Böyük Atatürkün bir kələmi vardır: "Müharibə zamanı mədəniyyəti, təfəkkür tərzi üz-üzə gelir". Məhz mədəniyyət, təfəkkür və düşüncə tərzi xalqda, onun cəngə atılan övladlarında döyüş ruhu yaradaraq qələbəni təmin edir. Bu mənada artıq müharibənin nə demək olduğunu bilən xalqımızın daim ayıq-sayıq olmasında mətbu söz, publisistika, o cümlədən efir-ekran publisistikası önemli rol oynayır. Çünkü bir tərəfdən hərb tariximizi salnamələrə, lənt yaddaşlara köçürən, digər tərəfdən isə xalqımızı düşmənlə barışmaz, amansız mübarizəyə səfərbər edən publisistika çağdaş Azərbaycanımızın, müstəqil dövlətimizin məhkum olunduğu hərbi şəraitin bəhrəsidir. Ona görə də Azərbaycan televiziyası və radiosu bu sahəyə xüsusi diqqət yetirir. Heç kim inkar edə bilməz ki, hərbi vətənpərvərlik verilişlərinin çağdaş hərbi publisistikanın yaranmasında müstəsna əhəmiyyəti var. Kiçik bir araştırma ilə də təsdiq etmək olar ki, son dövr hərbi publisistikanın əsasını məhz hərbi telepublisistika təşkil edir. Bu, bir tərəfdən publisistlərin Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı qələm sahiblərinin hərbi olaylara birbaşa münasibətlərinin subyektivliyi ilə şərtlənirsə, digər tərəfdən hərbi telepublisistlərin fəal, sistemli yaradıcılıq işi, hadisələrə

birbaşa müdaxiləsi və aydın mövqeyi ilə seçilir. Erməni işgalçılara qarşı aparılan döyüslərdə canını fəda etmiş Vətən övladları haqqında yazılın və çoxunun da müəllifləri geniş oxucu auditoriyasına tanış olmayan irili-xırdalı kitablar hərbi publisistika adı ilə təqdim olunsa da bu addan və məzmundan çox-çox uzaqdır. Bu, olsa-olsa baş vermiş hadisənin xronikal şəkildə qeydiyyatı və xeyriyyəciliyidir. Ancaq sözün həqiqi mənasında hərbi publisistikanın yaranmasında əməyi olan qələm sahiblərinin də bir neçəsinin adını çəkmək olar: Nemət Veysəlli, Aqil Abbas, Rəşid Faxralı, Abdulla Qurbanı, Zemfira Məhərrəmli, Tofiq Hüseyn... Azərbaycan Yaziçılar Birliyinin üzvü, yazıçı-publisist Nemət Veysəllinin son dövr yaradıcılığı bütünlükə hərbə bağlı olub. "Azərbaycan orduşu" qəzetinin əməkdaşı olmuş Nemət Veysəlli müharibənin əvvəlindən qaynar nöqtələrdə çalışmış və bunun nəticəsində də Azərbaycan hərbi publisistikasını təmsil edə biləcək bir neçə kitab yaza bilmüşdir.

Televiziya verilişləri sırasında hərbi telepublisistika nümunəsi olaraq ilk önce Telman Nəzərlinin "Məmləkətim" programını misal çəkmək olar. Müharibə başlayandan hərbi telejurnalist kimi döyük bölgələrində fəaliyyət göstərmiş müəllif Ermənistan-Azərbaycan müharibəsi, qəhrəmanlıq, şəhidlik, qaçqınlıq, Vətən uğrunda döyüşlərin psixoloji-mənəvi məqamları, ordu quruculuğu işinin perspektiv imkanları barədə hərbi-publisistik yönümlü silsilə verilişlər hazırlamışdır. Əlavə olaraq, hərbi telepublisistika nümunəsi kimi Ədil Arifoğlunun "Reportyor", Fəxrəddin Hacıbəylinin "Çiyin-çiyinə", Ellada Umutlunun "Səngər", Nurəli Təmrasoğluunun "El bir olsa...", Mətanət Əsgərqızının "Əsgər anası", Rahib Qərribin və Ədalət Teymurlunun "And", eləcə də "Azərbay-

can Silahlı Qüvvələri” verilişlərini göstərmək olar. Adı çəkilən bu televiziya verilişləri əksər hallarda mövzu mənbəyi və mənəvi təsir vasitəsi olaraq ayrı-ayrı mətbuat və mətbuat nümayəndələri tərəfindən də dolayısı ilə istifadə olunur. “Sərkərdə”, “Azadlıq Ordusu”, “Əsrin faciəsi – Xocalı”, “Qan yaddaşı”, “Minaaxtaranlar” və digər sənədli televiziya filmlərini də yada salsaq, hərbi telepublisistikanın mənzərəsi bir az da aydın canlanar.

Unutmaq olmaz ki, janr etibarılə publisistika çevik janrdır. Elə onu ədəbiyyatın digər qollarından da məhz ilk olaraq bu keyfiyyəti fərqləndirir. Ölkəmiz üçün iqtisadi cəhətdən çətin olan və oxucunun kitab aliciliyi qabiliyyətinin minimuma endiyi bir vaxtda hərbi televiziya publisistikasının əhəmiyyəti danılmazdır. Geniş oxucu auditoriyası üçün nəzərdə tutulmuş publisistikanın hərbi vətənpərvərlik sahəsində edə bilmədiklərini bu gün məhz Azərbaycan televiziyası edir. Yeri gəlmişkən, mətbuata və nəşriyyata nisbətən çevikliyinə və təsir dairəsinin genişliyinə görə, radio-nun imkanları da əvəzsizdir. Bu gün heç bir qeyri-təvazökarlıq hissini qapılmışdan demək olar ki, ordu quruculuğunda, gənclərin hərbi vətənpərvərlik ruhunda yetişməsində lazımi təbliğatı Azərbaycan radiosu digər radiolara nisbətən daha sistemli və əhatəli aparır. “Sınaq”, “Alp-ərənlər”, “İnam”, “Əsgər məktubları” radio verilişləri hərbi publisistikanın parlaq və maraqlı nümunələridir.

Dövlət televiziyasının “Cəbhə görüşləri”, “Hərb tariximizdən” və “Fakt” verilişləri barədə bir az əhatəli danışmaq lazım gəlir. Çünkü hərbi vətənpərvərlik təbliğatının işinin xeyli hissəsi bu verilişlərin üzərinə düşür. “Fakt” verilişində (müəllifi Firuz Novruzov) təkcə son olaylarla məhdudlaşmayan Ermənistan–Azər-

baycan münaqişəsi milli tarixi aspektdə araşdırılır. Separatçı, mürtəce və terrorçu “Daşnaqsütyun” partiyasının yaranması, məqsədi və fəaliyyəti, ondan tarix boyu türk dünyasına qarşı alət kimi istifadə olunması, eləcə də erməni separatizminin məkrili perspektivinin gizli amilləri bu günün baxış bucağı altında çözüllüb, gənclərə tarixi keçmişimiz, məmələkətimizin başına gələn və ya gətirilən bələlər, bu bələlərin aradan qaldırılmasında daxili və xarici qüvvələrin müqavimət amili təhlil olunmuş şəkildə çatdırılır. “Fakt” hərbi vətənpərvərlik verilişini izləyən və sabah Azərbaycanın Silahlı Qüvvələri sıralarına həqiqi hərbi xidmətə yollanacaq hər bir gənc artıq Vətənenin keçdiyi tarixi yol barədə müəyyən təsəvvürə və bilgiyə malik olur, dostunu, düşmənini tanır, milli dövlətin, dövlət müstəqilliyyinin nə olduğunu qiymətləndirə bilir.

Cox yaxşı haldır ki, tanınmış tarixçi-alim vaxtilə İrəvan məhalində yaşamış İsrafil Məmmədov ardıcıl olaraq bu verilişlə əməkdaşlıq edir. Onun indi Ermənistən adlanan Qərbi Azərbaycandan soydaşlarımızın dəfələrlə deportasiya olunmaları barədə araşdırımıya dair çıxışları, erməni separatizminin iç üzünü, mənfur xislətini açıb göstərən dəlil-sübutları təkcə gənclərin hərbi vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsi üçün deyil, ey ni zamanda hər bir vətəndaş üçün gərəklidir.

Son dörd ilə qədər “Hərb tariximzdən” verilişi çox məhdud bir dairəni əhatə edirdi. Sovet təbliğat maşının separatçı təzyiqindən, hətta son dörd ilə qədər də yaxa qurtara bilməyən verilişin yaradıcıları hərb tariximizi Əliağa Şılxınskidən və Səmədbəy Mehmandarovdan o yana təqdim edə bilmirdilər. Redaksiyada aparılan yeni kadr islahatı sayəsində “Hərb tariximzdən”

programı da yeni çalarda, yeni, dəqiq və dolğun konsepsiaya uyğun hazırlanmağa başlandı.

İlk dövrlərdə hazırlanan programlarda yalnız xalqımızın sovet hakimiyyəti dövründəki hərb tarixinin tədqiqindən səhbət açılırlıdisa, hazırda "Qədim hərb tariximiz", "Türk hərb tarixindən nümunələr", "Hərbi taktika və ya fəndlər", "Qəhrəmanlıq tariximzdən", "Hərb tariximzdə qadınlar", "Hərbi dil", "Türk hərb taktika və üsulları", "Milli birlik və müharibə", "Xanlıqlar dövrünün hərb tarixi", "Gülüstan və Türkmençay sülh müqaviləsinin hərb tariximzdə yeri", "Qədim türk döyüşcüsünün əxlaqi", "Boz qurd və qədim türk döyüşcüsü" və s. kimi maraqlı mövzulardan bəhs edilmişdir.

"Hərb tariximzdən" programının mövzularında "tarixə aydın münasibət" məsələsi başlıca məsələlərdən hesab edilir:

"Tarix tale payı, alın yazısıdır. Ondan qaçmaq mümkün deyil, nə onu dəyişə bilərsən, nə ondan imtina eləyə bilərsən, nə də onu seçib sonalaya bilərsən. Babalarımızın tarix boyu yapdırdığı imarətlər də bizimdir, yaratdığı mədəniyyət də, qanlı döyuş salnamələri də, qazandığı qələbələr də, uğradığı məğlubiyətlər də..."

Türkün tarixində qanlı qırğınların sayı-hesabı yoxdur. Lap uzaq keçmişdə tariximizin gündoğan çağında Dış Oğuz İç Oğuzun üzünə ağ oldu...

Tarixin bir nəhs günündə Əmir Teymur Yıldırım Bəyazidi diz çökdürüüb... Ayl-günü bəlli bir tarixdə Şah İsmayıllı Xətai özəbek hökməndərini Şeybani xanı qanına qəltən elətdirib. Keçmişimizlə bağlı unutqanlığımızı anladığca, yaddaşımız oynayıb hərəkətə gəldikcə bu günümüzün aktual mövzularından olan "Mənəviy-

yatın güci” mövzusunun əhəmiyyətini dərk etməkdəyik. “Bütün dünyani diz çökməyə və baş əyməyə məcbur edən türk gücü-nün sırrı türk mənəviyyatının böyüklüyündədir!” söyləyən türkolog Lev Qumilyov bu amilin əhəmiyyətini aydınlığı ilə ifadə edir.

Ən ali və ən qüvvətli güc hesab edilən mənəviyyat insan əməlini, insan əxlaqını şərtləndirən başlıca amillərdəndir. Digər sahələrlə yanaşı hərb savaş sənəti də insan mənəviyyatının məhsuludur. Bu baxımdan türk mənəviyyatının türk savaş sənətinə etdiyi təsirlə bağlı “Hərb tariximizdən” programında söhbət açılan mövzu daha maraqlıdır. Qəhrəmanlıq, igidlik türk həyat tərzinə məxsus keyfiyyətlərdir. Böyük heyvan sürünlərini soyuqda, küləkdə, yağışda və istidə ucsuz-bucaqsız çöllərdən, nəhəng dağlardan, sıldırımlar qayalardan uşaq, qoca və qadınlarla bərabər keçirərək aparmaq üçün xalq güclü təşkilata, dəmir intizama, böyük fiziki enerjiyə malik olmalı idi. Bütün bunlar həm də xalqdan güclü əsgəri məharət tələb edirdi. Məhz türk həyat tərzinin nəticəsi idi ki, qədim türk cəmiyyətində şəxsiyyətin nüfuzu, əsas etibarı ilə onun “iti qılinci və uzun nizəsindən” asılı idi. Hünər göstərib ad qazanmaq bu cəmiyyətin əzəli və əbədi idealı idi.

Yeri gəlmışkən “Hərb tariximizdən” programında söhbət açılmış maraqlı mövzular sırasında “əsgər yetişdirmək bacarığı” mövzusu da var:

“Qədim türklər doğulan hər bir uşağı əsgər kimi tərbiyə edirdilər. Ona görə də hər bir tayfa üzvü əsgər idi. Qədim türk cəmiyyətində yalnız bahadır olaraq yaşamaq mümkün idi. Uşaqlar ən sərt qanunlarla tərbiyə olunurdular. Hunlar yeni do-

ğulan uşağı qışda qarın üstünə atır, bir müddət keçdikdən sonra isə onu dəriyə bükürdülər. Yeniyetməni ən qorxulu səfərlərə göndərirdilər. Ən maraqlısı odur ki, yeniyetmələrin əsgəri təlim və tərbiyəsi ilə tayfanın məşhur bahadırları məşğul olardı. Bu amil gələcək döyüşçülərin mənəvi, hərbi biliklərinin kamilləşməsində olduqca əhəmiyyətli idi”.

“Savaşın qələbə ilə başa çatdırılmasında psixoloji amillər də başlıca təsir vasitələrindən hesab edilir” – məzmunlu programın sayalarından birində qeyd edilir ki, ən məşhur sərkərdələr savaş meydanında psixoloji təsirin müxtəlif metod və üsullarından istifadə etmişlər. Bütün bunlar isə qarşı tərəfin döyüşçülərini qorxuya salmaq, vahimələndirmək, öz gücünə inamsız vəziyyətə gətirmək və s. məqsədi güdmüşdür. Əmir Teymur “Tüzükləri”ndə qeyd edirdi ki: “Azərbaycan savaşında Qara Yusif türkmənlə toqquşarkən qoşunum ağır vəziyyətə düşəndə Menqli Buğa Qara Yusifin meydandakı sərkərdələrindən birinin başını kəsib nizənin ucuna sancaraq yuxarı qaldırdı. Ləşkərə dedi ki, ölən Qara Yusifdir, bu Qara Yusifin başıdır. Və ləşkərim döyüş meydanına töküldü... Qara Yusifi meydandan qaçırdı. Həmin döyüşdəki qələbəni Menqli Buğanın adına yazdırdım”.

Bu mövzudan bəhs edən verilişin sonluğunda haqlı olaraq qeyd edilir: “Zəngin hərb tarixinə, yüksək mənəviyyata və əxlaqa, savaşın müxtəlif fənn və üsullarına, psixoloji təsir vasitələrinə malik olan xalqımızın bütün bu kimi nailiyyətlərinin əsgərlərimizə lazıminca öyrədilməsi işini daha gücləndirməliyik. Unutmamalıyıq ki, hərtərəfli təlim görmüş əsgər savaşın bütün sinaq və çətinliklərindən üzü ağı çıxar”.

Müəllif Əlövsət Sadığın efirdən: “Qəhrəmanlıq hər kəsə xas olmadığı kimi, tarixin qəhrəmanlıq salnamələrini yaratmaq da hər millətə məxsus deyil. Bu da həqiqətdir ki, tarixi qəhrəmanlar yaşıdır. Tarix onların əməllərindədir” – sözlərilə başlayan “Hərb tariximizdən” programının daha bir sayında isə xalq arasında geniş yayılmış, dövrümüzə qədər dillərdə dolaşan deyim, nağıl və rəvayətlərin tarixi yaddaşımızın qorunmasındaki rolundan söhbət açılır.

Böyük tarixçi Kizo hələ bir əsr bundan əvvəl yazdı: “Elə ki xalqların arxasında uzun və şərəfli tarix durdu, onlar nə qədər çalışsalar da bu keçmişdən ayrıla bilməyəcəklər. Onlar, hətta bu keçmiş məhv etməyə çalışdıqları zaman belə onun təsiri altında olacaqlar. Özlerinin ən kəskin keçid dövrlərində də onların xarakterləri və taleləri necə formalaşmışsa, eləcə də qalacaqdır”.

Verilişdən: “Cəngisi kişnərti olan saysız-hesabsız türk qəbilələri... Min illər boyu Avrasiya çöllərində köçəri həyat sürən, at çapan, ox-kəmənd atan, qılinc oynadan, bizim kimi qaymaq və əppək yeyən, qımız içən cəngavər türk tayfaları... Onların çox kiçik hünərləri belə təriflənməyə haqq verir. Türklər üçün ən böyük şərəf savaşda ölməkdir. Savaş ən yaxın dostlardır”.

“Türk oğlu ilk dəfə harda at belinə qalxıb, bu tarixin sırrıdır. Əslində bu o qədər də vacib deyil. Əsas məsələ odur ki, torpaqdan ucalmağın, məsafənin hakimi olmağın və ölkələr fəth etməyin ləzzətini, sevincini öncə türk övladı dadıb. Türk döyüşçüsüünün ərənlik meydanı, üstündə yağı ilə savaşıb baş kəsdiyi, çaldığı hər qələbədən sonra diz çöküb öpdüyü, öpüb alınıni söykədiyi ucsuz-bucaqsız torpaqlar sırasında Azərbaycan adlı məmləkət

də var... Vətənimiz Azərbaycan da türk döyüşçüsünün qəhrəmanlığının dəfələrlə şahidi olub. Yağısını öz savaş qüdrəti ilə yanışı fərdi həyat keyfiyyətləri ilə də yenməyi bacaran türk şücaətinin görüb-götürüb".

Nə qədər ki, bəşəriyyət yeni-yeni dəhşətli müharibələrin şahidi olmaqdadı, tarixən döyüşən tərəflər savaş taktikasının müxtəlif üsullarından, o cümlədən hücum fəndindən istifadə edib və edəcək... Bu mövzunu "Hərb tariximizdən" verilişində ən çox söhbət açılan mövzulardan hesab etmək olar: "Yuxarıda mavi göy çökmədikcə, aşağıda qara torpaq yarılmadıqca sənin elini və nəslini kimsə pozammazdı. Amma sən düşmənin ərməğanlarına aldandın, təfriqələrə, fəsadçılaraya aldandın. Sənin xilaskarın olan atalarına üsyan etdin. Yurdu "böldün və öldün" deyərək tarixi keçmişinə dönük çıxıb əcdadlarına məxsus savaş sənətini yadırğayanları tənbeh edən Bilgə xaqan özü də etiraf edir ki, bütün nailiyyətlərini türk savaş üsullarından bəhrələnməklə əldə edib. O savaş meydanında bir firtına kimi ortaya çıxıb, bir şimşek kimi qeyb olan ordu yaratmağa nail olmuşdu".

Eyni zamanda verilişdə toxunulan fikirlər, müraciət olunan hərbi mənbələr tamaşaçıların, xüsusən hərbçilərin diqqətini cəlb edir. Götürək elə haqqında bəhs etdiyimiz mövzunu. Əmir Teymur özünün "Xatirələrim"də yazırdı: "Hücumu keçməzdən önce nəzərə almaq vacibdir ki, bu əməliyyatı kiminlə və necə aparacaqsan. Bu zaman döyüşçünün bütün bacarıq və qabiliyyəti diqqətlə öyrənilməli, sonra veriləcək əmr və göstərişlər, döyüş aparılma qaydası bunun müqabilində müəyyənləşdirilməlidir. Bizlər sürətli, gözlənilməz hücumu çox sevərik".

Əslində savaş millətlərin adət-ənənələrinin, əldə etdikləri nailiyyətlərinin məhsuludur.

Millətlərin savaş üsuluna nəzər yetirəndə həm də onun şahidi oluruq ki, əgər şərqlilər, xüsusən türklər həyat tərzləri ilə əlaqədar olaraq sürətli hücuma keçməyə, az yaraqlanmaqla çəvik hərəkət etməyə üstünlük verirdisə, qərbilər bunun əksini edirdi. Onlar həddən artıq yaraqlanır, sürətli hücuma o qədər də həvəs göstərmirdilər. Əgər türklər dağınıq hücumu və bu zaman cinahlardan basqını daha çox sevirdilərsə, romalılar nizami qaydada irəliləməyi, xətti və ortadanyarma hücumunu da-ha çox istəyirdilər. Türkçü alim Lev Qumilyov bu səbəbdən türk savaş üsuluna üstünlük verərək yazdı: "Türklərin həyatını sa-vəssiz təsəvvür eləmək mümkün deyil. Onlar boş vaxtlarında düşmənlərinin üstünə hücuma keçərdilər. Savaşları demək olar ki, bütövlükdə hücumdan ibarətdir. Müdafiədə öldürməkdən hücumda ölməyi üstün tutarlar".

Bəli! Verilişdə qeyd edildiyi kimi, zaman ötdükcə insan əməyi silahların yeni-yeni növlərini istehsal etdi. Məhz bu səbəbdən də savaşın bütün taktika və üsulları köklü olaraq dəyişdi. Hələ o dövrde Əmir Teymur: "Düşmənin hansı silaha malik olduğunu bilmədən savaşı qazanmaq mümkün deyil. Döyüşçü əlindəki silaha uyğun döyüşər və yeri gələndə rəqibin məhz həmin silahın-dan qorunmayı bacarar" – deyə sərkərdələrinə məsləhət verər-di. Tariximizin ibrət dərsi sayılan Çaldıran döyüşündə Şah İsmayıllı Xətainin məğlubiyyət səbəbləri bu məsləhətin hikmətinə bariz nümunədir.

Tariximizin ibrət dolu səhifələrindən bəhs edən verilişin bu sahədəki xidməti də xüsusi qeyd edilməlidir. Əlbəttə, yaşanılan

hər gün həmin gündə baş vermiş hadisələrin mahiyyəti baxımdan yaddaşlarda qalır. Tariximizin elə günləri olub ki, yüz illər, min illər ötsə belə, öz mənasına, mahiyyətinə görə tarixi yaddaşımızda həmişəlik qalacaq. Həmçinin 10 fevral günü də... 1828-ci ilin 10 fevral günü çar Rusiyası ilə İran arasında bağlanmış “Türkmənçay sülh müqaviləsi” Azərbaycanımızın bütövlüyünü iki yerə böldü. O vaxtdan Bakımız Təbrizə, Təbrizimiz Bakıya həsrət qaldı... Övlad tərbiyəsi hər bir xalqın həyat tərzinin tərkib hissəsidir. Bu baxımdan türklər istisna təşkil etmir. Övladını ər kimi, igid böyütmək tarixən türkün idealı olub. Qədim türklərin əsgəri əxlaqının kamiliyini və bu günümüz üçün önemliyini nəzərə alıb verilişin saylarından birində məhz bu mövzudan söhbət açılmışdır:

“Əsgər taleyi hər bir türkün həyatının mənası idi. Beli üzük-dən keçən, enlikürək, oğlan duruşlu, şirbiləkli övlad arzusu türk əxlaqının tərkib hissəsi idi. Savaş, əsgər şöhrəti döyüşçünün cəmiyyətdəki mövqeyini müəyyənləşdirirdi. Savaş həyatı, əsgəri şücaətlər onun özünüñ, ailəsinin, nəslinin, tayfasının şərəf və namus işi idi”.

Qədim türklərin hərb tarixinə diqqət yetirəndə döyüşçülərin həbəti kamiliyinin artırılmasında qurdun savaş və davranış keyfiyyətlərindən geniş istifadə olunduğunun şahidi olurraq. Məhz bu səbəbdəndir ki, türklər qurd u həm də özlərinə həbəti rəmz hesab etmişlər. Onlar qurd yüksək döyüş bacarığına və öz əməlindəki sədaqətə görə seviblər. Öz savaş üsullarında qurdun döyüş keyfiyyətlərindən bəhrələnmişlər. Qurdla türk döyüşçüsünün əməlindəki bəzi oxşarlıqlar “Hərb tariximizdən” programının saylarından birində aşağıdakı qaydada göstərilmişdir:

“Qurdlar hər vaxt tələyə düşməzlər. Ovçu tələsinə düş-dükləri zaman isə tələyə düşmiş nahiyyəni yeyər, ordan qurtularlar. Eynilə türk döyüşcüsü də əsir düşməz. Əsir düşməkdən ölümü üstün tutarmış; qurd üçün rəqib fərq etməz və lazımlı gələrsə onunla savaşdan çəkinməz. Türk döyüşcüsü də düşmənin sayına, mənsub olduğu silah-sursata baxmadan həllədici məqamda döyüşə atılmış; qurdun digər heyvanlardan üstün cəhəti yoldaşına sədaqətliyidir. O, ya öldürülmüş yoldaşının qisasını alar, ya da özünü ölümə verər. Eynilə qədim türk əsgəri də döyüşcü dostuna sədaqətli olmuşdur. Yoldaşını darda qoyub qaçmaq türk əsgəri əxlaqına yaddır. O qisasçıdır və bunu bacarrı; qurd başqa yırtıcı heyvanın ovuna şərik olmaz və köhnəlmış, üfunətlı əti yeməz. Həmçinin türklər başqasının qələbəsini öz adına çıxmaz, öz qələbələri ilə öyünərlər”.

Verilişin hazırlanmasında Azərbaycan tarixinin müxtəlif dövrlərindəki hadisələri əks etdirən mövzulara da dəfələrlə müraciət olunmuşdur. Belə ki, Azərbaycan müstəqillik yoluna qədəm qoymuşdan sonra tariximizi ağ ləkələrdən təmizləmək, keçmişdə baş verənləri olduğu kimi öyrənib xalqa düzgün çatdırmaq imkanı yarandı. Verilişin bu mövzulu saylarından birində qeyd edilir ki, “XIX-XX əsrlərdə xalqımızın başına bir sıra faciələr gətirilib. Böyük dövlətlərin yeritdikləri siyasetin qəddar və məkrli icraçısı olan ermənilərin əli ilə dəfələrlə xalqımıza qarşı soyqırım törədilmiş, Bakı, Şamaxı, Quba qəzasında, Zəngəzurda, Naxçıvanda, Lənkəranda və digər bölgələrdə dinc əhali qılıncdan keçirilmiş, qadınlara, qocalara, uşaqlara belə rəhm edilməmişdir. Qarət və zorakılıqlarla müşayiət olunan soyqırım

zamanı yüzlərlə yaşayış məntəqəsi dağıdılıb yerlə yeksan edilmiş, adamların burun-qulaqları kəsilmiş, güllələnmiş, kütləvi qətillər törədilmişdir. Bu vəhşi aksiyalar zamanı Azərbaycan əraziləri zəbt edilmiş, əzəli torpaqlarımızda ermənilərin planlı şəkildə yerləşdirilməsi, sonra həmin ərazilərin bizdən qoparıla-raq Ermənistana qatılması başlanmışdır. "Gülüstan" və "Türkmənçay" müqavilələri ilə başlayan Azərbaycan xalqının və torpaqlarının parçalanma prosesi bu günə kimi davam etməkdədi".

Hər dəfə maraqlı mövzularla tamaşaçıların diqqətini cəlb edən "Hərb tariximizdən" programında respublikanın tanınmış ziyalıları – alımlər, tarixçilər, hərbçilər və s. iştirak etmiş, öz fikirlərini söyləmişdir. Bunlardan filologiya elmləri doktoru Vaqif Arzumanlınin, tarix elmləri doktoru Yaqub Mahmudovun, tarix elmləri doktoru Mahmud İsmayılovun, fəlsəfə elmləri doktoru Vəli Həbiboglu'nun, professor Sadıq Şükürovun, tarix elmləri namizədi Rəşid Məhərrəmovun, arxioloq Nəsib Muxtarovun, hərbçi şair, polkovnik Ramiz Duyğunun və s. adlarını çəkmək olar. Onların hər birinin verilişdəki mövzularla bağlı çıxışları maraqla qarşılanmışdır.

Vətənpərvərlik tərbiyəsi demək olar ki, verilişin bütün saylarında əsas məsələlərdən hesab edilmişdir:

"Dövləti olmayan millətin adı, dövlət qurub sonradan bu milli neməti itirən insanların isə yaşamağa haqqı yoxdur" – söyləyən Ziya Göyəlp öz əsərlərində türk millətinin həyatından, onun cəngavərlik, bahadırlıq tarixindən geniş səhəbət açır. Əlbəttə ki, bu unudulmaz mütəfəkkirin qeyd etdiyi kimi, məmləkətə layiq və onu qorumağa qadir ordu yaratmaq işi anadan olan

körpənin vətən üçün böyüdülməsindən, onun vətənpərvərlik tərbiyəsindən çox asılıdır. Ordusuz vətən, vətənpərvər əsgərsiz ordu yoxdur. Ordunun gücü onun şəxsi heyətinin say çoxluğunda və mənsub olduğu silahların döyüş keyfiyyətində yox, əsgərlərinin döyüş bacarığının kamilliyindədir. Bu gün hər birimiz əedadlarımıza məxsus yüksək əxlaqi keyfiyyətləri, vətənpərvərlik hissini və əsl döyüşçü bacarığını özümüzə qaytarmağı, ötənlərdən ibrat götürməliyik.

Bütün müharibələrdə ön cəbhə arxa cəbhəyə arxalanır. Dahilərdən birinin maraqlı bir fikri var: "Döyüşdə əsgərlər, müharibədə isə hamı iştirak edir, əməkçi əməyi ilə, sənətçi sənəti ilə, ziyalı isə sözü və mənəvi dayağı ilə...". Belə olmasa, düşmən üzərində qələbə çətin təmin olunur. Erməni işgalçlarının torpaqlarımızın iyirmi faizini zəbt etməsi ön və arxa cəbhə birliyinin müəyyən dövrlərdə pozulması ilə də şərtlənir. Bütün mənfi hallara baxmayaraq, ayrı-ayrı sənətçilərimiz, elm adamlarımız, şair və yazıçılarımız Azərbaycan televiziyası ilə vətənpərvərlik ruhunda çıxış edərək xalqı azadlığımız, istiqlalımız və düşmən üzərində qələbələrimiz naminə birliyə çağırmışlar. Bəxtiyar Vahabzadənin, Nəbi Xəzrinin, Qabilin, Əzizə Cəfərzadənin, Məlik Məhərrəmovun, Zəlimxan Yaqubun və digərlərinin teleçixişləri və müraciətləri xalqın birlik və mübarizlik işində az rol oynamamışdır. Və bu məqamda Azərbaycan televiziyasının müstəsna rolu unudulmamalıdır.

Sənət adamlarının, ziyalıların, arxa cəbhə nümayəndələrinin əsgər və zabitlərlə görüşünü təşkil etmək və bunu yüksək professionallıqla videolentə alaraq mavi ekran vasitəsilə çoxmilyonlu tamaşaçı auditoriyasına çatdırmaq kimi bir vətənpə-

vərlik missiyası da Azərbaycan Dövlət Televiziyasına məxsusdur. Son dörd ildə “Cəbhə görüşləri” və “Salam, kamandır oğlum” verilişləri məhz bu missiyanın yüksək səviyyədə yerinə yetirilməsi deməkdir. Şair və yazıçılardan Nəriman Həsənzadə, Cabir Novruz, Söhrab Tahir, Ənvər Əhməd, Aqil Abbas, Musa Urud, Oqtay Rza və onlarca digərləri televiziyanın “Cəbhə görüşləri” xətti ilə səngərlərdə, hərbi hissələrdə olmuş, əsgər və zabitlər qarşısında onları düşmən üzərində qələbəyə ruhlandıran, Vətən və torpaq sevgisini, qisas, intiqam hissini daha da alovlaşdırıran çıxışlar etmiş, şerlər oxumuşlar. Əsgər və zabitlər isə belə vətənpərvərlik ruhlu görüşlərin keçirilməsini olduqca dəyərləndirmiş, ordu quruculuğu üçün təkanverici amil olduğunu bildirmişlər.

Azərbaycan televiziyası bu gün ölkədə böyük hərbi vətənpərvərlik işi aparır. Azərbaycan tamaşaçısı hər gün dövlət televiziyası ekranında hər kəsi Vətənin azadlığı və istiqlalı naminə fəaliyyətə, milli birliyə səsləyən hərbi vətənpərvərlik verilişlərinə baxır. Bu verilişlər vasitəsilə Azərbaycan tamaşaçısı hərb tariximizi vərəqləyir, qaçqın çadırlarına baş çəkir, əsgər oğulları ilə ciyin-ciyinə hərbi təlimlərdə iştirak edir və böyük qələbəyə olan inamı daha da artır.

NƏTİCƏ

Eziz oxucum! Bu kitab mənim indiyədək dilçiliyin və türkologyanın müxtəlif problemlərinə həsr etdiyim çoxsaylı əsərlərimdən bir qədər fərqlənir. Ədəbi dil tarixindən, müxtəlif tarixi mərhələlərdə ədəbi dil normalarından, üslubundan bəhs edən yazılarımdan fərqli olaraq indi audiovizual publisistikaya aid bir kitab yazmaloğlum. Şübhəsiz ki, bu, mənim 1996-ci ilin sentyabrından Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkətinə sədr təyin olunmağımla bağlı bir məqamdır.

Televiziya və radio haqqında bu gün hamının bu və ya başqa dərəcədə aydın təsəvvürü var. Hər kəsə gözəl bəllidir ki, bugünkü cəmiyyətimiz televiziya və radiosuz yaşaya bilməz. Çünkü informasiya indi adicə məlumat deyil, həm də idarəetmə, ictimai rəy yaratmaq vasitesidir. Təsadüfi deyil ki, ən fövqəladə hallarda insanlar məlumatı yalnız televiziya və radiodan gözləyirlər. Bu, 10 il əvvəl qanlı 20 Yanvar gecəsində də belə idi, ötən ilin axırlarında—25-26 noyabrda baş vermiş müdhiş zəlzələ günlərində də belə olmuşdu. Cəmiyyət informasiyasız yaşaya bilməz. Mən bunu teleshirkətə gəldiyim ilk gündən duydum. Dörd ildən çoxdur ki, həm verilişlərin ideoloji istiqaməti, həm də onların tamaşaçı tələbatına uyğunluğu, ideyası və estetik problemləri ilə, demək olar ki, hər gün

praktiki cəhətdən məşğulam. Bu prosesdə həm jurnalistikanın bir sıra qanunlarını, teleradio işinin spesifik yaradıcılıq sahəsi olmasına öyrənmiş, publisistikanın qaynarlığını bir daha təcrübədə görmüş, həm də ən başlıcası öz peşəmin tələbatına uyğun olaraq televiziya və radio verilişlərinin dili üzərində fəal müşahidə aparmışam. Gəldiyim ən başlıca qənaət budur ki, teleradio, xüsusən televiziya jurnalist yaradıcılığının spesifik bir sahəsidir. Bu sahənin təbiətini bilmədən, onun mətbəxinə nüfuz etmədən nə verilişlərin hazırlanma texnologiyası, nə də onların dil xüsusiyyətləri haqqında dolğun bir şey yazmaq mümkün deyil. Ona görə də bu kitabı diqqətlə nəzərdən keçirən oxucu yəqin ki, burada mənim həm jurnalist, həm dilçi-alim, həm də təbii ki, son dörd ildən artıq müddətə televiziya və radionun inkişafı üçün bütün gücünü, enerjisini və vaxtını sərf edən narahat bir insanın nəfəsini duydu. İndi isə mən kitabda geniş şərh olunan bəzi mətləblərin nəticələrini ümumiləşdirmək istərdim.

Sent Ekzüperinin bir sözü var: "İnsan olmaq öz məsuliyyətini dərk etməkdir". XX əsrдə elmi-kütləvi tərəqqinin yaratdığı yeni və qüdrətli kütləvi informasiya vasitələri sırasında insan ağlının ən böyük "möcüzələr"indən biri sayılan radio və televiziyanın da ictimai həyatda yeri, rolu və dəyəri məhz bu prinsiplə ölçülə bilər. İncəsənətin "xüsusi" bir sahəsi və kütləvi kommunikasiya vasitəsi kimi ictimai-estetik fikrə güclü təsir göstərmək, çoxminli tamaşaçı və dinləyici auditoriyası qazanmaq üçün televiziya və radio ilk növbədə öz məsuliyyətini dərk etməlidir. Azərbaycan milli televiziyasının son dörd ildəki inkişaf meyllerini və yaradıcılıq axtarışlarını ümumiləşdirsek bu prosesdə ictimai məsuliyyətlə estetik özü-nütəsdiqin ayrılmaz komponent olduğunu görərik.

Uzun illər boyu “əyalət televiziyası” funksiyasını yerinə yetirən və mərkəzdə məlum ideoloji stereotiplər arasında yaradılan hazır modelləri kosmetik dəyişikliklərlə yerli mühitə “uyğunlaşdırın” televiziyamız keçid dövründə, müstəqilliyin ilk illərində dövlətin “ideoloji silah”ına çevrilməyə hazır olmadığını acizanə şəkildə nümayış etdirdi. Texniki imkanların məhdudluğu, ictimai fikrə təsir baxımından keyfiyyətsiz verilişlərin, mənasız diskussiyaların, boşboğaz çıxışlarının baş alıb getməsi əsaslı islahatları zəruriliyə çevirmişdi. Məhz son illərdə aparılan məqsədönlü dəyişiklik və axtarışlar sayəsində televiziyamızın milli-estetik özünəməxsusluğunun təsdiqi, minlərlə tamaşaçının ictimai-siyasi və tarixi prosesləri düzgün və obyektiv qiymətləndirməsi, elmi biliklərin və mədəni sərvətlərin səmərəli təbliği sahəsində böyük uğurlar əldə olunmuşdur.

Bunu isə ilk növbədə televiziya və radioda çalışdığını illerdə işə yalnız yenilik hissi ilə yanaşmağımın nəticəsi kimi qiymətləndirirəm. Ona görə də bu gün Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkətinin ümumi mənzərəsini bircə sözə ifadə etmək olar: yeniləşmə. Dörd il ərzində tanınmaz dərəcədə dəyişən bu canlı orqanizmin təzələşmə prosesi verilişlərin ekran təqdimatından başlayıb. Studiyaların orijinal tərtibi, yeni aparıcılar nəslinin yetişməsi, proqramların oxunuşundakı dil səlistiliyi və cəlbedicilik, təzə verilişlərdən xəbər və rərən teleanonslarının kompüter həlli – bütün bunlar televiziyamızın keyfiyyətcə yeniləşmə xəttindən soraq verdi. Yenilik dalğası yavaş-yavaş verilişlərin canına hopmağa başladı. Hətta keçmişdə ən populyar və maraq doğuran verilişlər hesab edilən “Ünsiyyət”, “Avtoqraf”, “Qurama”, “Teleteatrda poeziya və humor axşamları” və s. də artıq bu prosesin qarşısında adı və sönük görünməye başladı. Yeniləşmənin birinci mərhələsi aparıcıların dil qabiliyyəti

və söz ehtiyatına diqqət, onların geyimləri, mədəni səviyyəsi, dün-yagörüşü və yeni kadrların bu işə cəlb olunması, efir standartları-na cavab verməyənlərin ekrandan uzaqlaşdırılması oldu.

İkinci mərhələdə verilişlərin texniki səviyyəsi və çoxdan vaxtı-ni ötürmiş "Panasonic" texnikasından müasir tipli, dünya stan-dartlarına cavab verən "Betecam" texnikasına keçid reallaşdı. Bu-nun üçün çəkiliş kameralarından, studiya texnikasından tutmuş montaj otaqlarına kimi hər şey yenidən quruldu və bu proses bu gün də davam edir.

Üçüncü əsas mərhələ – proqramların yeniləşməsi, ekranda yeni verilişlər dalğası və ən uzunömürlülərin özünə vətəndaşlıq hüququ qazanması ("Vətəndaş", "Oğuz", "Dastan", "Molla Nəsrəddin", "Burulğan", "Ailələr, talelər", "XX əsr", "Turan", "Türk elləri", "Türk abidələri", "Sabaha ümidi", "Üz-üzə", "Kino-xəbər", "Televi-ziya videosalonu", "Kinoklubda görüş", "Günün nəbzi", "İqtisadiyat", "Aypara", "Əsgər anası", "Nəğməli görüşlər" və s. mərhələsi-dir.

Bu illərdə şirkətin həyatındaki ciddi yeniliklər, müsbət dəyişik-liliklər müasir dövrün aktual, taleyüklü tələb və təkliflərinə cavab ve-rən sistemli kəmiyyət və keyfiyyət yüksəlişi, dəqiq planlaşdırılmış, ardıcıl, məqsədyönlü islahat tendensiyası və artıq nail olduğumuz sanballı nəticələr təsdiq edir ki, biz doğru yoldayıq. Bu, Azərbay-can Dövlət Televiziyası və Radiosunun həqiqi inkişaf, yüksəliş yo-ludur. Və mən əminəm ki, bu sürətli inkişaf yolu, konseptual refor-ma tendensiyası bundan sonra da davam etdiriləcək.

İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

Abbəs o v Ş. Azərbaycan radiosunun tarixindən // Təşviqatçının gündəliyindən. 1950, №8, səh. 16-20.

Əlibəyli Ə. Danışır Bakı. Bakı, 1968.

Əlizadə Y. Azərbaycanda radiojurnalistikənin təşəkkülü və inkişafı (nam. diss.). Bakı, 1974.

Əlizadə Y. Radiojurnalistikənin əsasları. Bakı, 1991.

Məmmədov Z. Danışan güzgüün sirri. Bakı, 1985.

Məmmədov M. Teatr düşüncələri. Bakı, 1977.

Məhərrəm o v Q. Televiziya haqqında etüdlər. Bakı, 1996.

Məhərrəm o v Q. Radio dalğalarında. Bakı, 1999

Muradxanova M. Radioteatr və bədii obraz. Ədəbiyyat və incəsənət. 9 may 1974-cü il.

Muradxanova M. Azərbaycan radiosunun 50 illiyi. Azərbaycan qadını. 1976, №5, səh 10-12.

Nəcəfov S. Müslüm Maqomayev haqqında xatirələrim. Ədəbiyyat və incəsənət. 12 dekabr 1975-ci il. Nitq mədəniyyəti məsələləri. Bakı, "Elm", 1988.

Onullahi S. "Diqqət! Danışır Təbrizlə!", "21 Azər" jur. №1, 1998.

Onullahi S. "Azərbaycan: neft girdabında yaşayan həyat". "Zaman" qəzeti, 7 yanvar 1996-ci il.

Rüstəmov T. Efirdə addımlar. Bakı, 1962, səh 20.

Rüstəmov T. Radiojurnalistikənin əsasları. Jurnalistika məsələləri. II c. Bakı, 1973.

Rüstəmov T. Danışır və göstərir Bakı. Bakı, 1987.

Rüstəmov T. Ədəbi redakto nəzəriyyəsi və təcrübəsi. Bakı, 1981.

Həsənlı C. Güney Azərbaycan: Tehran-Bakı-Moskva arasında (1939-1945). Bakı, 1999.

Cəfərov M. C. Sənət yollarında. Bakı, 1975.

Cəfərov N. Cənubi Azərbaycanda ədəbi dilin inkişafı tarixindən. "Azərbaycan müəllimi", 3 fevral 1986-ci il.

Rus dilində

Черных В. К. О сценариях и сценаристах. ж. "Киносценарий", 1990, стр. 177-179.

Юфит А. З. Вопросы театроведения // Наука о театре. Ленинград, 1975, стр. 5-20.

Язык и стиль средств массовой информации и пропаганды. Печать, радио, телевидение, документальное кино. Москва, 1982.

Язык в развитом социалистическом обществе. Социалистические проблемы функционирования системы массовой коммуникации в СССР. Москва, 1983.

Ал peer Б. Театр у микрофона // Говорит СССР. 1935, №2, стр. 33-35.

Балаш Б. Кино. Становление и сущность нового искусства (пер. с нем.). Москва, 1968.

Баталов А. Уроки микрофона // Радиоискусство: теория и практика, вып. 2, 1983, стр. 34-53.

Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию в 2-х т. Москва, 1953, т I.

В диапазоне современности. Москва, 1985.

Вопросы радиодраматургии. сб. Москва, 1969.

Галава М. М. Вопросы обучения студентов иностранцев русскому произношению. Москва, 1964.

Гилер Р. Радиотеатр и наука. Из опыта научно-художественной радиодраматургии. Москва, 1973.

Горницкая Н. О границах взаимодействия кино и литературы // Зримое слово. Москва, 1985, стр. 14-60.

Гуревич П. С. Приключение имиджа. Москва, 1991.

Гуревич П. С., Ружников В. Советское радиовещание. Страницы истории. Москва, 1976.

Доспут о радиопьесе // Советское радио и телевидение. 1960, №2, стр.35-37.

Достоевский Ф.М. Об искусстве. Москва, 1973.

Ждан В. Эволюция киновыразительности // Кинематограф сегодня, вып.2, Москва, 1971, стр. 176-190.

Жукова И. В. О радиопьесах Киносита Дэюнди // Киносита Дэюнди. Звезды не гаснут. Москва, 1979, стр. 5-13.

Зверев В. П. Радиодрамы: поиски художественного языка // Средства массовой коммуникации и современная художественная культура. Москва, 1983, стр. 132-148.

Зримое слово. Москва, 1985.

Иоффе Р. Слушая видеть // Советская радио и телевидение. 1962, №7, стр. 14-17.

Карягин А.А. Драма как эстетическая проблема. Москва, 1971.

Кисунько В. Звуковое богатство // Музыка XX века. Художественные проблемы средств массовой коммуникации. Москва, 1978, стр. 84-110.

Конрад Н. Н. О смысле истории. Избранные сочинения. История, Москва, 1974.

- М а г г е р р а м о в Р. М. Действие у микрофона. Баку, 1998.
- М а г о м а е в И. О музыкальном искусстве Азербайджана. Баку, 1987.
- М а р ч е н к о Т. А. Радиотеатр. Страницы истории и некоторые проблемы. Москва, 1970.
- М а р ч ен к о Т. А. Театр в каждом доме. Москва, 1986.
- М а р ш а к М. И. Особенности подготовки текста передач // “Редактирование передач”. Вып. 2. Москва, 1958, стр. 32-44.
- М е й е р х о л ъ д В. Э. Сочинения в 2-х т. Москва, 1968, т. 2.
- М и к р ю к о в М. П. В поисках эстетики радиодрамы // Проблемы радио и телевидения, вып.2, Москва, 1970, стр.70-94.
- М и к р ю к о в М. П. Размышление о радиодраматургии // Вопросы радиодраматургии. Москва, 1969, стр. 55-62.
- М и х а й л о в Б. Радиочерк. Москва, 1958.
- Музы XX века. Художественные проблемы средств массовой коммуникации. Москва, 1978.
- П а в л о в а М. Самобытный мастер // Телевидение радиовещание. 1988, №1, стр. 29-46.
- П а д а л к а Г. Радиотеатр // Телевидение и радиовещание. 1971, №7, стр. 32-33.
- П л а т о в М. Мобилизующее слово на радио и его творца // Говорит СССР. 1933, №1, стр. 25-27.
- Предложение и его структура в языке. Москва, 1986.
- Радиоискусство. Теория и практика. Статьи, комментарии, интервью, радиопьесы. Вып. 2. Москва, 1983.
- Режиссура радиопостановок. Москва, 1970.
- Р о г о в о й М. Если дискуссия продолжается. Предварительные тезисы о радиодраматургии // Сов. радио и телевидение. 1963, №6, стр. 38-39.
- С е ч е н о в И. М. Избранные философских и психологических произведений. Москва, 1947.
- Средства массовой коммуникации и современная художественная культура. Москва, 1983.
- Т а й н е н К. На сцене и в кино. Москва, 1969.
- Т е р е н И. Радиопостановка. Искусство, рожденное нашим веком // Зарубежные авторы о радиодраматургии. Москва, 1965, стр. 17-28.
- Т и м о ф е е в Л. И. Основы теории литературы. Изд. 5-ое. Москва, 1976.
- Т у р б и н В. Режиссер радио и театра. Москва, 1983.
- Т ы н я н о в Н. Поэтика. История литературы. Кино. Москва, искусство, 1977, стр. 350.
- Ф р и ш А. Беседа по радио. Москва, 1961.
- Х а ли з е в В. Драма как явление искусства. Москва, 1978, стр. 92.

M Ü N D Ə R İ C A T

Giriş	3
Azərbaycan radiosu bu gün	7
Radio, dinləyici və cəmiyyət	7
Radio və Azərbaycan gerçeklikləri	19
Dünya bizi eşidir	45
Efir və Cənubi Azərbaycan mövzusu	56
Azərbaycan televiziyası bu gün	85
Televiziya və sivilizasiya	85
Telefilm: yeni dramaturgiya və yeni dil	123
Televiziya məlumatlandırır, maarifləndirir, əyləndirir	135
Ekranın və efirin müqəddəs vəzifəsi	177
Hərb tariximiz rəşadət tariximizdir	177
Ekran, efir və hərbi publisistika	187
Nəticə	202
İstifadə olunan ədəbiyyat	206

Redaktor: İ.Zeynalov

Korrektor:M.Tağıyeva

Kompüter-dizayner:N.Nağıyeva

Yığılmağa verilmiş 24.07.2000.

Çapa imzalanmış: 28.12.2000.

Fiziki çap vərəqi 10.

Şərti çap vərəqi 13,12. Qarnituru tayms.

Sıfariş № 335.

Kağız formatı 60x84 1/16.

Qiyməti müqavilə ilə.

Kitab, "Nurlan" nəşriyyat-poliqrafiya

müəssisəsində hazır diaqozitivlərdən

çap olunmuşdur.

Direktor: N.B.Məmmədli

Tel.: 8-50-311-41-89